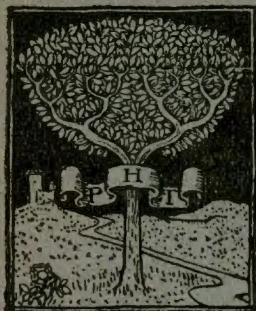

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1918—1919

UTGIFVEN

AF

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

D:R S. HILDEBRAND

ÅRG. XX.

HÄFT. I OCH 2.

INNEHÅLL.

Gustaf Vasas äldste tjänare. Af G. CARLSSON	I
Klas Horns släktanteckningar. Meddelade af O. WALDE	20
Till Andreas Arvidis biografi. Af O. WIESELGREN	28
Riksrådet Erik Brahes chifferkalendarium. Af S. TUNBERG	37
Adlersparre och Fersenska mordet. Meddeladt af TH. THUFVESSON	66
Några bidrag till adl. ätten Örnebergs (N:o 978†) historia. Av G. T. KARLBERG	69
Den adelige familie Palmström, n:r 867. Af E. A. THOMLE	72
Förteckning öfver guldsmeder m. fl. konsthantverkare i Sverige under 1500- och 1600-talen. Upprättad af C. A. ODELBERG	76
En porträttförväxling. Meddeladt af H. SCHULMAN	80
Biskop Franzéns porträtt i den Wijkska porträttsamlingen. Meddeladt af TH. HAGBERG	82
Olof Palme †. Meddeladt af A. H. UGGLA	83
Recensioner	87
Smärre meddelanden	96
Notiser	99
Frågor	100
Insända böcker	102

ILLUSTRATIONER.

Porträtt af fältmarskalken grefve G. A. Taube; tvenne miniatyrporträtt af C. P. Hagberg. I texten: Slutet af Eskil Mikaelis' bref till Svante Nilsson; frampärmen af Erik Brahes chifferkalendarium; ett uppslag ur Erik Brahes chifferkalendarium.

MEDDELANDE FRÅN REDAKTIONEN.

Sedan fil. d:r A. B. Carlsson frånträd sin befattning som redaktör af Personhistorisk tidskrift, har undertecknad tillsvidare öfvertagit utgifvandet af densamma. Det föreliggande häftet är i allt väsentligt redigeradt af d:r Carlsson, som svarar för dess innehåll, under det att undertecknad endast ombesörjt dess slutliga färdigställande för trycket.

Alla meddelanden till redaktionen m. m. torde tillställas undertecknad under adress Kungl. biblioteket, Stockholm.

Stockholm i april 1919.

SUNE HILDEBRAND

Fil. d:r, t. f. andre bibliotekarie
vid Kungl. biblioteket

Gustaf Vasas äldste tjänare.

Af Gottfrid Carlsson.

Sällan har en svensk regent vid sitt regeringstillträde haft så ringa tillgång på bepröfvade ämbetsmän inom centralförvaltningen som Gustaf Vasa. Stockholms blodbad och de politiska stormarna hade sopat bort nästan allt hvad den svenska adeln och kyrkoaristokratien hade att bjuda på af erfarenhet och ådagalagd duglighet i rikets värf, och icke heller för öfrigt ärfde den unge riksförståndaren och konungen från Sturetiden några skolade och användbara statstjänare. Sturarnas kansler Peder Jakobsson Sunnanväder befanns, när han ändtligen återvände från en långvarig utomlandsvistelse, föga lämplig att bekläda en kanslers funktion hos den nye maktinnehafvaren. Och bland Sten Sture den yngres finansiella biträden hade exempelvis den särskildt på grufförvaltningens område förtjänte Kettil Påvelsson afrättats af tyrannen.¹

Under sådana förhållanden måste Gustaf Eriksson rekrytera sin tjänarstab från de mest skilda håll. Som kansler använde han till att börja med Linköpingsdekanen Erik Svensson, en man af Hemming Gadhs skola men, bortsedt från hvarjehanda diplomatiska uppdrag under Svante Nilsson och unge herr Sten, alldeles opröfvad i regeringskansliets uppgifter. »Sekreterare» blef Laurentius Andrea, som visserligen tjugu år tidigare en och annan gång synes ha användts af biskop Matts i Strängnäs vid utfärdandet af riksrådsbref², men som för öfrigt äfven han var obekant med detta slags arbete. Och i de kamerala ärendena nödgades konung Gustaf betjäna sig af en ung Wittenbergsmagister, Olof Bröms, hvars meriter på ifrågasvarande område voro de minsta möjliga.³

¹ Om Kettil Påvelsson se OLAVUS PETRI (KLEMMINGS uppl.), s. 331, och G. CARLSSON, Hemming Gadh (1915), s. 313, 334.

² G. CARLSSON, a. a., s. 115, not 4.

³ Mäster Olof Bröms tillhörde utan tvifvel den sörmländska frälsesläkt, hvars mest bekante medlem under medeltiden var Sten Sture den äldres och Svante Nilssons förtroendemän Nils Bröms till Hedensö, död 1511. — Olof Bröms, som våren 1525 för första gången framträder som konungens kammarmästare, hade en företrädare i sysslän vid namn herr Laurens Svensson. Denne trädde tydligen i funktion

Bröms fick emellertid snart i räknekammaren en kollega, som, redan år 1523 verksam som Gustaf Vasas tjänare på finansväsendets område, bevarade konungens förtroende, när de öfriga tjänstemännen inom centralförvaltningen en efter en föllo i onåd, och som till sist ensam aktades värdig att omhänderhafva den öfverfyllda kungliga skattkammaren: kamreraren Eskil Mikaelis. Och förklaringen till att just han under hela sitt långa lif förstod att hålla sig kvar i konungens gunst ligger utan tvifvel framför allt däri, att han dels i motsats mot alla andra ämbetsmän, som Gustaf Vasa under de första regeringsåren engagerade och bland hvilka de förutnämnda Olof Bröms, Laurentius Andreae och Erik Svensson intogo en så framskjuten plats, inom sitt gebit satt inne med en erfarenhet, som gick tillbaka till Sten Sture den äldres dagar, dels var personligt knuten till konungen ända från den tid, då denne blott var en vanlig adelsjunker och då ännu ingen kunde drömma om hans kommande storhet. Enär »gamle herr Eskils» antecedentia hittills varit så godt som alldeles okända, torde det ha sitt lilla intresse att sammanställa de upplysningar härom, som från olika håll stå att vinna.¹

Första gången herr Eskils namn möter i bevarade aktstycken är år 1502. Bland de handlingar rörande Sten Sture den äldres jordagods och öfriga kvarlåtenskap, som längre fram kommo i Gustaf Vasas ägo och som tjänade honom till ledning, då han med rätt eller orätt slog under sig lejonparten af herr Stens och fru Ingeborgs forna egendom, befann sig en jordebok öfver Sten Stures gods, som nämnda år upprättats af Eskil Mikaelis. Ori-

redan före konungavalet 1523 (Gustaf I:s registratur, I, s. 63) och var sedan mycket använd i förhandlingarna med Lübeck angående skuldens betalning. Hösten 1523 reste han för detta ändamål som konungens fullmäktig till Travestaden, därvid han medförde ett parti koppar som afbetalning och flitigt öfverlade med Herman Israhel och Sveriges öfriga lybska fordringsägare (Hanserecesse 1477—1530, 8, s. 533, 570, 584, 588; Acta Suecica II, Lübecks statsark.; jfr Gustaf I:s reg., 2, s. 135). Om hans afgang ur konungens tjänst 1525 se EDÉN, Om centralregeringens organisation under den äldre Vasatiden, s. 13. Männe identisk med den herr Laurens Svensson, som 1507 var Hemming Gadhs »kapellan» (STVFFE, Bidr. till Skandinaviens hist., V, s. 271; CARLSSON, a. a., s. 4, 167)?

¹ Äfven beträffande Lars Organista, hvilken som bekant under 1530- och 1540-talen innehade en särdeles betydande ställning inom det kungliga räkenskapsväsendet och slutligen avancerade till kammarråd (EDÉN, a. a., s. 61 f., 65 f., 107 f.), har det varit okänt, hvar han haft sin verksamhet, innan han kom i Gustaf Vasas tjänst. Det lider emellertid intet tvifvel, att han är identisk med den »her Lars Organista», som var anställd hos Helga lekamensgillet i Stockholm från 1517 till gilletts upplösning 1527 och som af gillet uppbar årlig lön för det han hade »lek i organa». Herr Lars räknades också som medlem af det gillet tillhörande »klärkeriet» (Helga lekamensgillet's handlingar, KB). Jfr Stockholms stads tänkebok under Vasatiden, utg. af N. SJÖBERG, I, s. 161, och F. U. WRANGEL, Stockholmiana, 2 uppl. (1912), s. 465, 467.

nalet har tyvärr icke blifvit bevaradt, men i stället finnas tvenne afskrifter, båda från Gustaf Vasas tid, ännu i behåll. Den ena af dessa är uppenbarligen, fränsedt ortografiska detaljer (å-tecknet!), en noggrann kopia af herr Eskils arbete och börjar sålunda: »Anno domini MDII^o. Item tenne efterskreffne jordebog beskreff jag her Eskild Mickilson, som lyder på alle min herris och min frugis (=: herr Stens och fru Ingeborgs) köpegodtz, pantegodtz och köbstedz-godtz och min frugis erffuegodts, huar ted helst ligger ij Suerge». Fullt så troget har originalet ej blifvit följdt i den andra afskriften, ett »register oppå the jordegots och gårda, såsom gamble her Sten Sture och fru Ingeborgh erfft och kiöpth haffue», hvilket Gustaf Vasas klädkammarskrifvare Rasmus Nilsson år 1545 utdragit och omskrifvit »utaff en gammull jordebook, som her Eskil Michaelis uti her Sten Stures tijd bescriffuith haffuer¹». Rasmus Nilssons ordalag ge tydligt vid handen — äfven om man eljest icke visste det — att den 1545 ännu tjänstgörande »gamle herr Eskil» var identisk med den Eskil Mickelsson, som i egenskap af Sten Stures tjänare upprättat jordeboken. Det var för fru Ingeborgs räkning, som denna uppgjordes: den var afsedd att ligga till grund för det arfskifte, som måste komma att ske, när herr Sten fölle ifrån. Enligt ett aftal, som redan i Sten Stures listid träffades angående det stora arvet, skulle nämligen herr Stens egna arftagare af Vasasläkten (Erik Johansson och dennes omyndiga brorsbarn Gustaf Kristiernsson och Brita Kristiernsdotter) efter riksföreståndarens död erhålla alla hans arfvegods, medan köpegodsens borde tillfalla den efterlevande änkan mot det att denna betalade boets skulder.² Och det var ju köpegodsens jämte fru Ingeborgs arfvegods, som enligt Eskils egna ord i den citerade ingressen upptecknades i jordeboken.

Herr Eskil har sålunda af Sten Sture användts i dennes och fru Ingeborgs enskilda affärsangelägenheter och därvid handlagt sådana ärenden, som särskildt lågo de gamla makarna om hjärtat. Hans verksamhet som riksföreståndarens finansielle förtroendemän har emellertid inte inskränkt sig härtill utan också omfattat den ekonomiska förvaltning, som sammanhängde med herr Stens ställ-

¹ Båda afskrifterna föreligga i Arf och eget: Sturegodsen, KA. Af dem har den mera ordagranna observerats af HALLENBERG (Om Gustaf I:s mynt, s. 34), och med anledning af hans notis om densamma blef jordebokens »Eskild Mickilson» redan i andra delen af Handl. rör. Skandinaviens historia (s. 35 f., noten) identifierad med Gustaf Vasas kamrerare herr Eskil.

² J. A. ALMQUIST, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630, I, s. 60 f.

ning som Sveriges regent. Om Sten Stures korrespondens ej, såsom tyvärr är fallet, gått till spillo, skulle vi säkert i den ha funnit många vittnesbörd härom; nu däremot få vi nöja oss med en enstaka notis, för hvilken vi endast ha den tillfälligheten att tacka, att den förekommer i Svante Nilssons bättre bevarade brefsamling. Under det uppror mot kung Hans' välde, som i aug. 1501 igångsattes af triumviratet Sten Sture, Svante Nilsson och Hemming Gadh, var Småland ett af de landskap, som det för revolutionsmännen var svårast att bemäktiga sig. I Kalmar satt Hans' höfvitsman Abraham Eriksson (Gyllenstierna), och det visade sig omöjligt att fråntaga honom detta fäste, från hvilket han gjorde utfall i de kringliggande bygderna. Och i Varend härskade Trollarna, som från det fasta Bergkvara förstodo att bevara denna provins åt konungen intill våren 1502. Vid resningens början öppnade Svante Nilssons trupper, anförda af marskens gamle tjänare Peder Månsson (Stjärna) till Säby, en belägring af Bergkvara, men i nov.-kom slottsherrens, den gamle Arvid Trolles son Joakim dit från Danmark med förstärkning, och härigenom förmörkades för en tid utsikterna att eröfra fästet och att definitivt vinna landsbygden däromkring. Sten Sture måste själf gripa in och sände ned sin troman Nils Bröms för att taga itu med Joakim Trolle. Denne nödgades till sist att med Bröms avsluta ett vapenstillstånd, därvid han synes ha förbundit sig att draga sig tillbaka öfver skånska gränsen. Samtidigt rensade Peder Månsson Njudung och Varend från Abraham Erikssons och Arvid Trolles fogdar. Men när detta skett, uppstod tvist mellan Sten Sture och herr Svante om hvem som skulle upptaga skatt i de varendska häraderna. Peder Månsson, som tillskref sig hufvudförtjänsten af de vunna resultatena, gjorde för Svante Nilssons räkning anspråk på denna rätt men måste därvidlag till sin stora förtrytelse rymma fältet för Nils Bröms och den honom åtföljande herr Eskil, hvilka hade Sten Stures skriftliga uppdrag att förrätta och till riksföreståndaren öfverlämna all uppbörd inom ifrågavarande område. Vid påsktiden 1502 finna vi sålunda herr Eskil sysselsatt med att fara omkring i de småländska socknarna och hopsamla skatten å Sten Stures vägnar.²

---

² Två bref af Peder Månsson till Svante Nilsson, det ena dateradt Eksjöhofgård 24 nov. 1501 och det andra skrifvet strax efter påsk 1502, Sturearkivet: Svante Nilssons arkiv, V, Danska riksark. Först genom dessa bref vinnes en föreställning om upprorets förlopp i Småland, en punkt där STYFFE (a. a., IV, inl., s. 272) visar sig otillräckligt underrättad.

Det förtroende, som Eskil Mikaelis vid utförandet af sina finanssiella uppdrag ingifvit riksföreståndaren, hade till följd, att denne under sitt sista lefnadsår använde honom jämväl på ett annat och mera kräfvande område, nämligen som diplomat. Vid den tid, hvarom här är fråga, befann sig Sverige utrikespolitiskt sedt i ett synnerligen brydsamt läge. Det hade afsatt sin laglige konung och höll alltjämt hans drottning Kristina, som tillhörde det högt ansedda sachsiska kurfurstehuset, i fängsligt förvar. Under sådana förhållanden låg det stor vikt uppå, att grannländernas furstar och städer blefvo ordentligt underrättade om anledningarna till upproret, så att icke kung Hans på ett eller annat sätt fick hjälp från de ifrågavarande makterna mot de skenbart så brottsliga svenska insurgenterna. Hemming Gadh fick uppsätta utförliga redogörelser för de med upproret sammanhängande omständigheterna, därvid konungens öfvergrepp och för Sverige skadliga politik bjärt utmålades, och den ena beskickningen efter den andra afgick till Livland, Preussen och Nordtyskland för att omstämman opinionen och om möjligt från dessa länder erhålla positivt understöd i form af hjälptrupper mot den mäktige danske monarken. Bland de utländska potentater, som Sten Sture satte mest pris på att vinna, var Mecklenburgs hertig, Magnus II, en af dåtidens dugligaste och mest inflytelserika nordtyska territorialfurstar. Denne var nära befryndad med det sachsiska huset och hyste liflig medkänsla för Kristinas öde, men hans förhållande till kung Hans var sedan gammalt icke utan slitningar. Weimars statsarkiv gömmer ännu ett märkligt bref från början af juli 1481 — alltså blott en à två månader efter Kristian I:s död — däri kung Hans meddelar sin svärfar kurfurst Ernst af Sachsen sina bekymmer och sin harm öfver att, såsom han med visshet erfarit, hertig Magnus på allt sätt besittade sig om att uttränga Hans från den eftersträfvade kungavärdigheten i Sverige och själf taga denna i besittning.*

* Konung Hans till kurfurst Ernst af Sachsen, Köpenhamn 5 juli 1481, Reg. C 797, Weimars statsark. Med anledning af hertig Magnus' intriger med afseende på Sverige (»wij hebben warafftigen erfaren, wo dat de hochgeboren furste herr Magnus herthoge to Mekelnborg — — sich flitigen schole bearbeyden wyse unde wege tusukende, dar dorch he Sweden innekyrgen unde dar inn vor eynen koning mochte werden entfangen») ber konungen sin svärfar att genom personlig hänvändelse till hertigen söka förmå denne att afstå från sitt »obiliga förehafvande» och, om hertigen likväl framhårdade, med råd och dåd bistå Hans i kampen mot mecklenburgaren. — Konungen beklagar sig också i brefvet öfver att hans afällige undersåte, den schleswig-holsteinske adelsmannen Henning Pogwisch, som af fiendskap mot Kristian I tillika med sin familj gått i landsflykt, fått en fristad i Mecklenburg och välvilligt mottagits af därvarande furstehus, enkannerligen af Magnus' bror hertig Albrekt, och att han nu kunde befaras igångsätta ett anfall mot konungens stater med Mecklenburg som operationsbas.

Denna omständighet, att hertigen i hågkomst af sin stamfrände Albrekts svenska kungadöme under 1300-talet uppträdde som aspirant till Sveriges krona, liksom hans söner, särskildt hertig Albrekt den sköne, gjorde det under Gustaf Vasas tid,¹ är endast ett vittnesbörd bland flera — visserligen i detta sammanhang mycket betydelsefullt — om den spänning, som rådde mellan det mecklenburgska furstehuset och de danska oldenburgarna under kung Hans' första regeringsår. Något senare antogo visserligen de dansk-mecklenburgska förbindelserna en vänskaplig karaktär, men vid det nya århundradets början inträdde återigen en afgjord försämring, och förhållandet var vid det här laget långt ifrån godt.²

Hertigens frändskap med huset Wettin och sålunda också med drottning Kristina bidrog därvid så mycket mindre att stämma honom fördelaktigt mot den danske konungen personligen, som Magnus genom underrättelser från drottningens omgifning visste, att det sätt, på hvilket Hans behandlade sin gemål, icke var oklanderligt.³

Sten Sture kunde därför ha ett visst hopp om framgång, när han under senhösten 1501 lät tillstålla hertig Magnus en af Gadh författad, vidlyftig berättelse om kung Hans' brottsliga förbindelse med Ryssland och de öfriga orsakerna till upproret, hvarjämte konungens för drottning Kristina kränkande förhållande till en annan kvinna (Edele Jernskjæg) vederbörligen framhäfdes. Hertigen uppmanades att icke ge konungen någon handräckning i hans orättfärdiga sak utan fast hellre ombesörja, att sådana inom hans

¹ Hösten 1521 umgicks Lübeck med planer på att förskaffa endera af Magnus' söner, Henrik och Albrekt, Sveriges krona (Hanserecess 1477—1530, 8, s. 22). Den senares försök under grefve- och Dackefejderna att förvärfva sig konungavärdigheten i Sverige — försök som uttryckligen anknöto sig till traditionerna från konung Albrekt af Mecklenburg — äro väl bekanta.

² Efter kung Hans' misslyckade tåg mot Ditmarsken 1500 voro i Mecklenburg allehanda rykten gängse om de anfallsplaner mot sistnämnda land, hvilka konungen ämnat sätta i verket, om han lyckats betvinga Ditmarsken. H. WITTE, Mecklenb. Geschichte, I (1909), s. 296.

³ Ungefär vid 1500-talets ingång underrättade en drottning Kristinas förtrogne, Hans von Kaden, hertig Magnus om att kung Hans behandlade sin drottning »nicht anders dann eynes ritters fruwe,» och hertigen beslöt med anledning häraf att tillskrifva kung Hans. Sedan blef Hans von Kaden föremål för mycken ovilja vid det danska hofvet, där man af förtrytelse öfver den mot konungen riktade beskyllningen hotade att vid lägligt tillfälle hugga von Kaden i stycken, så att drottning Kristina fann sig nödsakad att varna honom för denna fara. Rätt betecknande för förhållandet mellan de kungliga makarna är emellertid, att hon därvid inte med ett ord förnekade riktigheten af von Kadens påstående eller förehöll honom det olämpliga i hans utsaga till hertig Magnus (Drottning Kristina till Hans von Kaden, odat. kopia, som af den senare tillställts hertig Magnus, Danica, ex arch. Gustrow., vol. I, Schwerins Hauptarchiv).

land varande ryttare och landsknektar, hvilka mot sold ville tjäna i Sverige, komme Sturarna till handa.¹

Det är icke bekant, hvad hertigen lämnat för svar, men i betraktande af de vänskapliga relationer, i hvilka hertigen och en af hans förnämsta ämbetsmän visa sig stå till Sverige under år 1503 och därvid just Eskil Mikaelis spelar en hufvudroll, kan det antagas ha varit gynnsamt. De därmed sammanhängande omständigheterna voro följande. Herr Eskil var af Sten Sture affärdad i beskickning, om till hertig Magnus eller andra tyska makter kan icke med säkerhet afgöras. Han passerade i hvarje fall Mecklenburg men blef där uppsnappad och gripen af några kung Hans' tjänare, hvilka ämnade bortföra honom till Danmark. Detta brott mot de sparsamma folkrättsliga begrepp, som redan vid denna tid förefunnos, upprörde emellertid hertig Magnus, och så snart saken kommit till hans kännedom, gaf han befallning om att den svenske »sekreteraren» skulle lösgifvas och fritt få uppehålla sig i Mecklenburg. Denna ståndpunkt intog hertigen jämväl sedan en skrifvelse anländt till honom från kung Hans med uppmaning att utlämna det svenska sändebudet. Magnus började så underhandlingar med herr Eskil och föreställde honom, att det med hänsyn till drottning Kristinas mäktiga släktförbindelser i Tyskland vore en bjudande nödvändighet för Sten Sture att försätta henne i frihet och under vederbörliga hedersbetygelser affärda henne till den bl. a. af hertigen bemedlade fredskongress i Stralsund, som i aug. 1503 skulle öppnas mellan kung Hans och de mot honom fientliga lübeckarna och där vidare bestämmelser om hennes hemsändande skulle träffas.² I samma syfte uppsatte Magnus den 24 juni en skrifvelse till den svenske riksföreståndaren, däri han också i välvilliga ordalag erbjöd sig att, om Sten Sture ännu ej vore beredd att lösge drottningen, förmedla underhandlingar i saken med det sachsiska furstehuset, och af detta bref föreligger i Schwerins arkiv en utskrift, som är försedd med ett postskriptum af herr Eskil till Sten Sture men som kommit att bli liggande i Schwerin, emedan hertigens kansler B. Schöneich tydligtvis vid närmare besinnande ansett höfligheten kräfva, att brefvet utsändes i ett till det yttre prydligare skick.³

¹ STYFFE, a. a., IV, s. 283 ff.

² Om denna kongress se STYFFE, a. a., IV, inl., s. 302 f. och CARLSSON, a. a., s. 94 ff.

³ Suecica, ex arch. Suerin., vol. I, Schwerins Hauptarchiv, tr. STYFFE, a. a., IV, s. 340 f. Såsom jag öfvertygat mig om vid ett besök i Schwerin, är det till aktstycket hörande postskriptum, som innehåller en på svenska affattad sammanfattning af hertigens bref, egenhändigt skrifvet af Eskil Mikaelis.

Skrifvelsen är emellertid icke det enda spåret af Eskils vistelse i Mecklenburg. Följande dag, den 25 juni 1503, har han nämligen själf sändt Svante Nilsson ett bref, som i detta sammanhang är af det intresse, att det förtjänar att in extenso återgifvas:

Min ydmygelighæ, veluillighæ helse idher verdighet forsenth kierlighæ medh Gwdh. Mai vethæ, her Swanttæ, ath hogboren försstæ hertogh Magnussæ hans marsk Aschen van Swychil haffwer mögit goth talet om idher ok min herræ (∴ Sten Sture) for hertogh Magnussæ och haffwer straffath thöm, som ickæ haffwe haffth skæligh tall paa idher eller min herræ, fforty konghen haffwer scriffuith til allæ herræ ok fførsste, hwru uerligh thæ i Swærigh haffwe beuisth siik i modh hans nadh, ok haffwer ok saa scriffuith, ath hans nades sagher skal ingen stades finnes. Thy er thet vel radeligt, kære her Swanthæ, ati bestiller thet ok ssaa, ath for hwath som helsth sagher i haffwer konghen opsacth hwlskap ok manskap och hwru hans nade haffwer hollet thæ article och pwncther, som hans nade haffwer besæglet, ath i lather tæ article allæ scriffwes, ssom idher och riget mach oppa ligher, och lodher thöm strax komæ her utoffwer medh et vissæ both til forscriffnæ marsk. Tha vil han fförkyndæ thöm framdeles for herræ ok fförstæ, hwru hans nade kongh Hans haffwer siik beuisth i modh ider ok Sweriges rigæ. Haffwer han ok ssaa sacth, ath görs min herræ ellær idher en tal folck behoff, tha vil han bestille thet saa, ati skwillæ fongæ thæ som godæ veractigæ karllæ ere, ok koma selff til idher medh, om saa sagæ er, ati, min herræ och rigesens radh kwonnæ ickæ fförliges medh konghen. Ok er han hertog Magnussæ hans ipperstæ rad, en ganskæ cloch, viss ok fforsöcth man medh mange herræ ok fförste, som han haffwer tiänth. Kære her Swanttæ, scriffwer honom her til om eth encket swar oppa. Ok bedher iak idher, ati tagker honom i ider scriffuillssæ, ffor thet han haffwer beuisth siik troligæ om allæ ærendæ, som min herræ, idher ok Swerigis rige mach oppa ligher, ati æræ then thet vil medh honom altiid forskullæ medh allæ godæ, ok ffor thet han haffwer mik beuisth kierligh paa idher vegne. Kiæræ her Swanttæ, finner nogher godhæ radh til medh idher scriffuillssæ, ath iak motthe komæ til min herræ igen her aff landhet. Ey mer. Her medh idher Gwdh och sancte Erigh befalendes. Raptim dominica proxima post festum Johannis Baptistæ.

Eskil Michilsson.²

² Brevet, som bär utskriften: »Erligh ok högborn herræ her Swanttæ Nielson, marsk i Swerigh, medh ydmygth tilkommendes thette breff», föreligger i

Af brevet erhåller man ju ett ganska godt vittnesbörd om de mecklenburgska sympatierna för Sverige, och särskildt hade herr Eskil haft lycka med sig i sina samtal med hertig Magnus' marskalk, den i Mecklenburgs dåtida historia bekante Aschen von Schwicheld,^x som icke blott lofvat att uppträda som Sveriges advokat inför de tyska furstarna gent emot kung Hans' ihärdiga beskyllningar utan också ställde i utsikt, att han personligen skulle komma öfver till Sverige med hjälptrupper, om kriget fortfore.

Något varaktigt resultat af herr Eskils mecklenburgska mission kom icke till stånd, ity att hertig Magnus afled i slutet af år 1503 och den svensk-danska fejden för öfrigt afstannade genom ett stillestånd våren 1504. När Eskil, som ju i brevet ger uttryck åt sin önskan att snart få återvända till fäderneslandet, äntligen fick denna sin längtan tillfredsställd, voro hans gamle herres dagar räknade, och det dröjde nära 20 år, innan han återigen kom att intaga ställningen som förtroendeman hos en svensk statschef. Vid Sten Stures död drog sig en stor del af hans tjänare tillbaka till de finländska slotten, hvilka nästan alla legat under den gamle riksföreståndarens personliga förvaltning och som hans änka hoppades att i så stor utsträckning som möjligt få behålla äfven under den nya regimen. Till hennes harm beslöt emellertid riksrådet att till kronan indraga samtliga Sten Sture tillhörande fästen i Finland med undantag af Tavasthus (jämte Kumogård), som tillerkändes fru Ingeborg som änkesäte. När Svante Nilsson, åtföljd af flera rådsmedlemmar, sommaren 1504 för första gången som riksföreståndare besökte Finland, hade han emellertid tack vare det envisa motstånd, som restes mot honom af fru Ingeborg och Sten Stures män, stora svårigheter att komma i besittning af de ifrågasvarande slotten. Tydligast framträdde detta vid hans ankomst till

Sturearkivet: Svante Nilssons arkiv II, Danska riksark. Det återgifves här utan annan förändring än att modern interpunktion genomförts. Det tecken för ä-ljudet, som af Eskil regelbundet begagnas, är ett tydligt *æ* och kan icke lämpligen transskriberas med *ä*. — Genom fotografiskt aftryck af brevets senare del (inkl. namnteckningen) har jag öfvertygat mig om att stilen är densamma som i egenhändiga aktstycken af herr Eskil från den tid han var Gustaf Vasas kamrerare (exempelvis i brevet af 4 sept. 1538, se nedan), och hvarje tvivel om identiteten är därmed till öfverflöd undanröjdt.

^x Denne man, som i egenskap af hertig Magnus' marskalk och sändebud deltog i förlikningsmötet mellan Danmark och Lübeckarna i Lübeck 24—29 apr. 1503, bodde på godset Baseritz i östligaste Mecklenburg. Efter hertig Magnus' död var han förtrogen rådgifvare åt hans son Albrekt den sköne och lefde ännu under dennes danska expedition 1535. Hanseresesse 1477—1530, 4, s. 536, 541; 8, s. 538; 9, s. 451. Dipl. Norv., 16, s. 436 f. Danica, ex arch. Gustrow., vol. I, och Aufgebotsakten 1535, Schwerins Hauptarchiv. Jfr SIEBMACHER's Wappenbuch, VI:10 (1902), s. 98. Möjligen identisk med A. v. S., Marschall des Stiftes Hildesheim, som nämnes 18 sept. 1514 (Urkunden des Herzogtums Lauenburg nr 575, Schleswigs statsark.).

Kastellholm, där enligt hans mening »allt var tillpyntet i onda måtte» för hans mottagande. Den som vid tillfället ifråga intog främsta platsen bland den gamla slottsbesättningen var ingen annan än herr Eskil.¹ Troligen bar just han, den trogne Sturetjänaren, som 1502, såsom vi sett, fallit Svante Nilssons man Peder Månsson i ämbetet, då det gällde att upptaga skatt i Varend, en dryg del af ansvaret för att det viktigaste af de på slottet befintliga förråden i god tid undanskaffats till Kumogård och där öfverlämnats till fru Ingeborg, så att föga återstod för Svante Nilsson att å rikets vägnar mottaga. Äfven i öfrigt blef Svante Nilsson illa välkommen af herr Eskil och hans kolleger i slottsförvaltningen. När riksföreståndaren den 14 juli 1504 sjöledes nalkades Kastellholm och sökte få tillträde till slottet, vittnade tvenne mot honom och hans följe aflossade kanonskott om att han var en objuden gäst, som icke skulle bli insläppt utan vidare. Herr Svante nödgades öfvernatta »ute på marken», och först efter åtskilligt parlamentering bekvämade sig herr Eskil och den öfriga besättningen att påföljande morgon öfverlämna fästningen åt honom och den svenska riksrådsdelegationen.²

Det var måhända en eftergift för besättningens önsknings, när herr Svante nu insatte Sten Stures ende till myndig ålder komne arftagare, Erik Johansson (Vasa), som höfvitsman å det åländska fästet. Förmodligen ha under sådana förhållanden åtskilliga af Sten Stures på Kastellholm varande tjänare funnit sig oförhindrade att kvarstanna där äfven under den nye innehafvaren, och bland dem, som sålunda utbytte Sten Stures tjänst mot Erik Johanssons, var med ganska stor sannolikhet också Eskil Mikaelis. Det är åtminstone påtagligt, att denne år 1515 var en förtroendemän hos Vasarna, och förmodligen var detta fallet redan när vi år 1509 för första gången efter Kastellholmsepisoden möta hans namn. Förhållandet var det, att Sten Stures stärbhus häftade i ogulden skuld å 200 mark till Helga lekamensgillet i Stockholm.³ Tiden gick, utan att gillet fick sin betalning, och till sist fann sig åldermannen böra göra ett försök att genom herr Eskil utfå till-

¹ Jämte honom nämnas som besättningens ledare och talemän Henrik Eriksson, Anders Bengtsson och Ivar Jute, hvilka alla äro kända som Sten Stures tjänare och förtroendemen under riksföreståndaretiden (STYFFE, a. a., IV, s. 181, 248 f., 254).

² Handl. rör. Skandinaviens hist., XIX, s. 81—83. Jfr STYFFE, a. a., V, inl., s. 50, där »herr Eskil» dock icke, såsom förhållandena synas mig kräfva, identifierats med Eskil Mikaelis, hvars tidigare historia var Styffe obekant.

³ Förteckningen öfver Sten Sture den äldres arvegoods, köpegods och skulder af år 1515, f. 29 (se om denna nedan s. 12).

godohafvandet. Härom föreligger följande anteckning i gillet utgiftsbok för 1509:

Item¹ domino Martino Johannis för en rinskan gillene, then haffua vij tänkth giffua domino Eskillo, ath gilleth skuldhe fa syna penningha ij gen, som her Sten Sture, Gudh hans siäl nadhe, var gilleth skyllogher, för gillene gaff iach (∴ åldermannen) XIII öre.²

Meningen är ju klar. Genom den bekante prebendaten i Stockholm herr Mårten Jönsson³ tillväxlade sig gillet en rensk gyllen, och detta guldmynt skulle användas som dusör eller rent af som mutor till »dominus Eskillus», för att denne af herr Stens arfvingar skulle utverka skuldens betalande. Att nu anteckningens herr Eskil är identisk med den aflidne riksföreståndarens f. d. finansämbetsman med samma namn, blir sannolikt redan däraf, att det rör sig om en Sten Stures skuld, och sannolikheten stegrar sig till visshet i betraktande af att Eskil Mikaelis, såsom redan nämnts och strax skall närmare utföras, några år längre fram visar sig vara i tjänst hos herr Stens arftagare Vasarna. Det var alltså dessa — och framför allt Erik Johansson, hvilken äfven representerade sina brorsbarn, i ty att han var förmyndare åtminstone för Brita Kristiernsdotter — som af gilleåldermannen ansågos närmast skyldiga att svara för den ifrågavarande skulden, sedan fru Ingeborg år 1507 aflidit.⁴ Visserligen synes det från början ha varit meningen, att efter fru Ingeborgs fränfalle hennes arfvingar af Tottsläkten skulle vara pliktiga att gälda Sten Stures skulder, i den mån de af fru Ingeborg lämnats obetalta.⁵ Men det föreligger intet enda exempel på och förnekades f. ö. sedermera såväl af Gustaf Vasa själf som af hans förutnämnda kusin Brita Kristiernsdotter, att Tottarna åtgjort något för att infria herr Stens återstående skuldförbindelser. Det är också bekant, att en uppgörelse i denna sak träffades mellan Erik Johansson och Tottarna,⁶ som

¹ För en utgiftspost, som kommer strax förut, anföres såsom datum 9 okt.

² Helga lekamensgillet handlingar: Erogata 1509—1513, KB.

³ Se om honom CARLSSON, a. a., s. 32. Han aflid 1520 (Helga lekamensgillet handlingar: Levata 1515—1522, KB.).

⁴ ALMQUIST uppger af misstag (a. a., I, s. 61), att fru Ingeborg dog 1515.

⁵ Riksrådets dom af 13 aug. 1528 och en vittnesskrift af Brita Kristiernsdotter från 1560-talet, Arf och eget: Sturegodsen, KA. Jfr ALMQUIST, a. a., I, s. 62, 64. — Att biskopen i Åbo ännu i jan. 1509 betraktat fru Ingeborgs arfvingar som närmast betalningspliktiga i fråga om en Sten Stures skuld till Åbo domkyrka, framgår af GRÖNBLAD, Nya källor till Finlands medeltidshistoria, s. 398 ff.

⁶ Den förutu. riksrådsdomen af 1528. Enligt de i densamma lämnade upplysningarna skulle uppgörelsen bl. a. ha gått ut på att fru Ingeborgs arfvingar skulle behålla stärbhusets köpegods mot en lösen till Erik Johansson af 400 mark, som emellertid aldrig af Tottarna gäldades.

måhända i en viss utsträckning befriade de senare från betalnings-skyldigheten.¹

I hvilket fall som helst kan som sagdt den slutsatsen med största sannolikhet dragas af notisen i helgalekamensgilletts handlingar, att Eskil Mikaelis redan då var i Vasarnas tjänst.² Bevisligen var han det sex år senare. En i original bevarad jordebok, hvars ingress har följande lydelse: »Anno domini MDXV. Item thennæ jordbogh lyder paa alle her Sten Stwris jordhæ goz, arffwæ goz och köbæ goz, hwar thæ helst liggendis ære her i Swerighe» och sålunda redan i sin formulering starkt påminner om rubriken till herr Eskils jordebok af 1502, visar sig till större delen vara skrifven med Eskil

¹ En intressant men något dunkel punkt är Vasarnas förhållande till den skuld, hvori Sten Stures stärbhus häftade till Peder Turesson (Bielke) och dennes syster fru Anna Turessdotter (änka efter Gustaf Olsson Stenbock) och för hvilken herr Sten till de båda fordringsägarna pantsatt åtskilliga af sina arfvegods. Skulden belöpte sig enligt Brita Kristiernsdotters ofvan cit. vittnesskrift ursprungligen till 5000 mark, men fru Ingeborg synes ha afbetalat något, ty endast 4000 danska mark reste-rade, när stärbhusets återstående skulder år 1515 upptecknades. Denna sak gaf anledning till mångåriga förvecklingar mellan Peder Turesson och Vasarna, på hvilkas arfslott de pantsatta godsen hade fallit. I ett bref till riksföreståndaren Svante Nilsson, dateradt Rydboholm 10 aug. 1508 (Sturearkivet: Svante Nilssons arkiv II, n:r 1000, Danska riksark.), anhåller Erik Johansson om ökade förlåningar af kronan för »myn sthore skadhe och ewigh forderff iak haffwer for Swerikiss rikis skyldh om the gotz, som myn modher brodher her Sten utsætthe her Pädher Twrsson for III^m (o: 3500) mark» (differensen mellan detta belopp och den 1515 uppgifna summan, 4000 mark danska, torde sammanhånga med att den danska marken hade lägre värde än den svenska). Ungefär vid samma tid uttog Peder Turesson hos riksföreståndaren en stämning på Erik Johansson, hvars innehåll är obekant men som direkt eller indirekt rörde skulden. Måhända hade Erik Johansson gjort ett försök att på väldsam sätt och utan ersättning komma i besittning af de förpantade egendomarna. Åke Hansson (Tott) och Nils Eskilsson (Banér), af hvilka den förre var en af fru Ingeborgs arfvingar, ställde sig därvid solidariska med Peder Turesson, och någon tid före stämningens uttagande hade Erik Johansson af dessa tre vid ett personligt sammanträffande i riksföreståndarens närvaro lidit mycken »smeligh». Med anledning af stämningen anhöll herr Erik hos Svante Nilsson (odat. bref från Rydboholm, Sturearkivet, anförda volym, n:r 412) om anstånd med rättegången, till dess hans svåger Trotte Månsson (af Ekaslåkten) anlände till »byn» (Stockholm) och kunde lämna honom biträde. Han tillfogade en bön, att herr Svante måtte vara honom behjälplig, så att han »komme till sitt», d. v. s. erhöle godsen ifråga. De båda citerade breven, af hvilka det förra är det mest upplysande, ge knappast det intrycket, att herr Erik ansett Tottarna pliktiga att igenlösa det förpantade; snarare har han genom de af honom begärda förlåningarna velat bli satt i stånd att själf verkställa igenlösnigen. Det sätt, på hvilket hans mellanhafvande med Peder Turesson omtalas i den senares bref 4 apr. 1517 (STYFFE, a. a., V, s. 582 f.), tyder också på att Erik Johansson ansågs skyldig att själf betala den gamla skulden — om nämligen, såsom sannolikt är, det är denna, som i nämnda bref afses. Se f. ö. ALMQUIST, a. a., I, s. 62, och Hist. tidskr. 1914, s. 250.

² Anmärkningvärdt är, att han af åldermannen nämnes rätt och slätt »dominus Eskillus» utan vidare hemortsbeteckning. Detta passar ju bra in på en person, hvilken såsom Eskil Mikaelis varit känd som Sten Sture den äldres betrodde tjänare. Ihåg-kommas bör också, att han, om han var anställd hos Erik Johansson, måste ha bott på det i Stockholms närhet belägna Rydboholm — Erik Johansson hade efter att senast i början af 1507 ha lämnat Kastellholm ifrån sig åter tagit sin stadigvarande bostad på fädernegodset — och sålunda äfven af denna anledning var en i Stockholm väl bekant person.

Mikaelis' tydliga, lätt igenkända stil.² Att äfven arfvegodsens upptagas, röjer otvetydigt, att den är uppgjord för Vasarnas räkning.

Samtidigt återfinnes herr Eskil äfven eljest i ett sammanhang, som visar hans nära förbindelser med Vasasläkten. Brita Kristiernsdotters mor Dorotea Knutsdotter (Banér) försålde åren 1512 och 1515 en del fastigheter till Sten Sture den yngre, och enligt ett intyg, som Eskil Mikaelis 1526, tydligen på Gustaf Vasas begäran, utfärdade, var det han, som af unge herr Sten uppbar och till hustru Dorotea antvordade den öfverenskomna likviden. Af sammanhanget framgår, att detta skett först efter den senare försäljningen, alltså 1515. Då Erik Johansson, som förut nämnts, var Brita Kristiernsdotters förmyndare, är Eskils medverkan vid denna affär från den utgångspunkten, att han var herr Eriks tjänare, fullt begriplig.²

1515 års jordebok upptog ju icke blott Sten Stures arfvegods utan också köpegodsens och var därjämte i slutet försedd med en samtidigt och äfvenledes af herr Eskil skrifven förteckning öfver de Sten Stures skulder, som efter fru Ingeborgs död förblifvit obetalda. Detta ger tydligt vid handen, att Vasarna icke betraktade den med fru Ingeborgs arfvingar träffade öfverenskommelsen om hennes och herr Stens kvarlåtenskap som definitiv, utan beredde sig att upptaga frågan på nytt i hela dess vidd. Det finnes starka skäl för den förmodan, att redan nu den 19-årige, stridbare och tidigt mogna Gustaf Vasa härvidlag begynt framträda som den drivande kraften. Den utprägladt ekonomiska läggning, hvilken kännetecknade honom som konung och följde honom in i ålderdomen, är också det karaktärsdrag, som framför andra utmärker honom, när hans namn först möter i samtida akter. Hösten 1516 besökte han Peder Turesson (Bielke) på Stäkeholm i anledning af en segsliten ekonomisk tvist mellan denne och Erik Johansson, och följande vår sökte han med den honom egna hänsynslösheten ordna denna affär genom att tillsammans med sin fader fara omkring i hela Uppland

² Arf och eget: Sturegodsen KA. Pikturen har, såsom ju är att vänta, karaktären af ett mellanled i utvecklingen mellan handstilen i brevet af 1503 och den af Eskil under 1530-talet använda och liknar kanske mest den senare. Äfven ortografin är den för Eskil Mikaelis typiska. — På ett ställe (f. 3) heter det: »thennæ II gorde byttæ min herræ her Sten medh kronæn for sin retæ arffwæ goz». Här af framgår, att förlattaren tidigare varit i Sten Sture den äldres tjänst, och då dessutom flera tillägg, som af honom själf gjorts åtskilliga år senare under Gustaf Vasas regeringstid, röja, att han då var anställd hos konungen, skulle man redan där af med en viss säkerhet kunna sluta sig till Eskil Mikaelis' författarskap, äfven om icke den utslagsgifvande faktorn, pikturen, förefunnnes.

² Intyg af Dorotea Knutsdotter, [Uppsala] 21 sept. 1525, och af Eskil Mikaelis, Rydboholm 11 mars 1526, afskrifter i Arf och eget: Sturegodsen, KA. Efter en annan afskrift tr. i De la Gardieska Archivet, 3, s. 159—161.

och där beslagtaga herr Peders gårdar, hvarvid han också tilltvang sig den från dem utgående skatten.¹ Samtidigt lät han öppna rättegång mot en borgerska i Stockholm, hvilken han ansåg innehafva ett Sten Sture den äldre tillhörigt hus i staden. Anteckningen härom återfinnes i Stockholms stads tänkebok för år 1517 och har följande lydelse:

Her Eskil Gödstaff Ericssons och hustru Margit Per Mortenssons.

Samma dag (☉: den 2 mars) stod her Eskil Göstaff Ericssons och talade til hustru Margit Per Mortenssons om thet huss, som hon wdi bor och Per Bagge grytere och hennes modersyster aatte Gud theres siel nade, och tilsporde henne, hurw hon hade ffaat thet hussit, och sade, at her Sten Gud gledie hans siel hade samme hus betalat. Tha kunde ffornehmde hustru Margit beffuisit, at her Sten hade icke betalat mere än helfftene i samme huss, swa mykit som Per Baggis arffuinge ther wdi erffua borde, och gaff them fför löst och ffast C marck. Ytermere kunde hustru Margit bewise, at then andre helffthene i samme hus, som henne och hennes medarffue erffua borde effter hennes modersyster, Per Baggis hustru, finge aldre en penning för sin dell mere än en j (☉: 1/2) mark, som her Sten gaff them her pa Stocholms sloth, och ther haffuer hon her Per Slattis breff wppa, som her Stens fogte war, at thet bleff inthet betalt. Ther med sades, at hustru Margit skal sitie i husit och giffue arlige hus lön aff halffue hussit arliga, swa lenge thet komber ytermere til ransakan.²

Denna intressanta notis om Gustaf Vasa är en månad äldre än det bref, som hittills ansetts vara »det sannolikt äldsta nu bevarade dokument, hvori konung Gustaf I nämnes».³ Den tendens att med mer eller mindre tvifvelaktiga rättsgrunder i egen hand samla herr Stens hela fasta kvarlätenskap, hvilken ALMQUISTS förträffliga undersökning⁴ låter oss följa hos Gustaf Vasa under hela hans regering, röjer sig redan här. Betecknande är, att det var ett Sten Stures köpegods, som Gustaf, om också icke med omedelbar och fullständig framgång,⁵

¹ Jfr ofvan, s. 12, not 1.

² Stockholms stads tänkebok 1514—1517, s. 279 f., RA.

³ STYFFEE, a. a., V, s. 582, noten. — Anmärkas bör, att efter allt att döma den anförda notisen i tänkeboken tidigare observerats af E. HILDEBRAND, som i Sveriges historia intill tjugonde seklet, Afd. 3, s. 9, på tal om Gustaf Vasas ungdom ytrar »Ett samtida vittnesbörd visar tjuguaringen från en mindre fördelaktig sida i en affärstvist med en för öfrigt okänd person, där man tycker sig skymta samma hänsynslösa ekonomiska månhet, som man längre fram återfinner hos konungen».

⁴ A. a., I, s. 61—69.

⁵ Om någon ytterligare »ransakan» kom till stånd angående det omstridda huset, så lyckades Gustaf Vasa i hvarje fall icke vinna mer än den halfpart, hvilken

eftersträfvade; härigenom drogs ett streck öfver alla tidigare aftal angående arvet, hvilka ju bestämde, att fru Ingeborgs arftagare skulle få köpegodsens på sin lott. Ett första steg var sålunda taget på den utvecklingsbana, som 1553 slutade med Tottarnas fullständiga bortdrifvande från Sten Stures genom köp förvärfvade jordegendomar.

Den man, som å Gustaf Vasas vägnar den 2 mars 1517 uppträdde inför Stockholms rådhusrätt, kan med hänsyn till hvad vi eljest veta om Eskil Mikaelis icke vara någon annan än denne. Han hade nu utbytt Erik Johanssons tjänst mot Gustaf Erikssons — tjuguaringen hade sålunda vid det här laget börjat föra egen stat — och kan alltså med skäl betecknas som den store Vasakonungens äldste tjänare. Det var uppenbarligen herr Eskils rika erfarenhet angående Sten Stures ekonomiska förhållanden, som satte hans nye herre i stånd att anhängiggöra rättegången ifråga.

Sex år föringo. Herr Eskils husbonde besteg efter växlande öden Sveriges konungatron, och bland dem, som nu fylkade sig kring honom och ställde sin erfarenhet till hans förfogande, var också familjens gamle trotjänare. Vid konungavalet i Strängnäs var Finland ännu i fiendeväld, och det blef en af den nye monarkens första uppgifter att återbörda denna provins åt fäderneslandet. Han sände för detta ändamål ryttare och knektar öfver Bottenhafvet, och de svenska vapnen hade oafbruten framgång, så att till sist också det viktiga Viborg, där Hemming Gadhs bödel Roleff Mattsson förde befälet, öppnade sina portar, hvarigenom Finlands eröfring redan i okt. 1523 var fullbordad. Den ene af de kungliga ämbetsmän, som under fälttåget hade truppernas aflöning om hand, var just Eskil Mikaelis. Efter förrättadt värf kunde han på senhösten återvända till Stockholm.¹

Under de närmaste åren kom emellertid herr Eskil att i hufvudsak vistas i Finland. Redan under den finländska expeditionen 1523 hade han (22 okt.) erhållit det af Erik Axelsson (Tott) grundade hospitalet vid Viborg i förläning,² och när grefve Johan af Hoja och hans gemål Margareta Vasa 1525 flyttade öfver till det viborgska fästet, å hvilket grefven förordnats till höfvitsman, inträdde herr

enligt hvad som 2 mars 1517 påvisades blifvit inlöst af Sten Sture d. ä., och år 1527 afträdde han äfven denna hälft till hustru Margits man Per Mårtensson, som därför betalte 130 mark. Stockholms stads tänkebok under Vasatiden, utg. af N. SJÖBERG, I, s. 116, 131, 145 f.; Gustaf I:s reg., 4, s. 191 f.

¹ Clement Renzels berättelse, Handl. rör. Skandnaviens hist., 2, s. 35 f.

² Gustaf I:s reg., 1, s. 170.

Eskil i deras tjänst. Genom kungligt bref den 12 maj 1526 erhöill han ökade förläningar i Viborgstrakten² och innehade därjämte en befattning som prebendat i Viborg — det första uttryckliga vittnesbördet om hans prästerliga stånd, som förut endast röjer sig i den herretitel, hvilken ju tillägges honom redan under Sten Sture den äldres tid. Han företog emellertid årliga resor till Sverige, dels för att handlägga vissa ärenden rörande Vasasläktens ekonomiska förhållanden, t. ex. förvaltningen af de grefvinnan Margareta tillhöriga Brahegodsen i Halland och arfskiftet mellan henne och konungen, dels också för att i öfrigt biträda Gustaf Vasa, som tydligen var angelägen om hans hjälp i hvarjehanda värf.³ Det är bl. a. påfallande, att det var under eller kort efter ett herr Eskils besök hos konungen våren 1526 som det afgörande steget togs i fråga om reduktionen af Sten Stures donation Gripsholm. Eskil kunde i denna affär utan tvifvel stå till tjänst med nyttiga upplysningar.

Hösten 1527 synes Eskil åter ha tagit sitt stadigvarande uppehåll i Sverige, och från denna tid är han till sin död oafbrutet verksam som konungens egen ämbetsman. Hans anställning hos grefvinnan Margareta var därmed slut,³ hvilket naturligtvis icke hindrade, att han äfven i fortsättningen vid mer än ett tillfälle tillvaratog hennes intressen. Så t. ex. har han ännu 1530 åt fru Margareta upprättat en jordebok öfver hennes fasta egendom.⁴ Som en förtroendeman för Vasasläkten öfver hufvud — för konungen såväl som för grefvinnan — framträder han också, när vi i okt. 1527 möta hans namn för första gången efter återflyttningen från Finland. Det gäller den bekanta episoden från Skokloster, då grefvinnan Margaretas dotter Öllegerd Brahe, som jämte sin syster Brita uppfostrades hos därvarande abbedissa, aflidit efter att, som Gustaf Vasa uttrycker sig, »i sin dödstvång ha låtit tubba sig att begära bli klädd i klostrets fariseiska habitum». Konungen beslöt med anledning häraf att taga den kvarlevande systemen ur klostret, dels för att rädda henne undan den farsot, för hvilken Öllegerd fallit

¹ Gustaf I:s reg., 3, s. 139.

² Gustaf I:s reg., 2, s. 141; 3, s. 41 f., 292; 4, s. 60. Herr Eskils förutn. intyg af 11 mars 1526 (här nämner han sig själf prebendat i Viborg).

³ Äfven sin befattning som prebendat i Viborg uppgaf han och blef i stället senast 1528 kanik i Linköping (Gustaf I:s reg., 5, s. 115). Kanonikatet var utan tvifvel en sinekur och endast afsedt att bereda honom inkomster. Längre fram försågs han på samma sätt med underhåll från Uppsala domkyrka, där han på 1530-talet innehade kanonikatet Laggahärad och omkr. 1544 prebenda Ducum. FORSELL, Sveriges inre historia från Gustaf den Förste, I, Bil., s. 59; FANT, Observations selectæ, P. VIII (1787), s. 78.

⁴ Jordeböcker, arfskiftes- och andra handlingar rörande Vasagodsen, I, RA.

offer och som grasserade i Skotrakten, dels väl också för att skydda henne mot abbedissans proselytmakeri. Han affärdade sålunda två familjen närstående personer, »vår tro man» herr Eskil och den förutnämnda Brita Kristiernsdotter (Vasa), till Sko för att, på samma gång de bevistade begravningen, verkställa denna åtgärd.¹

Det är icke rätt klart, hvilken ämbetsställning herr Eskil innehaft hos Gustaf Vasa i slutet af 1520-talet. Han sysslade, som man på grund af hans föregående kan vänta, rätt mycket med konungens privatekonomiska angelägenheter, hans arfsförhållanden och förvaltningen af hans enskilda gods. Sålunda var han i aug. 1528 konungens — och jämväl fru Margaretas — ombud vid arfskiftet efter Gustaf Vasas 1527 aflidna mormoder Sigrid Eskilsdotter (Banér),² och i jan. 1529 finna vi honom i Gripsholm, sysselsatt med att upprätta inventarium öfver gårdens fatabur.³ Om han i sammanhang därmed från början varit ordinarie medarbetare i räknekammaren, kan ej med någon säkerhet afgöras. Från ingången af år 1529 framträder han emellertid tydligt som medhjälpare åt de dåvarande kamrerarna⁴ — måhända hade förhållandet varit detsamma redan 1528, ehuru den tillfälligheten, att detta års räntekammarbok gått förlorad, beröfvat oss alla under rättelser därom — men först år 1530 kan det konstateras, att han själf för kamreraretitel. Hans verksamhet i denna egenskap har grundligt behandlats af EDÉN,⁵ hvarför ingen anledning förefinnes att här utförligare dröja vid densamma. Tillsammans med sina kolleger i kammaren och snarast som en vid Olof Bröms' sida fungerande chef för de öfriga kamrerarna hade han att aflöna konungens krigsfolk och öfriga tjänare, mottaga penning- och silfverleveranser från fogdar och grufvor, inköpa och på konungens order utlämna för hofvet och riket nödiga varor o. s. v., och om detta hans arbete vittna ännu åtskilliga i hans namn förda uppbörds- och utgiftsböcker.⁶

Tack vare sina gamla relationer till Gustaf Vasa kom han emellertid alltid att intaga en särställning bland kamrerarna såsom

¹ Gustaf I:s reg., 4, s. 359 f. Jfr REUTERDAHL, Svenska kyrkans historia, 4, s. 340.

² Gustaf I:s reg., 5, s. 115. Att fru Sigrid aflid redan 1527, framgår af a. a., 4, s. 349.

³ Handl. rör. Skandinaviens hist., 37, s. I.

⁴ 1529 års räntekammarbok, KA. Jfr EDÉN, a. a., s. 25.

⁵ A. a., s. 25—30, 33.

⁶ Så t. ex. uppbörds- och utgiftsbok 1533 och utgiftsbok 1534, KA (jfr EDÉN, a. a., s. 29). Dessa utgöra emellertid af någon underordnad skrifvare verkställda renskrifter af herr Eskils räkenskapskladdar och ha därför endast en del rättelser och tillägg af Eskils egen hand.

konungens speciella förtroendeman. På privatekonomiens område begagnade sig denne allt fortfarande af hans bepröfvade kraft, och det var exempelvis herr Eskil, som på konungens uppdrag till en dansk adelsman försålde de halländska gods, hvilka tillhört Sten Sture d. ä. och genom Kalmardomen 1505 förklarats förbrutna till danska kronan men som 1537 återställts till Gustaf Vasa.¹ Och ungefär vid 1530-talets slut synes han ha upphört att tjänstgöra inom den egentliga kammaren — i den från 1539 fungerande nya organisationen på detta område med kammarråden som öfversta spetsar fick han icke rum — för att i stället ensam erhålla uppsikten öfver den förvaltningsgren, som var Gustaf Vasas ögonsten, »K. M:ts egen kammar».² Här var förvaringslokalen för öfverskottet från den allmänna kammaren, hit inströmmade just vid denna tid i raskt växande mängd kyrkornas och klostrens dyrbarheter, och här uppstaplades de beryktade silfvertackorna — med ett ord, den rikedom, för hvilken den svenske konungen redan nu började bli känd i Europa, hade här sitt centrum. Ingen ansågs bättre skickad att förvalta allt detta än herr Eskil, hvars pålitlighet och redbarhet pröfvats af två föregående generationer och hållit måttet äfven inför Gustaf Vasas till sjuklighet gränsande mistänksamhet.

Den höga åldern begynte emellertid snart göra sig påmint. Redan i ett bref af år 1538³ — ett af de få egenhändiga aktstycken af Eskil Mikaelis, som finnas kvar från Gustaf Vasas tid — börjar hans eljest så rediga piktur röja en lätt darning, och från midten af 1540-talet föreligger ett bref af konung Gustaf, som synes antyda en viss oro för att herr Eskils vaksamhet vid afvärandet af eventuella attentat mot den kungliga skattkammaren på grund af ålderdomen vore slappnad. Vid ett tillfälle, då konungen själf är borta från Stockholm, befaller han nämligen den därvarande slottsfogden Botvid Larsson att gå upp till herr Eskil i hans »mak», så ofta tiden medgäfvde det, »seendis till med eblandtt, huru

¹ Gustaf I:s reg., 23, s. 16, 37. Att den herr Eskil, som här omnämnes, är Eskil Mikaelis och icke, såsom i registret uppgifves, en eljest okänd herr Eskil, »prost i Halland», ligger i öppen dag.

² Jfr EDÉN, a. a., s. 77.

³ Eskel Michelsson till sekreteraren Klemet Hansson, Stockholm 4 sept. 1538, Bref till Gustaf I:s kansli, RA. Gustaf Vasa, som denna tid vistades i Uppsala, hade tillskrifvit Eskil och af honom rekvirerat »ith top sokker, XVI skalpwndh riis, XII skalpwndh rwsin och X skalpwndh mandell». Detta sänder nu Eskil och ber samtidigt Klemet Hansson, »æpter thet iak ick self velscriffwe kwunnæ», muntligen underrätta konungen om inkomna gåfvor och leveranser (skinnvaror) från fogden Mickel Ålänning och mästern Matts i Luleå. — Herr Eskils sigill, som på detta bref tydligt framträder, är ett typiskt prästsigill med initialerna E. M.

ther tilgår och att oss eller honum icke någett skalcheet skeer, förthy en partt aff the Smedher äre nw szå behändige och ildsnedige med the Dyreker, att them här näst icke mång låász före stå kunne, med minne the dyricke them up, när the welex. Särskildt när något inlevererades i gemaket, borde Botvid på detta sätt kontrollera och bistå den gamle förvaltaren.¹

Detta är skrivvet den 26 jan. 1545, och en kvittens, som herr Eskil följande dag, den 27 jan., afgifvit,² torde vara den sista handling, som finnes kvar af honom. Förmodligen har han dött icke långt därefter. Men ännu länge bar den öfverfyllda skattkammaren namnet »herr Eskils gemak» efter den gamle Vasatjänare, som här tillbragt sina sista år. Ödet ville, att samma rum, när det under Erik XIV tömtes på sina skatter, blef det första fängelse, som hertig Johan gaf åt sin kunglige broder.

¹ Gustaf I:s reg., 17, s. 56; jfr ibid., 15, s. 251.

² Sandbergiska samlingen, A, n:r 1993, KA.

Slutet af Eskil Mikaelis' bref till Svante Nilsson (förminsk.).

Klas Horns släktanteckningar.

Meddelade af O. Walde.

En personhistorisk källa, som borde anlitas af forskningen i större utsträckning än hittills varit fallet, ligger i de släktuppteckningar, som ej så sällan påträffas bland böckerna i våra bibliotek. I familjebibeln eller någon andaktsbok finna vi ofta rätt utförliga dylika anteckningar, vanligtvis förda af husfadern, upptagande olika familjemedlemmars, framför allt de egna barnens, namn och födelsedata, uppgifter alltså, hvilka i äldre tider ofta blott i ofullständig form förefinnas i andra källor. Då anteckningarna äro samtidiga med de meddelade uppgifterna, bilda de värdefulla kompletteringar till våra biografiska och genealogiska uppslagsverk, men äfven då de återgå på annan, äldre uppteckning, kunna de, använda med kritik, ersätta förlorade primärkällor.

Äfven bland våra handskrifter ligga dylika släktkrönikor ofta gömda och glömda. Man kunde dock tycka, att de lättare skulle uppmärksammas här, än då de uppträda i tryckta böcker. Detta är naturligtvis också fallet, när handskrifterna som sådana äro af biografiskt innehåll. Men om, såsom ej sällan händer, dylika anteckningar förekomma t. ex. i en laghandskrift, så äro de knappast mera tillgängliga här, än om de uppträda i böckerna på tryckafdelningarna, därest icke till äfventyrs i handskriftskatalogen bland biographica hänvisning gjorts härom.

Ett sätt att göra de i tryckta böcker förda uppteckningarna lättare tillgängliga vore att öfverföra dem till den biografiska afdelningen bland handskrifterna. Detta sätt att förvandla bok till handskrift praktiseras ju i många andra fall och kunde naturligtvis äfven här ske. Men en sådan metod måste användas med urskillning och endast i nödfall tillgripas; eljes skulle våra handskrifts-afdelningar snart komma att öfversvämmas med dylika tryckta verk, hvilket näppeligen skulle lända till större bättnad. Ett annat sätt att göra dessa uppteckningar tillgängliga vore att registrera dem i

en särskild katalog, som kunde betraktas som ett supplement till handskriftsafdelningens biographica-katalog.

Förekomma dylika familjeuppteckningar i större myckenhet i en handskrift eller tryckt bok, kunna de kanske äfven förtjäna att offentliggöras i tryck, äfven om icke alla uppgifter äro kontrollerade eller kontrollerbara. För kommande släktforskare blir alltid en del material på detta sätt uppenbaradt och lätt tillgängligt.

Några dylika rätt utförliga anteckningar rörande den finska släkten Horn af Kanckas, hvilka synts mig värda att komma till offentligheten, har jag påträffat i en laghandskrift i Uppsala universitetsbibliotek. Anteckningarna äro förda af ståthållaren Klas Karlsson Horn och omfatta ett femtiotal år. De röra dels hans föräldrar och syskon,¹ dels honom själf, och innehålla rätt utförliga uppgifter om hans verksamhet i statens tjänst i den mångfald af sysslor han som mycket betrodd ämbetsman innehaft. En stor del af de meddelade fakta äro förut kända; ANREP upptager i sina ättartaflor visserligen blott en del däraf, men den finska moderna motsvarigheten till detta verk, JULLY RAMSAYS Frälsesläkter i Finland intill stora ofreden, har ytterligare kompletterat uppgifterna om Klas Horn och hans närmaste släktingar, delvis med användande af liknande källa som den, hvilken föreligger i Klas Horns egna uppteckningar. En af dennes bröder, den berömde fältherren Gustaf Horn, var gift med Sigrid Bielke, hvilken själf uppgjort en liknande krönika om sin och sin makes släkt. Dessa anteckningar äro efter meddelande af framlidne grefve CARL TROLLE-BONDE på Trolleholm tryckta i första årgången af Personhistorisk tidskrift.² Sigrid Bielke upptager flera af sina svågrar och svägerskor med deras födelse-data, och dessa anteckningar äro använda af Jully Ramsay i hennes nämnda arbete. Några af de data och fakta, som meddelats af Klas Horn i hans nedan aftryckta uppteckningar, äro icke förut kända.

Utom de anteckningar som hafva rent personhistoriskt innehåll förekomma några smärre sådana, som skildra historiska händelser i Karl IX:s och Gustaf II Adolfs tid. Dessa meddela ingenting nytt, men medtagas likväl för fullständighetens skull. Den handskrift, hvori uppteckningarna äro gjorda, är en papperscodex i folio, innehållande dels Olaus Petri Domareregler, Christoffers Landslag och Visby sjörätt, dels en del förordningar från 1500-talet.³

¹ Hans eget äktenskap synes hafva varit barnlöst, åtminstone nämner hvarken denna eller andra källor några barn i hans äktenskap med Ebba Leijonhufvud.

² S. 222—226.

³ Signum B 38 i UB. — Se SCHLYTERS edition af Sveriges gamla lagar, Vol. 8, s. XCIV, och Vol. 12, s. XXXIV.

Före den egentliga handskriftens början finnes ett stort antal blad, som innehålla dels några stamträd, dels de här aftryckta anteckningarna; några blad äro tomma. Om äldre ägare af handskriften talar dels en anteckning af Klas Horn själf, hvori han meddelar, att han ärft densamma af sin fader, riksrådet Karl Henriksson Horn, som afled 1601,¹ dels en senare anteckning från slutet af 1600-talet på frampärmens insida, däri två ägare från den tiden nämnas.² Huru denna codex kommit till Uppsala har jag icke i detta sammanhang haft anledning att närmare efterforska, liksom ej heller hur den kommit ur släkten Horns händer.

Stundom är i anteckningarna plats lämnad för år eller datum, tydligen afsedd att senare ifyllas. Där sådana data äro af mig kompletterade efter andra källor, äro de satta inom klammer. Originalets kommatering och stafsätt äro följda, med det undantag, att användningen af stora och små bokstäfver normaliserats efter modernt språkbruk. Ortnamn som i texten förekomma i från den moderna afvikande form, som t. ex. Håpsala för Hapsal, Narwen för Narva, Pläscko för Pleskow, Råwle för Reval, Wennen för Wenden o. s. v., äro ju äfven i dessa former väl bekanta för hvarje historiskt bildad person och torde ej behöfva i noter förtydligas.

Anno 1577. then 29. Septembris, som war Migaeli dagh, sckedde min saligh faderss ogh moderss brillop, i Råwle.

Anno 78. then 2. September, -åm mårgonen kläckon siuw, blev min broder Hindrick Horn födh, wedh Hapanem.

Anno 79. den 29. Nuember åm affton i millan firo ogh fäm blev min saligh broder Ewer födh, ogh wedh Hapanem, den Gudh kallade, stragst deråffter i samma åredh, den 4. December.

Anno 81. den 19. Februarij, klockon nijo, om affton, föddess min syster Elena Horn.

Anno 82. den 13. Februarij, klockon nijo åm afftonen, föddess min syster Madalena Horn i Narwen, ogh kallade henne Gudh, i genom denna timeliga döden, i frå denna wården, sckedde wedh Kanckass, den   år   Gudh wår henness siäll nådigh, ågh forläne henne, en fröideful åpståndelsse.

¹ Anteckningarna i boken, äfven de som röra tidigare händelser, äro alltså påbörjade först efter detta år. Sannolikt äro de första gjorda omkring 1615.

² »Denne Lagbok hafuer Inspectoren Wålbet:de H. Hendrich Basilier migh underteknadt förårat den 1. Julij 1685. P. Jansson Westebergh.» Med annan stål och annat bläck är nedanför tillagdt: »Obiit hicce Inspector Basilier d. 14. Julij 1704 Arbogia.» — Klas Horns egen anteckning om bokens proveniens lyder: »Thena bock hörer migh Class Horn till Kanckas ogh Ingriss till ogh hawer jagh ärfft thenna bock åfter min s. kära salige fader.»

Anno 83. åm en sundagh som war Den 15. Septembris äfter mid-dagen kläckon thu, föddess jagh, Class Horn, i Narwen.¹

Anno 85. den 11. Januarij,² åm affton klockon åtto, blew min kära broder, her Ewertt Horn födh, wedh Håpsala schlätt, och nu anno 1615. den 30. Julij, blew han igenom Guss förssyn skcutidh til döss vdi en sckermitzsell vnder Pläscko, samma dagh Hanss Kon: Mz: kom därföre. Gudh wari hanss siäll nådigh och barmhertigh och forläne hån om en frögdeful åpståndelse.³ Ogh blew hanss lick fördh ifrån Narwen ogh til Finlandh ogh blew i Åbo domkircke hederliga vdiij Hanss Kon: Mz: närwarelsse begrawin, den 25. Februarij år 1616.

Anno 86. den 19. December, om affton i millan klockon firo ogh fem, blew min saligh broder Carll Horn födh vpå wår saligh faderss gårdh Wennen agh han blew i genom Guss förssyn, vtaff pålackarna schlagin vpå en sckermuzssel, vnder Pärno år 169⁴ ogh han war fendrick, öwer et compani lifensscke ryttar vnder Class Wachtmeister. Gudh glädie hanss siäl til ewig tidh. Han liger begrawen i Råwle vpå domen, hoss wår saligh fader.

Anno 88. blew min saligh syster Kirstin födh wedh Kanckass.⁵ Och liger där begrawin.

Anno 90. äfter Narwscke belägringen, föddess min saligh syster Elssa, wedh Råwle den 26. Junij.

Anno 92. i millan den 22. ogh 23. Octobris åm natten klockon 11. blew min broder, Göstaff Horn, födh vpå Örebuy, i min saligh faderss fengelsse.

Anno 94. den 13. Februarij åm natten klockon tre, blew min saligh syster Anna födh, wedh Kanckass.

Thwå utaff mina systrar, Agneta ogh Cristina, hawer Gudh til sigh kalladh, straxst någedh deräfter de wore födda ogh hawer derass föddelse dagh intedh waridh åptecknadh. Gudh wari åss alla nådigh ogh barmhertigh.⁶

Anno 1601. affsomnade min käre s. fader vpå Karkus i Liflandh, ogh liger begrawen i Råwel vpå domen.⁷

Anno 1611 åm såmmarn afsåmnade min s: moder wå Kankass,

¹ Nedanför tillagdt med kvinnlig hand, tydligen af Klas Horns maka Ebba Leijonhufvud: Anno 32 om måranen klåkan 3 som uar en onsdag den 22 agusti afsåmnade och skildes min hiärtans och aldre kärste man uålbårne här Klas Horn ifrån dena iämer dal uti en stad Uintes hem [Winsheim] benämnd belegen uti Franken land och liger sama stad 3 mil ifrån Nören bärge [Nürnberg]. Gud fröide hans ädle och k. siäl uti den efige åran och härlighetan och tröste mig höct bedröfades kuina som i sårigan kuar lefer äfter min ädle och aldre kärste make.

² Den 11 juni enligt Sigrid Bielkes uppteckningar.

³ Följande punkt senare tillagd.

⁴ Troligen 1609 liksom 1602 på ett ställe nedan är skrifvet 162. — ANREP uppger att Karl Horn dog ogift före 1611.

⁵ Följande punkt senare tillagd, men äfven den af Klas Horns hand.

⁶ Dessa tvenne döttrar af Karl Henriksson Horn nämnas ej i källorna. JULY RAMSAY, Frälsesläkter i Finland, s. 182 f., uppräknar elfva barn till Karl Henriksson Horn i hans gifte med Agnes von Dellwig. Sigrid Bielke säger om sin svärfader, att han haft 14 barn, »men jag wet nu intet wist deras namn».

⁷ Denna och de två närmast följande anteckningarna har Klas Horn senare tillagt.

ogh ligger där begrawen, Gudh forläne dem ehn fröigdeful åpståndelse.¹

Anno 1618. den 20 Majj, åm middagen, i millan klåckon 10. ogh 11. kallade Gudh i genom sin nådige förssyn, ogh behageliga wilia i från denne wården, i genom ehn häftigh siuckdom, min kære broder, här Hindrick Horn, ogh sckedde i Ståckholm. Gudh warij hans siäl nådigh ogh forläne hånom medh alla Gudss vtwalde, ehn fröigdefull åpståndelse. Ogh blew han här i Stockholm, i stora kircken, hederligen, vdij Hanss Kon: Mz: ogh Hanss Maiestetes frumoderess, samtt många förnemde härrarss ogh gått fålckss närwarelsse, begrawin, den vdij samma år.

Anno 1607. kröntess Hanss Kon: Mz: kånungh Carl then nijonde wår nådigste kånungh ogh härre i Åpsala den [15 mars].

Anno 1611. den 30. October, i millan klåckon 10. ogh 11. åm middagen, kallade Gudh allsmechtigh Hanss Kon: Mz: i genom sin guddomligh försyn, i från denna mödosame wårlden, i genom denna timliga döden, sckedde vpå Niköpingss schlått. Gudh allsmechtigh forläne Hanss Kon: Mz: medh alla christtrogna en fröigdefull opståndelse ogh den ewiga glädien. Ogh liger begrawin i Strängness.²

Anno 1612. stragss äfter Hanss Kon: Mz: dödh i Februarij månan, hultess härdagen i Nyköpingh, ogh då togh Hanss Kon: Mz: nu wår regerande nådige kånungh ogh härre, kånungh Göstaf Adolff, wedh regimentedh. Gudh allsmechtigh late dedh ware sckett vdi en licksaligh stundh dedh Hans M:sz: måtte lenge, ogh wäll regera sitt kånunge ricke ogh sine fattige undersåter til tröst.³ Gudz na[m] till äre, fäderness lantedh til trogedh biståndh.

Anno 1617. den 4. October redh Hans Kon: Mz: kånungh Göstaf Adålf, nu wår regerande nådige kånungh ihn til Åpsala där att hålla sin kånungssligh cröningss högtidh.

Den 12. October kröntess Hanss Kon: Mz: vdij Åpsala domkircke, medh tilbörlich process, ogh seremonier, den alsmägtige gudh late dedh wara scket, hans hälije nam til låw, ähre ogh priss, Hanss Kon: Mz: til eht ewigt beröm, åss fattiga vndersåtare till tröst ogh förswar.

Anno 1619, drogh Hans Kon: Mz: att Danmarck, mädan bägge kånungar hade lagt möte medh huar andra, ogh ruchte Hanss Kon: Mz: öwer grenssen, ogh åt Halmstadh, den 25. Februarij, ogh blew vtaff

¹ På ett annat ställe har Klas Horn samtidigt med flertalet af de andra uppteckningarna gjort följande annotationer om föräldrarnes död: »Min saligh fader, kallade Gudh i frå denna werden, i genom denna timliga döden, ogh i genom siuckdom, i Lifstindh vpå ett huss Burtnick benemdh, hvilckedh sckedde, Anno 16[0]2. den ogh liger begrawin vdi Råwle vpå domen. Min saligh moder kallade Gudh til sigh ifrå denna wården, Anno 1611. den sckedde wedh Kanckass, ogh blew där begrawen. Gudh forläne dem en fröigde full åpståndelse, till dedh ewiga liwedh.»

² Den sista punkten senare tillagd.

³ Slutet af denna anteckning senare tillagdt.

kännungen i Danmarck siälw, ehn halw mill ifrån staden sollenniter vnfången ogh woro tilhopa där wedh Halmstadh till den 2. Marcij, då drogh Hanss Kon: Mz: därifrån.

Anno 1620. kom Henness Mz: wår nådigste dråtningh i rickedh, ogh landhstegh wedh Kalmar, ogh den 25. Nouember, kom Henness Mz: hit till Stäckholm, ogh blew vtaff Hanss Kon: Mz: tilböriligen vnfångin, ogh samma affton blewe Deres Maiesteter wigde här vpå Stäckholmss schlåt vdi rickss salen.

Den 28. cröntess Henness Mz: här i Stäckholm i Storkirken.

Den 21. drogh Hanss Kon: Mz: medh ehn ståtligh arme ått Liflandh ogh belägrade staden Riga, den Hans Mz: föröwrade samma sommar den [15 sept. 1621].

Den 25. Januarij åhr 1622. afsåmnade ifrån denne werden Hanss F: N: hertigh Carll Philip, hvilckedh sckedde i Narwen, i Liflandh ogh wartt jagh vtaff Hanss Kon: Mz: försckickadh åhm sommarn den 24. Majj härifrån Stäckholm, medh twenne Hanss Mz: årlogh sckep, ogh några vtaff adell, att hemta Hanss F: N: lick hit til Swärije, ogh kom jagh an medh Hans F: N: lick hit til Stäckholm den 22. Julij, ogh blew lickedh medh tilbörligh proces insat i sackerstigen, här i stadsskirken.

Vdij denne bock hawer jagh weladh förteckna, först vpå huadh didh jagh drogh först ått Tisslandh vdij min vngdomss tidh, sådan, när jagh åhr kommin vdij Hans Kon: Mz: min nådigste kånningss ogh härress tjänst ogh vdij huadh officier jagh åhr vtaff Hanss Kon: Mz: worden bruckadh.

Anno 1600. åhm såmmarn, ihn Junijo, försckigkade migh min käre salige fader, i från Nyköpingh, åht Tisslandh, ogh bekom jagh Hanss Kon: Mz: kånningh Carlss försckriff till kurförsten aff Sagssen, dit jagh lyckligen ogh wäll ankom, ogh komb til ehn godh tjänst ogh läjjenhet ogh blew hoss Hanss Curförstligh Nåde, i hanss kammar antagin, för hans kammardrångh.

Anno 1605. kom jagh i gen i lantedh ogh blew då stragss vtaff Hanss Kon: Mz: kånningh Carll, kalladh til Hans Kon: Mz: nu regerandess min nådigste kånningss ogh herress tjänst at bliwe Hanss Mz: stalmeistare, huilcken tjänst jagh wedertogh anno 1606. ihn Junijo.

Anno 1611. den tidh danscke feigden begintes medh åhss här i Swärije, förårdnade Hanss Kon: Mz: meigh jemt wedh stalmaisster embete till ritmeistare, vtöwer Hanss Kon: Mz: eijen liffana.

Anno 1612. åfter Hanss Kon: Mz: konnungh Carlss dödh blew jagh vtaff Hanss Kon: Mz: nu regerandess wår nådigste konnungh ogh härre, förårdnadh til ricksstalmeistare ogh hawer jagh i samma min tjänst fult Hanss Kon: Mz: vpå många ressar so ogh i Risslandh, vdij de åren Hanss Kon: Mz: belägrade Agdø, ogh Pläsckauw, hvilckedh sckedde åhr 1614. ogh åhr 1615.

Anno 1616. ihn Augusto, wedertogh jagh, åfter Hanss Kon: Mz: nådige wilije how marschalckss embete huilckedh kall jagh jemte rickss-

stalmeistare embetedh förestogh, i truij år, ogh år 1619. badh jagh Hanss Kon: Mz: vnderdånigst, åhm ehn nådigh förlåssningh, ifrån marschalckss embette.

Anno 1618. den 30. Julij stodh mit brillop wedh Kegleholmss gårdh medh den wälbårne, ogh digdesame fru Ebbe Läjjonhuwo, bårn grewe datter till Rassborgh, fru till Orboholm, ogh Ingriss, vpå den tidh encke. Den allsmågtige Gudh, som åhss i genom sin guddomligh, ogh milde förssyn, tilsamman fogadh hawer, late dätta wårt ägtensckap wara begint vdiij ehn licesam stundh sit hälija nam till låw ogh priss, ogh åss siälwe til muckin hugnadh.

Anno 1621. togh jagh vtaff Hanss Kon: Mz: ehn nådigh affsckedh, ifrån rickss stalmeistar embete, huilckedh sckede stragss däråfter Hanss Kon: Mz: hade hållitt sin kånningligh bilågeer, ogh brillopss höchtidh, ogh hawer jagh also, dess Gudij scke låw, samma kall, ogh officium medh åhre ogh beröm föreståt vdiij 15. år, ifrån år 1606. ogh till år 1621.

Anno 1622. förårdnade Hanss Kon: Mz: meigh till ståthållare vtöwer Wessmannelandh, medh Wåsterdalarna ogh Bergschlagen, ogh samma år åhm sommarn blew jagh vtaff Hanss Kon: Mz: förårdnadh, at draga öwer åt Narwen i Liflandh, medh twenne Hanss Kon: Mz: årloghsckep ogh ehn hop vtaff adell, at öwerføre Hanss Forst: N: saligh hoss Gudh i åmminnelse, hertigh Carll* Philipss lick.

Anno 1624. blew jagh vtaff Hanss Kon: Mz: min nådigste kånningh ogh herre kalladh i från Wåssmannelands ståthållare dōme ogh vtaff Hanss Kon: Mz: förårdnadh till ståthållare vpå Ståckholm, ogh til landsshöwdinge öwer Åplandh, ogh samma år åhm sommaren, wart jagh vtaff Hanss Kon: Mz: förårdnadh at beledsage herifrån rickedh ogh åt Tisslandh igen, Henness Curförstligh Nåde, curförstinnan wår nådigste dråtningss frumoder, ogh beledsagade jagh Henness Curförstligh Nåde til Berlin, i kurförstendömedh Brandenbårgh.

Anno 1628. den 23. Augustij kallade Gudh allsmågtigh i genom sin guddomligh förssyn, i genom ehn häfftigh siuckdom, min käre husfruss, elsckeligh ogh höchtårade käre frumoder, ogh min käre swårfrumoder, den wälbårne ogh muckidh digdesame fru Ammeline von Håzssfeltt, grewinne till Rassbårgh ogh fru till Kågleholm, i från denne sorgfulle wården, huilckedh sckedde vpå Ståckholmss schlåt, vpå föreskriwne dato, åhm mårgonen i millan klåckon 5. ogh 6. ogh war hon t*[i]*ll ålder* år, ogh hawer altso lewadh i största dygdh, stilhet, ogh gudhfruchtigett vdi sit bedröwlige enckeståndh, ifrån anno 1607, den tidh Gudh allsmågtigh kallade henne sin käre hære ogh ächte macke ifrån, ogh ihn til föreskriwne dato, huilckedh år 21. år. Gudh som henne til all digdh regeradh hawer, so ogh henne medh ehn saligh affsckedh, ifrån denne sorgfulle wården wålssignadh hawer, förlåne henne, ogh åss medh henne ehn saligh, ogh frögdeful åpståndelsse, til dedh ewige liwedh, ogh late åhss där i frögh ogh härliget mötass åhtt.

Den 17. September wart henness salige lick hederligen, vtaff myckidh förnemdh fålck beledssagadh vdur store kircken, medh tilbörlich

* Plats lämnad för siffran.

seremonier, ogh proces, ogh neder till Muncke bron, dädan dedh salige lickedh, blew medh jagtar ogh båtar beledssagadh ått Wässmannelandh ogh togh dedh s: lickedh åp wedh kånningssgården, Kånningssör, den 24. September.

Den 28. September fördess dedh salige lickedh medh tilbörlich proces, i från Kånningssörss gårdh, ogh i genom Arboga stadh, til henness eijen gårdh Käggleholm, där dedh salige lickedh wart i henness kappell i Öbuy socken nedhssat, til den tiden at dedh s: lickedh kan medh all tilbörliget beledhssagas därifrån ogh till Örebro, där hon hawer sin läijerstadh, hoss sin käre härre, ogh macke.

Till Andreas Arvidis biografi.

Af O. Wieselgren.

I den svenska litteraturhistorien är Andreas Arvidi bekant som författare till vår första svenska poetik, *Manuctio ad poesin svecanam*, utgifven år 1651. Hans biografi är blott i sina grunddrag känd. I herdaminnet öfver Strängnäs stift finnas emellertid en del uppgifter, hvilka gifva vid handen, att han åtminstone under sina senare år som kyrkoherde i Österhanninge varit invecklad i ganska betänkliga stridigheter med sin församling och att han därvid lagt i dagen ett ytterst lifligt temperament. De akter från dessa stridigheter, som finnas bevarade dels i Riksarkivet, dels i Strängnäs domkyrkoarkiv, gifva oss en särdeles konkret bild af magister Andreas personlighet, på samma gång som de utgöra en ganska intressant kulturbild från slutet af det sjuttonde århundradet. Vi vilja därför här gifva en redogörelse för händelsernas förlopp, grundad på följande akter:¹

Magister Andreas inlaga till Kungl. Maj:t af den 10 dec. 1670.

Biskop Ericus Emporagrius häraf framkallade skrifvelse till Kungl. Maj:t af den 13 april 1671.

Protokoll vid tingsrätten med allmogen i Sotholms härad och Österhanninge socken den 13 okt. 1670.

Strängnäs konsistorieprotokoll för år 1671.

Såvidt man af dessa akter kan finna hade hela saken utvecklats sig på följande sätt:

Tydligtvis hade magister Andreas aldrig varit särdeles populär i sin församling. Redan vid sitt tillträde till ämbetet hade han enligt egen uppgift varit föremål för »orolige och stutzige människors buller och oförskyllte injurier», och med tiden förvärrades förhållandet mellan honom och hans socknemän allt mer och mer. På sommaren år 1670 kom oenigheten till öppet utbrott. Biskop

¹ I framställningen har jag för att i möjligaste mån bibehålla tidsfärgen i stor utsträckning bibehållit handlingarnas vändningar och uttryckssätt.

Ericus Emporagrius, hvilken i juni nämnda år befann sig i Stockholm, fick därvid mottaga besök af klockaren Nils Sunesson från Österhanninge, hvilken i sällskap med tvenne bönder från socknen infunnit sig för att hos biskopen framföra sina klagomål mot sin kyrkoherde. Klockaren anförde härvid som stöd för sin klagan, att magister Andreas icke allenast utan sak och med orätt afsatt honom från hans tjänst, utan också i hans frånvaro uppbrutit hans lås och dörrar, våldsamligen utkastat alla hans saker, förstört hans husgeråd och utfarit i sådana hotelser mot hans hustru, att hon blifvit sjuk af förskräckelse. Biskop Emporagrius tillkallade då magister Andreas för att höra hvad han hade att andraga till sitt försvar; men denne infann sig enligt biskopens uppgift drucken och ifrig, hvarjämte han stormade så med ord och åthäfvor, att det var omöjligt att utleta sanningen. Dessutom hotade han de klagande med bödelssvärd och desslikes straff och utför så med banneord och ropande skrål, att ingen kunde sig i själfva verket vederbörligen skicka. Då emellertid klockaren berättade, att hans sak skjutits till tingsrätt, rådde biskopen honom att tills vidare underlåta att vidtaga några ytterligare åtgärder; magister Andreas däremot fick mottaga allvarliga förebräelser, dels därför att han kom drucken och stormande, dels äfven därför att han genom sitt uppträdande mot klockaren missbrukat sin ämbetsställning.

I juli samma år kom biskop Emporagrius åter till Stockholm, hvarvid flera magister Andreas socknemän ånyo infunno sig hos honom, anförande sina klagomål. Dessa voro af flera slag. Dels gällde det förnyade tvister mellan magister Andreas och hans klockare, dels beskylldes den förstnämnde för att ha tagit kyrksilfret och använt det till sin enskilda nytta; dessutom klagade man öfver att han ej höll sockenstämma i laga ordning. Yttermera förmäldes, att han vore otjänlig till prästämbetet dels på grund af en sjukdom (han sades vara »af frantzoser besmittat»), som gjorde, att hans församlingsbor ej vågade af hans hand mottaga nattvarden, dels äfven på grund af annan margfaldig oskick. Biskopen stämde socknemännen och magister Andreas sig till mötes den 22 juli, men fastän biskopen väntade intill sena kvällen, kom den senare icke till synes. Först dagen efter, då socknemännen afrest, infann sig magister Andreas, men biskopen fann då ej lönt att göra någon grundlig rannsaking, utan tilldelade honom blott en förnyad varning.

Den 2 okt. var biskopen i Sorunda, där magister Andreas äfvenledes befann sig; men den senare bekymrade sig ej om sin

förmans därvaro, visade mot honom icke det ringaste hedersafseende och reste bort utan att hälsa på honom.

För att få slut på saken skref nu biskopen till sin motspänstige kyrkoherde och stämde honom och hans församlingsbor sig till mötes i Österhanninge söndagen den 9 okt., då magister Andreas hade att utan gensträfvighet och tredsko sig inställa. Men denne svarade tvärt, att han ej alls var sinnad att komma för biskopens rannsaking, då han hade kastat sin sak under andra, som kunde honom väl försvara, och för biskopen återstod intet annat än att icke utan sorg, harm och stor nesa vända tillbaka till Stockholm.

Klagomålen mot magister Andreas fortsatte emellertid alltjämt. Socknemännen i Österhanninge hade oafåtligt nya »mootwillige gärningar» af sin kyrkoherde att berätta, och till slut såg sig biskopen nödsakad att göra ett nytt försök att stifta frid i församlingen. Han lät meddela, att han ämnade hålla visitation i Österhanninge, och dagen för denna bestämdes till den 11 okt.; magister Andreas fick särskild kallelse att infinna sig genom domkapitlets notarie Gabriel Alm. Han var denna gången mera foglig och lofvade att inställa sig å utsatt tid. Men då biskopen infann sig i Österhanninge kyrka var kyrkoherden icke där; han hade stuckit sig undan, och hans hustru påstod honom vara rest till Stockholm. En af hans vänner vid namn Petter von Heiden sade sig skola föra hans talan men hade ingen fullmakt att uppvisa och »skickade sig elliest i tal och swar dierfweligen». Under dessa omständigheter fann biskopen nödvändigt att trots kyrkoherdens frånvaro skrida till rannsaking, hvarvid framgick, att hela församlingen var enig i att beklaga sig öfver hans oskickliga lefverne. Han hade flerfaldiga gånger förgått sig med drickande, olåt och tråtor i gästbud: en gång hade han huggit efter sin egen hustru med en knif och skulle gjort henne skada, om det icke hindrats af hans kaplan, hvilken därvid själf blef sårad i handen. Dessutom väckte han förargelse genom sina svåra eder, genom gudstjänstens åtskillige omkast, stympande och förändring, med bittra smådeord på socknemännen både från predikstolen och annorstädes, med penningars oskäligen afpressande af de fattiga, med mässfall utan afkunnande och åtvarning samt med mycket annat. Särskildt yppade länsmanen Nils Pedersson, att kyrkoherden en gång efter en ordväxling dem emellan i häftig vrede sagt till honom dessa försmädeliga ord: »Gud gifve Fanen gåfve dig Herrans Nattvard»; hvarpå länsmanen icke mindre ogudaktigt

svarat: »Gud gifve Fanen tage den af dig». »Hvilka hiskelige smådeord», skrifver biskopen, »bryta twärt uppå thet heliga *Sacramentets* wäsende och form, som ståår uthi gifwande och tagande, hvilket then Lede Anden antwardas att förrätta. Och synes icke wäll kunna undlöpa allt dhet straff som *religions* stadgan förmåler i den V. punckt. Sådane oförvägne ord, särdeles aff en Prestman uthflugne, kunna hafwa försakat, att Satan nu på sådant sätt rasar.»[†]

När nu rannsakingen afslutats, yttrade biskopen som sin mening, att alla de framförda klagopunkterna voro af den art, att hela saken hörde under kyrklig domvärjo, hvarför han uppmanade vederbörande parter att ej låta saken gå till tingsrätt. Men magister Andreas visade äfven här sin förman förakt och genvördighet, ty när tinget hölls den 13 okt. begaf han sig genast dit och trädde inför rätten så drucken, illsint och obeskedlig, att han hvarken af sig själf eller andra kunde regeras. Härföre blef han ock af tingsrätten offentligen näpst, sig och predikoämbetet till icke liten nesa. Hvad saken beträffar, så hade han ringa framgång, då den i sina väsentligaste delar ej föll under rättens domvärjo; däremot försämrades hans ställning ytterligare genom hans ogudaktiga och trätosamma framfart.

I december samma år, då biskopen var i Stockholm, kom magister Andreas till honom, ställde sig botfärdig och bad om tillgift för sina tidigare förseelser. Biskopen förmanade honom allvarligt och lofvade att söka stifta fred mellan honom och hans församling. Ett nytt möte beramades till den 5 dec., då verkliga både socknemännen och magister Andreas kommo tillstädes. Kyrkoherden var emellertid trots sina goda föresatser föga försonligt stämd, han for fram med trätor, ville icke veta det minsta fel på sin sida och måste styras till skick. Till sist stannade det hela i ett slags tillfälligt vapenstillestånd; det slutliga afgörandet hänsköts till konsistoriet i Strängnäs. Omsider blef där genom vittnesförhör fastställt, att magister Andreas verkliga

[†] Den af biskop Emporagrius återopade bestämmelsen i religionsstadgan af år 1655 lyder på följande sätt: »Dher och så wore at någon, dhen må wara aff hwad Religion han wil eller *praetenderar* wara, funnes i wårt Rijke och dhes vnderliggande *Provincier*, som fördristade sig med ord eller gierningar at försmäda eller förtala Gudh, hans heliga Ord och Wår christeliga Gudztienst, den samme skal dherföre fordras til försvar och dher han befinnes skyldig, då efter beskaffenheten aff hans brott plichta och lijda straff efter Lagh, eller om ingen wiss Lagh wore stadgat öfther ett slijkt brott, saken då lämbnas til Wårt nådigaste vthslag; men enkanne-ligen skal dhen som öffuertygas at hafwa sigh förgriipit emot Gudh medh een groff *blasphemia* efter föregången Dom först *casserat* ifrån sin tienst och sedan bliffua straffat til Lifwet.»

så grofligen, försmädeligit, ogudaktigt och öfverdådigt, som förut berättats, talat mot Herrans Nattvard. För öfrigt fortsatte han sitt gamla lefverne, försummade sin tjänst och lät höra onöda ord om sin biskop, hvilket allt föranledde Emporagrius att hos Kongl. Maj:t hemställa att, han måtte straffas för sitt beteende, lämnandes dock biskopen i Kongl. Maj:ts allra visaste betänkande på hvad sätt detta borde ske.

Mot alla dessa anklagelser synes det som om magister Andreas haft ganska svårt att försvara sig. De akter, som tala till hans förmån, äro ej särdeles innehållsrika. Hans egen supplik till konungen innehåller hufvudsakligen klagomål öfver att han ej någonsin fått tillfälle att formligen försvara sig mot dem bland hans genstörtige åhörare, som angifvit och traducerat honom hos hans biskop. Som de mest verksamma bland sina fiender nämner han befallningsmannen Jon Pedersson i Sanda och dennes broder länsmannen, genom hvilkas förvållande han af biskopen måst lida snubbor, förakteliga ord och klick uppå sin ära. Hans försök att försvara sig hade lämnats utan afseende, och till slut hade biskopen gått ända därhän, att han suspenderat honom från ämbetet till dess han svarat i sin sak och lydaktigen infunnit sig vid biskopens forum i Strängnäs. Då han sedermera haft företräde hos biskopen, hade han emellertid blifvit mycket illa mottagen och måst höra många skammenamn och glossor så af Hans Högvördighet själf som af proviantmästaren Hans Mårtensson, befallningsmannen Jon Pedersson och dennes broder, länsmannen Nils. Hans uppgifter blefvo betviflade, under det att hans vederparters utsagor finga vitsord, och ofta, då han ville tala, blef han nedtystad och snubbad af biskopen. Därför riktar han sig till Kongl. Maj:t med en bön om att hans sak måtte blifva pröfvad af opartiska domare, helst af särskilda, af Kongl. Maj:t förordnade kommissarier, med hvilkas domslut han lofvar att gärna låta sig nöja.

Mera talande till magister Andreas förmån är den dom, som fälldes af tingsrätten i Sotholms härad och Österhanninge socken den 13 okt. 1670. Saken gällde enligt rättens protokoll hemgång och öfvervåld, af kyrkoherden föröfvadt mot klockaren Nils Sunesson, så ock något gammalt pantesilfver, som kyrkoherden skulle hafva tagit ur kyrkan och låtit göra om till en skål åt sig själf, item om någon besmittelig sjukdom, som han skulle vara behäftad med. Tingsrätten utlät sig genom dom samma dag som ofvan: Hvad saken med klockaren beträffade, så fann rätten klart bevisadt, att magister Andreas handlat efter uppdrag af försam-

lingens patronus, presidenten välborne herr Knut Kurck; klockaren hade för sina åtskillige så mot Hans Excellens herr Knut Kurck själf som äfven mot kyrkoherden föröfvade comportamenter blifvit afsatt från sitt ämbete, hvadan hans klagan lämnades utan afseende. Hvad kyrksilfret beträffade, så uppvisades det, att magister Andreas visserligen ur kyrkan borttagit en förgylld krans, fordom brukad som brudkrona, samt fyra stycken silfverskedar, allt vägende tillhopa 61 lod, men att detta skett med församlingens medgifvande; magister Andreas hade för silfret betalt samma pris, som varit församlingen erbjudet i Stockholm. Rätten ansåg sig därför ej kunna fälla magister Andreas till något ansvar för hans förfarande, men ålade honom att aflägga räkenskap och bevisa, att kyrkan fått hvad den hade rätt att fördrå. I fråga om den sjukdom, »påckor eller frantzoser», af hvilken magister Andreas sades vara besmittad, visade den anklagade med attester af tvenne medici, att han vore från sådan sjukdom alldeles befriad, och rätten fann sig ej kunna improbera dessa attester, utan höll dem i sitt goda värde, »nam artificii in sua arte credendum».

Om också denna dom icke i alla punkter gaf magister Andreas rätt, så hade han dock därigenom fått ett visst understöd, som han väl kunde behöfva, då han på sommaren år 1671 infann sig i Strängnäs för att stå till rätta inför biskop och konsistorium. Ty redan från början kunde man se, att han där hade hvarken vänner eller gynnare. Vid flera föregående sammanträden hade förhållandena i Österhanninge varit bragta på tal i konsistoriet, och man var uppenbarligen trött på saken och önskade få slut på den en gång för alla. Ofvannämnda dag inleddes förhandlingarna med ett anförande af biskopen, i hvilket han förehöll magister Andreas det oväsande och missförstånd, som förefallit mellan honom och hans församling, samt uppmanade honom att muntligen förklara sig öfver den skrift, i hvilken han anhållit om restitution i sitt ämbete. I denna inlaga förekommo nämligen några särdeles ordasätt, som kunde falla under dubbelt förstånd, samt merendels förargelige och förtretelige ord, utaf hvilka Hans Högvördighet mera kunde förbittras än bevekas till att skänka ansökningen gehör. Magister Andreas var till en början ganska ödmjuk och bad Episcopus icke lägga sten på börda: jag mente, sade han, att icke hvar ord skulle så noga nagelfaras eller någre glosser därpå komma. Men under förhandlingarnas gång blef tonen skarpare; vid ett tillfälle besvarade magister Andreas en af biskopens frågor med den anmärkningen, att ett dylikt spörsmål icke vore något väl-

villighets tecken, hvartill biskopen replikerade: »Ey heller är thet något ödmiukheetz tekn, att I nu springer kringh på golfwett». Under sammanträdet lopp föredrog biskopen äfvenledes sitt egenhändigade protokoll från visitationen i Österhanninge och förelade magister Andreas att förklara sig öfver hvad vid nämnda tillfälle kommit i dagen. Särskildt tillfrågades han af biskopen, om det vore sant, att han undsagt fogden Joen Persson, att han skulle få bödelssvärdet på nacken. Härtill svarade den anklagade: »Jag haffuer intet så talat utan jag sadhe: Wachter eder att icke någons halsben skall blöda däröffuer». Äfvenledes förebräddes det honom, att han vid ett annat tillfälle sagt sig hafva löst Joen Persson ifrån galgrepet, hvilket han emellertid förnekade; han medgaf sig däremot hafva yttrat, att om icke han varit, hade Joen Persson fuller varit en trappa på galgestegen bättre upp. När man frågade honom, hur det förhöll sig med den påtalade hädelsen mot sakramentet, svarade han endast: Gud gifve ingen hade mer lastat sakramenten än jag. Något ordbyte med biskopen önskade han synbarligen icke; han föll undan så mycket som det var honom möjligt och återkom ständigt till sin anhållan att få restitution på sitt ämbete. Men att han innerst var föga försonligt stämd förstår man af de hotfulla ord, som han under förhörets senare del lät undfalla sig: De andre mina vederparter får jag fuller råd med in foro competenti.

Då herrar konsistoriales efter förhörets slut upptogo saken till diskussion, visade det sig, att de voro föga benägna att besluta något på egen hand. Magister Andreas vore af biskopen suspenderad och borde, om han så förtjänade, af biskopen återinsättas i sitt ämbete, men därmed hade konsistoriales intet att skaffa. Det enda de rebus sic stantibus kunde göra vore att af kristelig kärlek bedja för honom, det de ock, som magister Gottschalk yttrade, gärna ville göra, om det vore possibelt, efter det han så groft angripit sin biskop. Denne tog sig häraf anledning att ännu en gång rikta ett förmaningstal till magister Andreas. Härvid fällde han ett yttrande, som ger oss en förklaring på den tydliga ovilja mot magister Andreas, som han under hela förhandlingens lopp lägger i dagen. Det går ock talet, säger han, att I så väl som de andra hafver lupit med min cathechismo. Man förstår häraf, att Emporagrius misstänkt magister Andreas för att hafva tagit aktiv del i det motstånd, som mött hans år 1669 utgifna skrift *Cathechismi enfaldige förklaring*, hvilken på grund af en del däri förekommande yttranden — särskildt en passus, där han in-

räknade hustrun bland mannens lösöre — väckt mycken förargelse och hvars spridning förbjudits. Magister Andreas förnekade emellertid all delaktighet i det af biskopen omtalade motståndet. Efter några ytterligare ord af biskopen lämnade magister Andreas konsistoriet, hvarefter man ånyo började diskutera hans sak. Som oeftergifligt villkor för hans restitution föreslogs nu, att han skulle hos Kungl. Maj:t revocera hvad han skrivit emot sin biskop, hvarjämte han borde göra denne sin afbön. Detta blef också konsistoriets beslut.

Det såg alltså ut som om hela saken till slut skulle komma att uppgöras i godo. Men då man i konsistoriet hoppats på försoning, hade man icke tagit magister Andreas stridbara humör med i beräkningen. Två dagar efter det nyss omtalade sammanträdet inlämnade magister Andreas till konsistoriet och biskopen en skrift, hvilken lika som på trots befanns mycket förtretligare och skamlösare skrifven än hans tidigare inlagor. Konsistoriet blef häraf så intaget mot den klagande, att man helt och hållet lät frågan om restitution i ämbetet falla och i stället resolverade, att med allt sådant skulle anstå tills Kungl. Maj:t sig i saken förklarat och magister Andreas fullständigt försonat sig med sin församling.

Denna afvisande resolution bragte emellertid magister Andreas på andra tankar; förmodligen blef det nu klart för honom, att han i längden måste vinna mera på att uppträda försonligt och lugnt än genom att fortfara med sin opposition mot biskopen. Åtminstone ändrade han från och med detta beslut sin taktik. Den 3 juli kom biskop Emporagrius upp i konsistoriet och berättade, att magister Andreas besökt honom och med tårar erkänt sina förseelser samt bönfallit om att blifva återinsatt i sitt ämbete. Herrar konsistoriales funno likväl saken något tveksam. Magister Julin, hvilken sade sig väl känna magister Andreas ingenium, höll för klokast att först tillse, att han verkligen gjorde hvad på honom ankom för att bringa hela tvisten ur världen, och ansåg, att man först därefter borde bevilja hans anhållan. Äfven yppades någon tvekan i anledning af hans påstådda blasfemiska tal mot sakramentet. Till sist gick man dock allmänt in på att restituera honom i hans ämbete, dock naturligen under förutsättning, att han för framtiden bättrade sig och upphörde med sitt förargliga lefverne. På sammanträdet följande dag upplästes och godkändes restitutionssententian, hvarjämte man äfven afsände ett bref i ärendet till Österhanninge församling.

I och med detta synes striden ha nått sitt slut. Emellertid kan man icke med full visshet afgöra, hvilka villkor som konsistoriet uppställt för magister Andreas' restitution, ty enligt benäget meddelande från Strängnäs domkyrkoarkiv finnas de ifrågavarande akterna ej bevarade. Sannolikast synes likväl, att han fått sig förelagt att hos Kungl. Maj:t återkalla sina beskyllningar mot biskop Emporagrius och därjämte på ett eller annat sätt förlika sig med sina vederparter i sin församling, så att tvisten dem emellan ej skulle behöfva hänskjutas till världslig domstol. Att han återtagit sina mot biskopen riktade anklagelser synes sannolikt däraf, att något kungligt bref med resolution i ärendet icke, så vidt jag kunnat finna, blifvit expedieradt. Möjligen har saken ordnats med bistånd af grefve Per Brahe, hvilken skymtar förbi på ett par ställen i akterna och tycks ha varit en af magister Andreas gynnare. Hur som helst, så blef magister Andreas senare verksamhet i Österhanninge ej långvarig, ty redan på sommaren år 1673 afled han. Vid konsistoriesammanträdet i Strängnäs den 13 aug. nämnda år omtalas han som nyligen död. Ett epitafium i Österhanninge vackra kyrka hugfäster hans minne; men man kan vara förvissad om, att det icke blef uppsatt af hans församlingsbor.

Riksrådet Erik Brahes chifferkalendarium.

Ett nytt bidrag till 1500-talets och det begynnande 1600-talets memoarlitteratur.

Af

Sven Tunberg.

I.

Bruket att själf uppteckna sina viktigaste lefnadsöden går långt tillbaka i antiken, och äfven det speciella slag af memoarförfattande, som tager sig uttryck i *dagboken*, har utan allt tvifvel under forntiden varit representeradt.¹ Det är emellertid först under medeltidens senare skede, som autobiografien i dagbokens form synes blifva allmännare inom den europeiska kulturvärlden. Den medeltida annal- och kalendarieskrifningen har då kunnat lämna de nödiga formella förutsättningarna, och renässansen har väckt den enskildes själfkänsla och gifvit honom ett nytt och djupare intresse för sig själf och sin gärning.²

Med nyare tidens början vinner dagboken insteg äfven i Norden.³ Af helt naturliga skäl kan dess tidigaste användning framför allt konstateras inom samhällets högsta kretsar. Från Danmark känna vi sålunda dagboksanteckningar af konung Fredrik II från 1580-talet,⁴ liksom af Kristian IV från olika år under 1600-talets förra del.⁵ Äfven svenska regenter från samma tid hafva

¹ Se MISCHE, *Geschichte der Autobiographie*, I (1907).

² Jfr F. VON BEZOLD, *Über die Anfänge der Selbstbiographie und ihre Entwicklung im Mittelalter* (*Zeitschrift für Kulturgeschichte*, I, s. 145 ff.); HAUSER, *Les sources de l'histoire de France*, 2:1, s. 10 f.; BURCKHARDT, *Die Kultur der Renaissance in Italien*, I, s. 145 ff., 2, s. 49 ff.

³ Med »dagbok» afses här liksom i det följande »person-dagbok», där anteckningarna närmast anknyta sig till den berättandes egen person. Däremot tages ej hänsyn till »diarier» eller historiska uppteckningar i allmänhet, gjorda i dagbokens form.

⁴ [Dansk] *Hist. Tidsskr.*, 4 R., 3, s. 538 ff.

⁵ Se härom *Dansk historisk Bibliografi*, I, I, s. 102.

lämnat bidrag till denna litteratur, såsom Erik XIV² och Karl IX.⁵ De upprörda åren under 1500-talets sista decennium i Sverige framkallade också särskildt inom den svenska aristokratien åtskilliga annotationer af dagboks-natur, bland hvilka främst förtjänar att nämnas Abraham Brahes bekanta »tidebok», omfattande åren 1594—1629.³

Dagbokens värde såsom historisk källa är naturligtvis högst växlande. Af afgörande betydelse för uppskattningen i detta afseende är utom hänsyn till författarens person och egenskaper i allmänhet den omständigheten, huruvida anteckningarna äro gjorda samtidigt, d. v. s. dag för dag, eller först sedermera i ett sammanhang. I det sistnämnda fallet har man tydligen att räkna med minnesfel af författaren, liksom det är att befara, att bedömandet af tidigare händelser stundom blifvit influerad af senare tilldragelser. Det är vidare att observera, huruvida dagboken är en »journal intime» endast till författarens eget bruk, eller om den är afsedd för en större eller mindre offentlighet och då i någon mån afpassad efter detta syfte.

Till dagbokens väsen hör, att den först och främst ihågkommer de biografiska detaljerna. Äfven en man med mera central ställning inom samhällslifvet erinrar sig i sin dagbok gärna de omständigheter, som stått i någon omedelbar relation till hans egen person. Man bör därför i allmänhet ej vänta att i dagböckerna påträffa några alltför viktiga politiska upplysningar eller avslöjanden af djupa diplomatiska hemligheter. För dagboksförfattaren är det i regeln tillfyllest att i korta drag gifva de yttre konturerna af sitt lif, och endast mera tillfälligtvis finner han sig manad att härtill foga uttalanden rörande sin offentliga verksamhet eller därmed sammanhängande ämnen.

¹ Se Erik XIV:s almanacksanteckningar, hans dagböcker, ritningar och musiknoter i urval utgifna af C. M. STENBOCK (Skrifter utg. af Personhist. Samfundet 6).

² Caroli IX Calendaria utg. af A. LEWENHAUPT (Stockholm 1903).

³ Om Abraham Brahes »Tidebok» samt därmed besläktade källor se TUNBERG, Sigismund och Sverige 1597—1598, 2, s. 212 f. — Inom den tidigaste *norska* dagbokslitteraturen förtjänar nämnas ABSALON PEDERSENS dagbok 1552—1572 (se Norske Magasin, utg. af NICOLAYSEN, 1, s. 181 ff.). Den motsvarande *danska* synes vara ganska rik. Se t. ex. KNUD BRAHES Skrivkalender for Aaret 1600 (Samlinger til Jydsk Historie og Topografi, 5, s. 207 ff.), SIVERT GRUBBES Dagbog (Danske Magazin, 4: 2, s. 361 ff., 4: 4 s. 4 ff.), biskop PEDER JENSEN HEGELUNDS anteckningar (manuskript i Kongl. Bibl. i Köpenhamn, endast delvis tryckt; se Dansk Biogr. Lex., 7, s. 211 ff.). Särskildt visade sig Paul Ebers »Calendarium historicum» lämpligt för dylika uppteckningar, såsom t. ex. framgår af EJLER BROKKENHUSES historiske Kalenderantegnelser for 16:de Aarhundrede (Samlinger til Fyens Historie og Topographie, 6, s. 291 ff.; jfr G. BANG i [Dansk] Hist. Tidsskrift 6: 5, s. 681 ff. och CASPAR PASLICHs kalenderanteckningar (utg. af O. WALDE i Danske Magazin 6: 2, s. 185 ff.).

Äfven med beaktande af dessa synpunkter måste det dock i det stora hela erkännas, att dagböckerna utgöra ypperliga källor för den historiska forskningen. Den framställning man i dem möter ligger i allmänhet de skildrade händelserna i tiden synnerligen nära, och man har all anledning att i dem söka uttrycken för *samtidens* egen uppfattning. Vederbörande personers verkliga meningar och åsikter kunna också i dagböckerna klarare än eljest komma till synes, då tendentiösa hänsyn och sträfvanden från författarnes sida i de flesta fall äro uteslutna.

*
*
*

Under forskningar i Svenska riksarkivet föregående år rörande konung Sigismunds historia fästes min uppmärksamhet¹ vid en volym i Skoklostersamlingen, signerad kv. 27. I den tryckta katalogen öfver nämnda samling karakteriseres volymen såsom »calendarium astrologicum från 1500-talet».² Min närmare granskning af densamma gaf dock snart ett helt nytt resultat. Ett »calendarium» förelåg otvifvelaktigt, men det »astrologiska» upplöste sig i något annat och tämligen oväntadt. Det visade sig, att vi här i själfva verket hade framför oss en kalender använd till dagboksanteckningar för åren 1592—1601, och att anteckningarnas auktor var ingen mindre än Sigismunds ryktbare änhängare, den svenske rådsnerren Erik Brahe, broder till den nyss nämnda »Tidebokens» författare, Abraham Brahe.

Kalendariet, som är inbundet i ett orneradt pergamentband, liksom kalendariet själf af nordtyskt ursprung³, är af storleken 20 × 15 × 3 och omfattar för närvarande 149 blad. Åtskilliga defekter kunna dock konstateras. Före blad 40 är ett blad bortrifvet, samma är förhållandet före blad 98, 116, 118, 137 och 142, och större luckor finnas före bladen 1 (3 bl.), 135 (2 bl.), 147 (3 bl.), 148 (7 bl.) samt efter blad 149 (15 bl.). Bladen 99 och 118 äro dessutom bevarade i fragmentariskt skick. Å pergamentbandets framsida är antecknad: »Calendarium A», hvaraf man skulle vilja draga den slutsatsen, att »Calendarium B» etc. en gång funnits. Denna slutsats har äfven vid senare forskningar så till vida besannats, som ett »Calendarium B» innehållande fortsättning å dagboksanteckningarna för åtskilliga år in på 1600-talet

¹ Genom välvilligt påpekande af min vän bibliotekarien Dr O. WALDE.

² Handl. rör. Skandinaviens historia, 13 (1828).

³ Se bilden å nästa sida.

Fig. 1. Frampärmen till Erik Brahes chifferkalendarium (Calendarium A).

påträffats. Behandlingen af detta nyfunna kalendarium uppskjutes emellertid till ett senare tillfälle.

Kalendariets innehåll fördelar sig på följande sätt:

1. Dagboksanteckningar 16 jan.—31 dec. 1592 jämte några notiser för 1—15 januari 1592 och en anteckning från 31 dec. 1591: Fol. 1—12, 147.
2. Dagboksanteckningar för år 1593: Fol. 13—25, 147.
3. » » » 1594: Fol. 54—66.
4. » » » 1595: Fol. 67—80.
5. » » » 1596: Fol. 81—94.
6. » » » 1597: Fol. 26—38.
7. » » » 1598: Fol. 40—53.
8. » » » 1599: Fol. 104—116.
9. » » » 1600: Fol. 121—134.
10. » » » 16 jan.—15 dec. 1601: Fol. 135—146.¹

På återstående blad, pärmarnas insidor samt ledigblifna ställen inom själfva kalendariet ha dessutom införts diverse anteckningar af olika beskaffenhet. I stor utsträckning utgöras dessa af recept å läkemedel o. d., hvilken litteraturart författaren tycks ha ägnat ett synnerligt intresse, vidare bibelcitater, teologiska och kyrkliga notiser samt kamerala uppteckningar, närmast rörande det Braheska grefskapet Visingsborg. Vid ett tillfälle meddelas också ett dokument af politisk-historisk betydelse, hvilket nedan skall utförligare omnämnas. Samtliga dessa anteckningar — möjligen med undantag för några af de teologisk-kyrkliga — härröra otvifvelaktigt från den ursprunglige författaren. Andra händer möta visserligen här och där i handskriften, men blott i fråga om betydelselösa notiser, skriföfningar o. s. v.

Att riksrådet Erik Brahe är volymens förste ägare och dagbokens författare framgår till full evidens af handskriftens eget innehåll. Från Erik Brahe synes kalendariet hafva gått i arf till en eljest okänd Hieronimus Brahe, hvilken på åtskilliga håll i handskriften infört latinska böner m. m. och vid ett tillfälle äfven meddelat en upplysning angående sig själf: »Natus fui ego Hieronimus Brahe Gedani 13 augusti 1605» (fol. 76).² Volymens senare öden äro ännu okända. Måhända har den som arf återgått till Brahesläkten i Sverige eller också medföljt Karl Gustaf Wrangels polska krigsbyte år 1656 och med detta hamnat på Skokloster?

¹ För tiden 1592—1594, 1596—1598 och 1601 afses ny stil, för åren 1595 och 1599—1600 gammal. Då med år 1601 öfvergång till ny stil äger rum, förklaras däraf till stor del luckan 1—15 jan. 1601.

² Jfr nedan s. 49, n. 6.

Men hvad är orsaken till, att denna intressanta dagbok hittills undgått forskningens uppmärksamhet? Svaret å en dylik fråga blir tydligen identisk med svaret å en annan: Huru har föreställningen om kalendariets förmenta »astrologiska» karaktär kunnat uppkomma?

Kalendariet är för hvarje månad uppdeladt på fyra kolumner, omfattande festuppgifter, dagsbokstäfver, datonummer och plats för anteckningar. Den senare kolumnen har ej alltid varit tillräcklig för sitt ändamål, hvarför notiser stundom införts på lediga rum äfven inom de andra kolumnerna samt på sidornas marger. De språk, som i regeln i anteckningarna användas, äro svenska, tyska och latin. Ej sällan möter man också meddelanden på franska, hvilka synas röja, att Erik Brahe—härutinnan säkerligen en af de första i vårt land—fullt behärskade detta tungomål.

Men här tillkommer en betydelsefull omständighet. Vid sin nedskrift använder sig Erik Brahe visserligen ofta af den vanliga latinska antikva-stilen, men därjämte omväxlande med denna och i stor utsträckning af ett egendomligt *chifferalfabet*. Detta chifferalfabet, hvilket ej sällan fyller hela sidor och i stort sedt ger sin prägel åt dagboken, företer vid flyktigt påseende ej ringa likhet med astrologiska tecken och figurer.¹ Det är sålunda ej alls oförklarligt, att en tidigare granskning, som endast ägnat handskriften ett hastigt genomgående, kunnat komma till det resultatet: »*Calendarium astrologicum* från 1500-talet».

Jag medger gärna, att jag länge stod tveksam inför Erik Brahes gåtfulla tecken och misströstade om möjligheten att dechiffra desanima. Min första tanke var naturligtvis den, att Brahe här begagnat ett för mig okänt tungomål med därtill hörande specialalfabet. Efter rådfrågande af ett flertal sakkunniga fann jag dock osannolikt, att så var förhållandet. Det återstod mig då endast att antaga, att en chifferskrift förelåg, bakom hvilken dolde sig uppteckningar på något af de språk en man i Erik Brahes ställning kunde tänkas hafva använt. För att lösa denna chifferskrift gällde det emellertid därefter just att konstatera, med hvilket enskildt språk man hade att räkna.² Men huru kunna bestämdt fastslå detta, då af de ställen af kalendariet, där författaren betjänade sig af öppen skrift, tydligen framgick, att Erik Brahe promiscue och utan åtskillnad rörde sig med flera olika språk, såsom svenska, tyska, latin och franska?

¹ Se bilderna å närliggande sidor.

² Om dechiffning af chifferskrift se t. ex. TORPADIE, Några ord om chifferskrift (Hist. tidskr. 1888, s. 376 ff.).

		FEBRARIUS	
		dies	
		Calc. No:	
	d	1	יום ראשון
Septu xv: xix: B. M. M.	E	2	יום שבת פורים
	f	3	יום חמשה עשר
	g	4	יום רביעי
	a	5	יום חמישי
	b	6	יום שישי
	c	7	יום ראשון
	d	8	יום שבת
D. SEXA:	E	9	יום חמשה עשר
	f	10	יום רביעי
	g	11	יום חמישי
	a	12	יום שישי
	b	13	יום ראשון
	c	14	יום שבת
	d	15	יום חמשה עשר

Fig. 2. Ett uppslag ur Erik Brahes chifferkalendariet (vänstersidan).

		FEBRUARIUS XXVIIII		28
Ca. No.				
E	16	א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד	D ESTO:	
f	17	טז יז יח יט כ כא כב כג כד		
g	18	כה כו כז כח כט	Sabbatum	
a	19	ל א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד	Abscemituos	
b	20	טז יז יח יט כ כא כב כג כד		
c	21	כה כו כז כח כט		
d	22	ל א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד	Peter & Paul	
E	23	טז יז יח יט כ כא כב כג כד	INVOCAVIT	
f	24	כה כו כז כח כט	Matthias	
g	25	ל א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד		
a	26	טז יז יח יט כ כא כב כג כד	Quatember	
b	27	כה כו כז כח כט		
c	28	ל א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד		
d	29	טז יז יח יט כ כא כב כג כד		
E	30	כה כו כז כח כט		

Fig. 3. Ett uppslag ur Erik Brahes chifferkalendarium (högersidan).

Jag beslöt till sist att söka gå en genväg. Som Brahe omväxlande begagnat öppen och hemlig skrift, borde något ställe kunna påträffas, där båda slagen förekommo i samma sats och af sammanhanget några slutsatser kunde dragas. Vid bläddrande i volymen fann jag då i öfre margen å fol. 109 v. följande anteckning: »..... (chiffer) Saluatoris.» Ett nära till hands liggande antagande var, att här bakom chiffertecknen dolde sig de latinska orden: »In nomine». Detta antagande bekräftades och — gåtan var löst! Den följande tolkningen af chifferalfabetets olika bokstäfver vållade inga större vanskligheter.¹

Men man frågar sig därjämte, hvarifrån Erik Brahe hämtat detta chifferalfabet. För visso finnas härvid flera möjligheter att taga i betraktande. »Hemlig skrift» har gamla anor inom den civiliserade världen.² Såväl den orientaliska som den grekiskromerska antiken kunna uppvisa flera olika former af densamma. Under medeltiden kommo ofta de forna stenografiska tecknen, de »tironiska noterna», hvilka ej längre kunde läsas och förstås af alla bildade, till användning i och för lönnskrift. Flera andra chifferalfabet skapades därjämte, och speciell uppblomstring fick den hemliga skriften från medeltidens slut, då den, framför allt i Italien, gjorde sitt insteg i den diplomatiska brevväxlingen.³

Tyvär saknas ännu i den historiska litteraturen utförligare beskrifningar af de olika chiffersystem, som under skilda tider varit i bruk. Trots flera försök har jag därför ej lyckats påvisa ursprunget till Erik Brahes hemliga skrift. Man kan emellertid ingalunda utesluta möjligheten, för att ej säga sannolikheten af, att Brahe själf komponerat sitt alfabet. Åtskilliga element i detsamma låta sig lätt konstateras. Skriftens hela »ductus» erinrar

¹ Jag har här att tacksamt erkänna verksamt biträde af mina vänner bibliotekarierna Dr A. GRAPE och O. WALDE.

² Man brukar särskilja tvenne slag af lönnskrift eller hemlig skrift, nämligen *chifferskrift* och *kryptografi*. Med chifferskrift menas i allmänhet en skrift, där innehållet döljes genom begagnande af hemliga bokstafs- eller ordtecken, under det att kryptografi afser en skrift, som till synes ej förete någon afvikelse från det normala, men som i själfva verket innehåller en för de oinvidga ej skönjbar mening. Af dessa båda system är chifferskriften det obestriddigen mest använda och det hvarom här är fråga. Det ryktbaraste exemplet å kryptografisk skrift är den af den franske ministern de Vergennes uppfunna, hvilken brukades inom Frankrikes politiska säkerhetstjänst. — I detta sammanhang beaktas ej de former af hemlig skrift, som hvila på användningen af osynligt bläck o. d. (jfr äfven den bekanta anekdoten om den miletiske statsmannen Histæus' bref till mågen Aristagoras!).

³ Se härom MEISTER, Die Anfänge der modernen diplomatischen Geheimschrift (1902) och samme författares Die Geheimschrift im Dienste der päpstlichen Kurie von ihren Anfängen bis zum Ende des XVI. Jahrhunderts (1906). Rapporter af kardinal Campeggio 1530—1535, delvis i chiffer och berörande nordiska förhållanden, äro tryckta i Dipl. Norveg., 17. s. 1184 ff.

ju slående om hebreisk skrift, och, såsom professor ZETTERSTÉEN välvilligt för mig påpekat, åtminstone fem bokstäfver (tecknen för *d, e, h, s, y*) kunna väl vara hämtade ur det judiska alfabetet. På inflytande från detta tyder också den omständigheten, att fördubbling af konsonant uttryckes genom tillsats af en punkt. Från det latinska alfabetet — ehuru naturligtvis med andra ljudvärden — äro lånade också fem bokstafstyper (tecknen för *a, i, n, g, r*) och från det grekiska möjligen en (tecknet för *c*). På modifikation af dessa här nämnda typer gå sedermera ej mindre än sex bokstafstecken tillbaka (tecknen för *g, l, m, u, ä, ä*). Endast ett tiotal bokstäfver återstå härefter, för hvilka ej direkta förebilder kunna angifvas.

För Nordens vidkommande synes Erik Brahes chifferskrift vara i sitt slag tämligen enastående. Måhända skulle man härmed kunna jämföra de bekanta dagboksanteckningarna af den danske hofmannen *Bendt Bilde* på riksamiralen Mogens Gyldenstjernes sjö-expedition i Nordsjön år 1543, där det gamla runalfabetet tycks spela en chifferskrifts roll.² Om de skäl, som förmått Erik Brahe att förvärfva ett eget hemligt alfabet, behöfva vi ej sväfva i ovisshet. Den starka politiska spänningen inom Sverige, hvilken gjorde våldsamma hvälfningar när som helst tänkbara, manade honom att strängt vara på sin vakt och ej lämna fienderna några vapen i händerna. Så mycket mer var detta befogadt, som hufvudmotståndaren måste blifva den hänsynslöse hertig Karl, hvilken tidigt visat sig ej sky några som helst medel för att komma de misshagliga herrarne till lifs. För Erik Brahe som katolik var också motsättningen till hertigen från början skarpare och mera utpräglad; den tveksamma mellanställning, som sedermera skulle med så liten framgång försökas af ett stort antal af hans rådskolleger, var i fråga om honom utesluten. Då Brahe därtill under långvarig vistelse i tomlands, särskildt i Polen, utan tvifvel kommit i kontakt med den moderna diplomatiens metoder att säkerställa akter och meddelanden för obehörigas nyfikenhet, måste tanken på en skyddande chifferskrift helt naturligt hafva trängt sig fram.

Det låter sig ej bestämdt afgöra, huruvida Brahe afsett sin chifferskrift såsom ett meddelelsemedel med en eller flera förtrogna personer, hvilka sålunda varit i besittning af nyckeln till chiffern, eller om han därmed endast velat vinna en viss säkerhet för sina egna

² Se THORSEN, Om Runernes Brug til Skrift udenfor det monumentale, s. 87 ff. samt Dipl. Norveg. 16, s. 773 ff., där anteckningarna äro tryckta. Af Thorsen tillskrifvas dessa uppteckningar felaktigt riksamiralen Gyldenstjerne själf.

anteckningar. Jag känner i hvarje fall för närvarande ej några andra bevis på denna skrifts användning än dem som föreligga i Brahes kalendarium. Man kan emellertid ej underlåta att vid genomläsningen af Brahes dagbok göra tvenne iakttagelser, hvilka synas peka i en viss riktning. Å ena sidan frapperas man af, att Brahes chiffer är skriven med synnerlig ledighet, hvilket tyder på en långvarig vana i dess begagnande. Å andra sidan kan man ej heller finna, att författaren *konsekvent* tillgriper chiffer, då det gäller att dölja meddelanden, som i en fiendes händer eventuellt kunde blifva komprometterande. Tvärtom får man ofta, särskildt mot dagbokens slut, det intrycket, att författaren utan någon beräkning och alldeles efter behag nedkastat sina meningar i chifferns eller det vanliga alfabetets form. Det kanske därför skulle kunna vågas en förmodan, att Erik Brahe med sin chifferskrift haft äfven andra och vidsträcktare syften än dem, som stå i sammanhang med hans efterlämnade dagboksanteckningar.

Dessa senast gjorda anmärkningar föra oss öfver till en närmare granskning af den nyfunna dagbokens *inhåll* och dess betydelse såsom historisk källa. Först emellertid några orienterande upplysningar om författarens person.

Erik Brahe, son af riksrådet Per Brahe d. ä., föddes den 4 september 1552. Under sin ungdom gjorde han vidsträckta resor i Tyskland, där ett flertal furstehof besöktes, samt i Frankrike. Vid några och tjugoo års ålder förordnades han till hofmarskalk hos den unge prins Sigismund, och i början af 1580-talet blef han kammarjunkare hos konung Johan. Efter att år 1583 hafva tjänstgjort som legat till England och Skottland erhöill han år 1587 jämte svågern Erik Sparre det ansvarsfulla uppdraget att bevaka Sveriges intressen vid valet af Sigismund till polsk konung. Sistnämnda år inkallades han äfven enligt sin egen uppgift i riksrådet. Då Sigismund på hösten 1587 tog sitt nya konungarike i besittning, medföljde Brahe såsom konungens öfverste hofmästare till Polen. Under den därpå följande fleråriga vistelsen i Polen rönt han starka intryck af sin papistiska omgifning och öfvergick år 1591 till den katolska läran. Samtidigt med konung Sigismund återvände Erik Brahe sedermera till Sverige år 1593 och blef jämte brodern Gustaf år 1594 af konungen före dennes hemresa till Polen förordnad till ståthållare öfver Stockholm med Uppland och Norrland.*

* Stamttaflor utgifna af Riddarhusdirektionen genom A. LEWENHAUPT (1908), H. ALMQUIST, Den politiska krisen och konungavalet i Polen år 1587 (Göteborgs

Erik Brahes ståthållarskap skulle ej blifva långvarigt. Hade Sigismund väntat sig några större resultat af hans katolska nit, blefvo hans förhoppningar snart svikna. Redan i november 1594 ställde hertigen vid hans och hans broders sida såsom sina speciella förtroendemän Karl Sture och Axel Ryning, hvilka tillerkändes samma makt och myndighet som de af konungen utnämnda ståthållarne. Förhållandet till hertigen blef också alltmer spändt. Från Visingsborg, dit de båda bröderna dragit sig tillbaka, uppvaktade de hertigen och riksrådet med bref, hvori deras missnöje öfver sin ställning klart kommer till uttryck (början af år 1595). I april månad 1595 återvände visserligen Erik Brahe till Stockholm, men slitningarna med hertigen fortforo. Efter en amper brefväxling med denne synes såväl Erik som Gustaf Brahe på sommaren 1595 hafva dragit sig från all befattning med ståthållarskapet.¹

Att Erik Brahe redan vid första sammanstötningen måste vika för hertig Karl var ju med kändedom om hertigens kraftnatur ej alltför oväntadt. Förhållandena voro också ogynnsamma: såsom konung Gustaf II Adolf i sin påbörjade historiska skildring antyder, var Erik Brahe den ende af ståthållarne, som var omedelbart underkastad hertigens och rådets myndighet, »ty the sutte hoos honom på slottet».² I mångt och mycket berodde dock Brahes misslyckande på hans egen slapphet och bristande energi, egenskaper som just under denna tid kommo klart till synes. Inom konungens omgifning i Polen var man äfven synnerligen missnöjd med hans uppträdande, såsom framgår af ett samtida bref från Sverige, hvori hans och hans broders sak talades hos Sigismunds inflytelserike bikt-fader, pater Ehrenhoffer.³

Under den nyssnämnda polemiken med hertig Karl hade Erik Brahe hotat att lämna Sverige och begifva sig till konung Sigismund i Polen. Trots frånträdandet af sitt ämbete bragte han ej denna hotelse omedelbart till verkställighet, utan kvarstannade på sina gods ända till hösten 1597. Man har säkerligen att söka orsaken härtill i de omfattande ekonomiska intressen han ägde att bevaka i Sverige liksom i hänsyn till stämningen i Polen. År 1596 sattes han emellertid af Sigismund i spetsen för den då till Sverige afgående polska beskickningen, och sedan brytningen med hertigen visat sig

Högskolas Årsskrift 1914), BOËTHIUS, Om den svenska högadeln under konung Sigismunds regering, 1 (Hist. bibliotek, 4, s. 11, n. 1, 127), Svenska riksdagsakter, 3, s. 484.

² Se härom BOËTHIUS, Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596 (Hist. tidskr. 1884, s. 31 ff.).

³ Konung Gustaf II Adolfs skrifter, utg. af STYFFE, s. 83.

³ Se BOËTHIUS, a. a., s. 42 f.

oundviklig, skyndade han till Polen och erbjöd konungen sina tjänster.¹ Under våren 1598 användes han af Sigismund i diverse uppdrag och tillhörde sedermera de svenska herrar, som medföljde konungen vid hans återfärd till Sverige. Vid konungens sida deltog han i krigshändelserna i Östergötland, men synes ej hafva utöfvat något militärt befäl. I fredsförhandlingarna efter Stångebro slag uppträdde han vid ett par tillfällen såsom Sigismunds ombud.²

Konung Sigismunds hastiga afresa från Sverige väckte Erik Brahes lifliga missnöje, och förhållandet mellan honom och konungen närmade sig en brytning.³ Han ingick också inom kort försoning med hertig Karl och blef för denne en välkommen kraft, då det gällde att öfvervinna det sista motståndet från det kungliga partiets sida. Såsom hertigens förtroendeman uppträdde han år 1599 både vid Kalmar och i Finland, manande konungens anhängare till underkastelse.⁴ Följande år drog han de yttersta konsekvenserna af sin frontförändring, i det han inträdde som medlem i den ständerdomstol, som dömde de olyckliga rådsherrarna till döden. Här-efter fann han emellertid sin ställning outhärdlig, och tidigt på hösten 1600 afreste han öfver Danmark och Tyskland till Polen för att aldrig återvända till fosterlandet. Han afled i Danzig den 15 april år 1614.⁵

Erik Brahe var sedan 1582 gift med hertiginnan Elisabeth af Braunschweig-Lüneburg och hade med henne en dotter, Beata Margareta, sedan år 1607 gift med riksrådet Gustaf Stenbock. Lättsinnig i sina seder hade han dessutom talrika lösa förbindelser; en hans älskarinna, Anna Filipdotter Kern, födde honom en son, hvilken adlades under namn af Örnevinge.⁶

Det är i och för sig klart, att dagboksanteckningar nedskrifna af en person i Erik Brahes ställning måste erbjuda åtskil-

¹ TUNBERG, Sigismund och Sverige 1597—1598, I, s. 40 n. 1.

² TUNBERG, Sigismund och Sverige 1597—1598, 2, samt Hist. handl. 23.

³ Se TUNBERG, a. a., 2, s. 181, n. 1.

⁴ WERWING, Konung Sigismunds och konung Carl den IX:des historier, I, s. 456 f.; KOSKINEN, Klubbekriget, s. 426 f.

⁵ Stamtaflor utgifna af riddarhusdirektionen genom A. LEWENHAUPT (1908). Bref från Erik Brahe af åren 1604, 1610, 1613 och 1614 finnas i Danzigs Staatsarchiv, se TEGNÉR, Arkivaliska anteckningar från Danzig och Thorn (Hist. tidskr. 1900, s. 375, n. 2), samt af 1612 i Uppsala univ.-bibl. (H 157). Beträffande hans förhållande till Sverige under dessa senare år se WERWING, a. a., 2, s. 92, 103.

⁶ ANREP, Svenska adelns ättartaflor. Enligt Erik Brahes egen uppgift var dottern Beata Margareta född den 22 april 1583. Man skulle möjligen kunna antaga, att den ofvannämnde Hieronimus Brahe, född 1605 i Danzig, var Erik Brahes son. Detta skulle emellertid förutsätta, att Erik Brahe i Polen ingått nytt giftermål — Elisabeth kvarstannade i Sverige, där hon afled 1618.

ligt intresse. Under en orolig tid har han stått i liflig beröring med de förnämsta handlande personerna och äfven själf haft betydande uppgifter att fylla. Från rent källkritisk synpunkt synas också hans upplysningar kunna tillmätas ett mycket stort värde. Erik Brahe har tydligen afsett sina kalendarientoriser blott till egen information och ej haft den aflägsnaste tanke på att lägga dem under andra människors ögon. I allmänhet torde man äfven kunna påstå, att anteckningarna äro gjorda samtidigt, d. v. s. dag för dag. I några fall kan man visserligen sluta sig till en senare uppteckning, men äfven då torde det ej vara fråga om större tids-differenser.¹

Man skall emellertid äfven beträffande Erik Brahes dagbok göra samma erfarenhet, som ofvan in generali berörts. Dagboks-författaren intresserar sig framför allt för sitt lufs praktiska detaljer: han omtalar namnen å de personer, med hvilka han sammanträffat eller haft att göra, antecknar erhållna och afsända bref, företagna resor, märkliga händelser inom omgifningen o. s. v. Där- emot äro de direkt politiska upplysningarna mera sällsynta. Man kan sålunda ej vänta sig, att Erik Brahes dagbok annat än i undan- tagsfall skall kunna kasta någon ny belysning öfver viktigare historiska tilldragelser.

Då dagboksanteckningarna med januari månad 1592 taga sin början, befinner sig Erik Brahe i Danzig. Om hans verksamhet i Polen under de närmast föregående åren känner man föga; säker- ligen har han liksom brodern Gustaf blifvit använd af konung Sigismund i olika förtroendeuppdrag,² men synes snart hafva råkat

¹ Jfr de olika redaktionerna för åren 1592 och 1593.

² Bland Handlingar angående Sigismunds andra resa och händelserna 1598—1599, Riksarkivet, finnes ett numera nästan oläsligt bref från Erik Brahe till svågern Johan Sparre, dateradt Krakau den 23 september (utan år), hvari han säger sig hafva fått ett hemligt uppdrag af konungen: »Och effter samme saak ehr högh och merke- lig och udan bön och innerlig åkallan till Gudh och hans helige nådh och wel- singnelse icke kan stelles vdi gervingen, begierer iag min broder medh sampt mine k. systrer, huilkens förböner och önschende iag troor hoos Gudh mykitt till saakens gode uthgong uthan tuifuell mykit, mykit formå, velle hafue mig sielf tridie alltid udi sine böner ihugkommedh» (till sist en uppmaning på franska att bränna brefvet). Sannolikt står väl här berörda uppdrag i sammanhang med Sigismunds förhandlingar med det Habsburgska huset 1589—1592, hvarom se HJÄRNE, Bidrag till historien om Sigismunds förhållande till det Habsburgska huset 1589—1604 (Hist. tidskr. 1883, s. 244 ff.), och PÄRNÄNEN, Sigismund Vasa et la succession au trône de Suède, s. 18 ff. Erik Brahe synes äfven sedermera hafva engagerat sig i dylika planer (HIRN, Die Renuntiation des Deutschmeisters Maximilian auf Polen und die damit zusammenhängenden Pläne, Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, 4, Ergänzungsband, s. 280 ff.). — Om konung Johans miss-

i onåd och dragit sig undan till Vestpreussen.¹ Huruvida han vid denna tidpunkt varit sysselsatt med konungens ärenden, framgår ej af kalendariets upplysningar. Han står visserligen i liflig beröring med ett flertal personer, afsänder och mottager bref o. s. v., men har ingenting att förtälja rörande sina åtgärders verkliga syften. Sannolikast torde emellertid vara, att han först följande år och då i sammanhang med frågan om konungens resa till Sverige återvunnit närmare förbindelse med de ledande i Warschau.² Af kalendariet finner man också, att det är under detta senare år, nämligen i april månad, som han bryter upp från Danzig och beger sig på resa söderut. Efter en veckas färd ankom han till Warschau, där han vistades åtskilliga dagar, tydligen upptagen af täta rådpläningar med ledandesåvälsvenskar som polacker. Återresan anträdde den 23 maj (n. st.), och den 31 maj var han tillbaka i Danzig. Juni månad förflöt under som det synes angenämt umgänge med de fränder och vänner, som uppehöll sig i staden, såsom brodern Abraham, system Margareta, Axel Lewenhaupt,³ Johan Sparre⁴ m. fl. I midten af juli månad uppsöker han plötsligen åter Warschau och kan nu omtala icke blott samtal med den påflige nuntien Malaspina utan också audienser hos konungen, drottningen och prinsessan Anna.

Det var konungens förestående resa till Sverige, som nu upptog allas tankar. Samtidigt med Erik Brahe infann sig hertigens och de svenska ständernas sändebud Ture Bielke för att inför Sigismund göra gällande de svenska synpunkterna, och något tidigare hade Sigismund själf affärdat Erik Brahes broder Gustaf Brahe till Sverige.⁵ I slutet af juli skyndade Erik Brahe i förväg

tankar rörande Erik Brahes hemliga machinationer med de anklagade rådsherrarna i Sverige se Johans bref af den 26 dec. 1590 (WERWING, a. a., 1, s. 99 f.). Konungen fruktade äfven ett försök att utspela Erik XIV:s landsflyktige son emot honom (för en tidigare period se härom BLAUDET, Gustaf Eriksson Vasa. Une énigme historique du XVIe siècle; till denne författares grunduppfattning kan jag dock ej ansluta mig); det är härvid af intresse att konstatera, att Erik Brahe enligt sin dagboks uppgifter ofta stått i liflig förbindelse med Gustaf Eriksson Vasa.

¹ Erik Brahe skall af denna orsak hafva lämnat Revalsmötet och begifvit sig till Danzig. (Hist. handl., 23, s. 9). Konung Johan utfärdade dock den 22 september 1589 ett öppet bref, genom hvilket Erik Brahe tillerkändes 200 skeppund koppar. Reg., Riksarkivet.

² Den påflige nuntien Malaspina berättar i en depeesch af 7 oktober 1593, att Sigismund på hans förbön tagit Erik Brahe åter till nåder och beviljat honom ekonomiskt understöd. PÄRNÄNEN, a. a., s. 200, n. 2. Jfr Hist. handl., 23, s. 57, 64, 67, 94.

³ Om denne se BOËTHIUS, Om den svenska högadeln under konung Sigismunds regering (Hist. Bibl., 4, s. 35), PÄRNÄNEN, a. a., s. 104 f., 126.

⁴ Se PÄRNÄNEN, a. a., s. 94.

⁵ BOËTHIUS, a. a., s. 46 ff., PÄRNÄNEN, a. a., s. 159 ff. — Gustaf Brahe skulle på vägen äfven besöka Danmark, där han enligt hvad Erik Brahe meddelar mottogs i audiens den 1 juli 1593. Jfr PÄRNÄNEN, a. a., s. 114 f., PIRA, Svensk-danska förhandlingar 1593—1600, s. 34, samt Hist. handl., 23, s. 35.

till Danzig och kunde där mottaga konungen den 14 augusti. De närmast följande veckorna träffades ifriga förberedelser för den slutliga affärden, förberedelser i hvilka Brahe att döma af hans flitiga förbindelser med konungen, Malaspina m. fl. synes hafva tagit del. Det inträffade upploppet i Danzig i början af september omförmäles af Brahe, hvilken också meddelar, att det »skedde 2 skott i kongens fänster».¹ Sedan Gustaf Brahe slutligen återkommit från Sverige, gick den kungliga eskadern under segel den 16 september 1593.

Egendomligt nog var Erik Brahe icke i sin konungs följe på resan öfver Östersjön. Säkerligen väckte detta åtskillig uppmärksamhet inom Sigismunds katolska omgifning, där man klagade öfver frånvaron af »huomini di autorità Catolici, che assistono alla M:tà Sua». Den påflige nuntien Malaspina, hvilken eljest var Erik Brahe bevågen och tillämnat honom den ärofulla uppgiften att vid kröningen öfverrätta kronan till konungen, uppger i sina rapporter en drastisk orsak till den svenske rådsherrens uteblifvande: »Il conte Henrico Gustavo, quale è Catolico et s:r principale et che S. M:tà a mia contemplatione havea ricevuto di nuovo in gratia et sovvenuto ancora di danari, è restato in Danzich, fascinato da quella sua antica donna!»² Det måste redan här sägas, att ett studium af Erik Brahes dagbok synes indirekt till full evidens bekräfta riktigheten af en dylik uppgift.

Länge dröjde emellertid ej Erik Brahe i Danzig. Jämt en månad efter konungens afresa begaf han sig öfver Stettin—Rostock—Köpenhamn—Helsingör till Svergie. Hans första omsorger i fosterlandet gällde hans många gods och gårdar, främst grefskapet Visingsborg. På kallelse af konungen måste han emellertid vid jultiden inställa sig i Stockholm. Han erhöi nu uppdraget att i Nyköping representera konungen och drottningen vid ett barn-dop inom hertigens familj samt fick samtidigt befallning att inleda vissa politiska underhandlingar med hertigen.³ Efter återkomsten från denna beskickning medföljde Brahe till Uppsala, där konung Johans begrafning och konung Sigismunds kröning skulle firas. Under de stormiga förhandlingarna i Uppsala de första veckorna i februari spelade Erik Brahe tydligen ej någon

¹ Jfr PÄRNÄNEN, a. a., s. 186 ff. — De af Erik Brahe för denna och andra händelser anförda data stämma ej alltid öfverens med öfriga källors. Brahes uppgifter synas dock i de flesta fall böra tillerkännas vitsord.

² PÄRNÄNEN, a. a., s. 192, 200.

³ Beträffande de senare se Svenska riksdagsakter, 3, s. 241 f., BOËTHIUS, a. a., s. 79 f.

framträdande roll, och han fann t. o. m. tillfälle att då och då afvika till sin egendom Lindholmen. Enligt sina egna dagboksanteckningar blef han dock af konungen använd såsom mellanhand mellan denne och det svenska riksrådet. Hvad han i öfrigt meddelar från riksdagen synes åtminstone i någon punkt vara af ett visst intresse.

Det är tydligt, att Erik Brahe vid denna tid ingalunda hade för afsikt att frivilligt taga någon mera ledande del i de politiska frågorna. Sedan riksdagen afslutats, lämnade han Uppsala, och efter korta besök i Stockholm och på sina uppsvenska gods var han i slutet af mars åter på Visingsborg. I lugn och ro synes han här hafva ägnat sig åt skötseln af sina enskilda angelägenheter, ambulerande mellan Visingsborg och sina egendommar i södra Västergötland. Från slutet af maj till midten af juli saknas nästan alla dagboksanteckningar: man tycker sig finna, hurusom Erik Brahe nu öfverraskats af konungens kallelse till Stockholm och hals öfver hufvud måst afbryta sitt angenäma landtjunkerlif. Ej ens den stora händelsen i hans lif, utnämningen till ståthållare i Stockholm, har förmått aflocka honom någon anmärkning; först med »*discessus regis*» under den 14 juli börjas åter anteckningarnas rad.

Det Braheska ståthållarskapets historia har ofvan i korta drag återgifvits efter de resultat, som BOËTHIUS framlagt i sitt arbete »Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596». I den äldre historiska litteraturen möta delvis afvikande skildringar, hvilkas riktighet af Boëthius blifvit bestridd. Sålunda berätta JOHANNES MESSENIUS¹ och WERWING,² att Stockholms borgerskap, uppeldadt genom Erik Skeppares predikningar och äfvenså uppmanadt af hertigen själf, låtit i slutet af år 1594 uppkalla Erik Brahe på rådhuset och där uppsagt honom hörsamhet och lydndad, hvarefter Brahe fyra dagar senare formligen afsatts af hertigen. Det är tämligen klart, att Erik Brahes egna dagboksanteckningar skola gifva värdefullt material till en förnyad pröfning af denna fråga. Framför allt är det af betydelse att kunna definitivt konstatera, hvar Erik Brahe under olika tider uppehållit sig, då vi ju här af kunna draga vissa slutsatser rörande hans förhållande till den stockholmska stadsstyrelsen.

En granskning af kalendariet från denna synpunkt ger snart vid handen, att den af Boëthius häfdade uppfattningen i hufvudsak

¹ Scandia Illustrata, 8, s. 26.

² A. a., I, s. 267 f.

är den riktiga. Med smärre afbrott vistas Erik Brahe i Stockholm från slutet af juli månad till midten af september. Han har under denna tid flera sammanträffanden med hertig Karl; om hvad som därvid förekommit upplysa samtida brev från hertigen och andra personer.¹ I slutet af september gör han ett besök på Visingsborg, men återvänder till Stockholm i midten af oktober. Denna gång blir dock dröjsmålet i Stockholm ej långvarigt, ty från början af november synes han hafva befunnit sig på resor², och den 4 januari 1595 antecknar han sin hemkomst till Visingsborg. Det är emellertid under dessa förhållanden ej möjligt, att det dramatiska uppträdet på Stockholms rådhus i slutet af år 1594 kan hafva ägt rum,³ och formellt har Erik Brahe tydligen alltjämt varit i besittning af sin ståthållarvärdighet.⁴

Under sin vistelse i Götaland i början af år 1595 hade Erik Brahe tydligen ingående öfverläggningar med åtskilliga personer rörande motsättningen till hertigen. Vi finna honom sålunda i sällskap med bröderna Magnus och Gustaf Brahe, Erik Sparre, Västergötlands ståthållare Erik Gustafsson Stenbock m. fl. Betydelsefull blef säkerligen den omständigheten, att ett sändebud från konungen, Lindorm Nilsson, i början af januari gästade Visingsborg.⁵ Sålunda skapades förutsättningarna för de tidigare omnämnda brev, hvilka såväl Erik som Gustaf Brahe i början af februari läto afgå till hertigen och riksrådet. Någon ifver att återtaga sin befattning i Stockholm visade Erik Brahe dock icke. Den 5 mars 1595 bröt han visserligen upp från Visingsborg, men hela mars

¹ Se BOËTHIUS, a. a. (Hist. tidskr., 1884, s. 32 f.).

² Härmed korrigeras den förmodan som framställdes af BOËTHIUS, a. a. (Hist. tidskr. 1884, s. 35, n. 1).

³ Å en Hammer-auktion i Stockholm den 22 februari 1919 försåldes ett originaldokument af den 9 dec. 1594, innehållande ett af åtskilliga personer undertecknad intyg rörande prins Gustaf Adolfs födelse. Bland undertecknarna angafs äfven Erik Brahe, som alltså ifrågavarande dag skulle hafva varit närvarande i Stockholm. Enligt sin egen dagbok befann sig emellertid Erik Brahe denna dag i Götaland! Då jag endast haft tillfälle att kasta en hastig blick på nyssnämnda aktstycke, kan jag ej lämna någon förklaring af den egendomliga motsägelsen mellan de båda källornas uppgifter. Jag vill dock påpeka, att äktheten af Erik Brahes egenhändiga namnteckning å intyget syntes mig misstänkt.

⁴ BOËTHIUS (Hist. tidskr., 1884, s. 43, n. 2) förklarar, att han ej i tillgängliga källor funnit någon bekräftelse på den i Biografiskt lexikon förekommande uppgiften, att Erik och Gustaf Brahes verksamhet förklarats af inbördes oenighet. Detta beror emellertid på förbiseende af Abraham Brahes upplysning i hans »Tidebok» under den 19 mars 1595 (a. a., s. 120).

⁵ Hertig Karls misstankar på denna punkt bekräftas sålunda genom dagbokens upplysningar. Se BOËTHIUS, Hist. tidskr. 1884, s. 35, n. 2. Samtidigt med Lindorm Nilsson infann sig äfven hertigens och rådets sändebud till Polen, Jakob Klason Horn. Jfr BOËTHIUS, a. a., s. 54 ff.

månad förflöt under resor mellan familjegodsen i Uppland och Västmanland. Till Stockholm anlände han ej förrän den 2 april.

Jag har i det föregående berört den skarpa brevväxling mellan Brahe och hertigen, hvilken vid denna tidpunkt tog sin början och hvilken inom kort ledde till Brahes frivilliga afgang från sitt ämbete. I kalendariet kan man närmare följa denna brevväxlings olika moment.² Man finner också här förklaring på de förebräelser, hvilka, samtidigt riktades mot Brahe för försumlighet i tjänsten: gång efter annan försvinner han från Stockholm på flera dagars besök på Lindholmen, på Drottningholm o. s. v.³ Beträffande Brahes definitiva uppbrott från Stockholm upplyser kalendariet, att detta ägde rum så tidigt som den 22 maj. Ståthållarskapets korta saga var till ända, och från den 1 juni tog Erik Brahe för en tid af öfver ett år framåt sin ordinarie bostad på Visingsborgs slott.

Med lämnandet af ståthållarämbetet synes Erik Brahe hafva betraktat sig helt som privatman. I riksrådets förhandlingar deltog han icke, då hans katolska trosbekännelse ansågs lägga hinder i vägen därför.³ Af lätt begripliga skäl infann han sig ej heller på riksdagen i Söderköping i oktober månad 1595.⁴ Han stod emellertid alltjämt i brefförbindelse såväl med konung Sigismund och andra personer i Polen som med sina svenska ståndbröder. Med flera af de senare hade han äfven personliga sammanträffanden, såsom bröderna Abraham, Gustaf och Magnus Brahe, morbröderna Arvid, Erik och Olof Gustafsson Stenbock, Axel Lewenhaupt, Anders Keit m. fl. Man observerar särskildt hans nära förhållande till ledarna af det antihertigligen partiet, såsom Erik och Arvid Gustafsson Stenbock, och säkerligen kan man våga den gissningen, att han ingalunda visat sig alldeles opartisk i den allt häftigare pågående politiska tvekampen.

² Då Erik Brahe i bref till hertigen af den 8 april tillkännagaf sin afsikt att ej vidare befatta sig med borgerskapet — se BOËTHIUS, a. a., s. 38 — sammanhänge detta otvivelaktigt med erfarenheterna från föregående dag, då han enligt kalendariet hade »colloquium» med borgarna. — Då Boëthius (a. a., s. 41) antager, att brodern Gustaf Brahe ej på våren var närvarande i Stockholm, visar sig detta enligt kalendariet ej riktigt. Den 27 april afreste Gustaf Brahe från Strömsholm till Gripsholm och ankom till Stockholm den 11 maj, hvarefter Erik Brahe den 15 maj följde honom till Drottningholm.

³ Den af BOËTHIUS (a. a., s. 40) behandlade schismen mellan Erik Brahe och Karl Sture uppkom möjligen redan i maj månad 1595, såsom kan antydvas af kalendariets anteckning under den 16 maj: »J'ay fait perler a le conte Charle per Falk et Perr Rasmuson».

⁴ Jfr BOËTHIUS, a. a., s. 35 f., 44.

⁵ Se härom BOËTHIUS, a. a. (Hist. tidskr. 1885, s. 33). Vid den på riksdagen följande upplösningen af Vadstena kloster återhämtades på hertigens befallning från Visingsborg de dyrbarheter, som nunnorna skickat att där förvaras. Jfr Birgittautställningen 1918, s. 71 f.

Om sitt lif under denna tid är Erik Brahe för öfrigt lika sparsam på upplysningar som förut. Vi måste i hufvudsak nöja oss med att konstatera hans olika vistelseorter, mottagna bref och besök, affärdade bud och skrivelser o. d. I ett afseende blir emellertid dagboken mer och mer meddelsam, och det är rörande Brahes förhållande till det täcka könet! Med stor samvetsgrannhet antecknar den galante grefven, hvilken tydligen var en af sin tids största vivörer, de viktigaste fakta rörande sina kärleksförbindelser. I kalendariet följes sålunda tämligen noga en viss »Valsas» betydelsefulla person i hennes kommande och gående, och »Lull» och »Anneken» ha tydligen äfvenså kunnat glädja sig åt ett synnerligen varmt intresse.¹ Med spänning iakttaget man växlingen af notiser sådana som »Lull arrive» och »Ma femme arrive», och man tycker sig någon gång skymta inträdda förvecklingar! På ett karakteristiskt sätt skiljer sig den lättsinnige syndaren från de samvetsförebråelser, som kunde oro honom: han nedtecknar blott i sitt kalendarium ett vemodigt: »Mea maxima culpa!», »Le Dieu me pardonne!» l. d.

Söderköpings riksdagsbeslut, hvilket förbjöd katoliker att innehafva ämbeten och uppbära aflöning i Sverige, försämrade högst väsentligt Erik Brahes ställning. Han blef genom detsamma icke blott formligen afsatt från sitt ståthållarämbete, utan äfven beröfvad sina icke ärftliga förläningar.² Han tillkännagaf också öppet sin afsikt att lämna Sverige och reflekterade icke på ett erbjudande af rådet att för honom söka utverka ett undantag från förbudet för katoliker att brukas i rikets tjänst. Till hertigen blef dessutom hans förhållande rent personligt synnerligen spändt. I mars år 1596 gjorde hertigen till och med ett försök att indraga grefskapet Visingsborg till kronan, motiverande detta uppseendeväckande steg därmed, att Brahe var »med hordomslast icke en utan många resor med befunnen».³

Någon resa skulle dock ej ännu blifva af. På sommaren 1596 mottog Brahe konungens uppdrag att inträda som medlem i den stora beskickning, som samtidigt afgick till Sverige.⁴ Det var säkerligen ej utan stora betänkligheter Brahe fogade sig efter

¹ Det är dock möjligt att under dessa tre namn döljer sig en och samma person, nämligen den ofvannämnda Anna Kern.

² Jfr Erik Brahes bref till Erik Sparre den 9 nov. 1595, den 20 maj och 24 juni 1596. Erik Sparres Saml., Riksarkivet.

³ BOËTHIUS, a. a. (Hist. tidskr. 1885, s. 47 f.)

⁴ Om denna beskickning se TUNBERG, Sigismund och Sverige 1597—1598, I, s. 9 ff.

konungens vilja, ty ett sammanträffande med hertigen kunde under förhandenvarande förhållanden sannolikt ej aflöpa utan obehagligheter. I september månad reste han emellertid upp till öfre Sverige,¹ och sedan han på Lindholmen erhållit konungens instruktion, inställde han sig den 21 september i Stockholm. Genom jämförelse med kalendariets och öfriga samtidiga källors upplysningar² blir det tydligt, att han under åtskilliga dagar vistats inokognito i staden, sannolikt för att på förhand rekognoscera terrängen. Den 26 september fingo de polska herrarna audiens hos hertigen och rådet, och tvenne dagar därefter finna vi i kalendariet det första meddelandet om att Erik Brahe trädte i förbindelse med hertig Karl. Först den 29 september anlände Brahes kollega i legationen, morbrodern Arvid Gustafsson Stenbock, hvarefter det högtidliga mottagandet hos hertigen ägde rum den 2 oktober.³

Den polska legationens historia är redan tidigare utförligt behandlad af BOËTHIUS.⁴ Åtskilliga nya bidrag af intresse kunna emellertid hämtas från det Braheska kalendariet. Erik Brahe bestyrker sålunda själf, att hertigen redan vid den första audiensen uppträdte minst sagdt ohöfligt: »Audientiam habuimus barbari quoque modi excepti». Man kan då ej gärna betvifla äldre berättelsers vittnesbörd, att hertigen mötte Brahes och Stenbocks andraganden med en anklagelse mot Brahe för äktenskapsbrott och mot Stenbock för dråp samt att han »pockade och snårckade, togh på sitt suerdh, skelthe greffue Erich för enn papist, her Arffue kallade hann en mameluck, liche som den ingen troo hadhe.»⁵ Af Brahes dagbok framgår också, att hertigen, såsom senare ofta skulle ske⁶, begärde att få se den kungliga instruktionen; Brahe vägrade naturligtvis härtill, men uppsatte i stället en skriftlig framställning.⁷ Till de följande veckornas upprädda förhandlingar

¹ Han anmodades af hertigen att infinna sig genom ett bref af den 6 aug. 1596. Reg., Riksarkivet.

² Se Gustaf Banér till Hog. Bielke den 25 sept. 1596 (Hist. bibl., 2, s. 296 f.). Jfr BOËTHIUS, a. a. (Hist. tidskr. 1886, s. 98 ff.).

³ Kalendariets datouppgifter äro på denna punkt af stort värde, såsom framgår af BOËTHIUS' bearbetning (Hist. tidskr. 1886, s. 97 ff.) af öfriga källor. Erik Brahes framställning inför hertigen, som är tryckt i »Mandata Sigismundi» (WARMHOLTZ nr 3262), är daterad den 3 oktober, hvilket föranledt BOËTHIUS att förlägga audiensen till denna dag. Granskar man framställningen närmare, finner man emellertid, att den själf uppger sig vara en skriftlig affattning af »hwadh i lögerdagz (☉: den 2 oktober) talet wardt» (jfr nedan). Den 2 oktober uppges ej blott i Erik Brahes dagbok utan äfven i *Calendaria Caroli IX* (s. 110).

⁴ A. a. (Hist. tidskr. 1886, s. 97 ff.). Jfr äfven TUNBERG, a. a., s. 9 ff.

⁵ J. MESSENIUS, a. a., 8, s. 37, GRÖNBLAD, *Urkunder upplysande Finlands öden och tillstånd*, 2, s. 76.

⁶ Se TUNBERG, a. a., 1, s. 61 ff., 104 f.

⁷ Jfr ofvan n. 3.

mellan hertigen och rådet och sändebuden lämnar också dagboken värdefulla upplysningar, då Erik Brahe samvetsgrant för hvarje dag antecknat de viktigaste tilldragelserna.

Då Erik Brahe efter slutfördt värf den 29 oktober lämnade Stockholm, hade han tvifvelsutän en liflig känsla af att brytningen med hertigen var fullständig. Han dröjde ej heller länge på Visingsborg. I slutet af december månad skyndade han till södra Västergötland, där han kunde påräkna stöd af sin morbroder, Västergötlands ståthållare Erik Gustafsson Stenbock. Det var oroliga tider som stundade, och man kan i Erik Brahes dagbok tydligt afläsa den nervösa stämning, som var rådande bland konungens anhängare. Vistelseort växlas nästan dag för dag, personer komma och gå, bref affärdas och mottagas o. s. v. Bland dem, med hvilka Erik Brahe under dessa månader sammanträffade och rådgjorde, märkas utom Erik Gustafsson Stenbock bröderna Magnus och Gustaf Brahe, Torsten Lennartsson, Jöran Eriksson (Ulfsparre) m. fl. Något allvarligt motstånd mot hertigen blef det dock ej heller nu fråga om. Då hertigen efter Arboga riksdags slut i mars månad 1597 tågade söderut mot Lödöse och Älfsborg,² räddade sig Erik Brahe öfver på norskt område, under det att Erik Stenbock flydde öfver Danmark till Polen.²

Af orsaker, som undandraga sig vår kännedom, anträdde Erik Brahe ej omedelbart utresan till Polen. Efter några dagars vistelse i Norge återvände han till Västergötland; dock vågade han ej fortsätta färden till Visingsborg.³ Först efter åtskilliga månader, hvilka delvis upptogos af täta konferenser med de på flykt stadda riksråden Sten Banér och Jöran Posse,⁴ lämnade han i början af oktober månad 1597, ungefär samtidigt med sin broder Gustaf, Sverige och befann sig redan i slutet af oktober i polska Preussen. Den 15 november anlände han slutligen till Warschau och mottogs den 18 november i audiens af konungen.

De svenska herrarna kunde i Polen ej förvänta något välvilligare

¹ Se härom JONSSON, Hertig Karl och Sigismund, s. 38 ff.

² TUNBERG, a. a., 1, s. 26 (jfr Sv. riksdagsakter 3, s. 991).

³ Vid underrättelsen om Erik Brahes flykt till Norge hade hertig Karl sändt en skrifvelse till befälhafvaren på Bohus slott Sten Maltesen, innehållande de häftigaste beskyllningar mot Brahe. Se LOENBOM, Hist. märkvärdigheter, 2, s. 133 f. Hertigen lät äfven indraga till kronan en del af Brahes grefskap, nämligen fem socknar i Ale härad, och motiverade denna åtgärd i ett ampert bref till Erik Brahe den 23 maj 1597. Reg., Riksarkivet.

⁴ Se TUNBERG, a. a., 1, s. 32. Erik Brahe mottog under denna tid liksom flera af rådsherrarna 'försvarsbref' af konung Sigismund, dateradt Warschau den 23 maj 1597. (Sv. riksdagsakter 4, s. 91 ff.).

mottagande.² Framför allt gällde detta de fungerande riksråden, mot hvilka Sigismund framställde skarpa anklagelser för deras uppträdande i Sverige; dock äfven Erik Brahe inneslöt i den allmänna onåden på grund af sin eftergifvenhet och slapphet gentemot herdigens öfvergrepp.² Den rådande misstämningen får någon gång uttryck i den Braheska dagboken, såsom då det under den 11 dec. (n. st.) 1597 antecknas: »Je æ este bien fasche au roy.» För Erik Brahes vidkommande tillkom också säkerligen en speciell omständighet, som bidrog att försvåra förhållandet till konungen, nämligen hans tydligen kroniska penningbrist! Ur dagboken kan utläsas, i hvad mån han lyckades afpressa konungen de större eller mindre penningssummor, af hvilka han ansåg sig vara i behof.³

I slutet af februari skickades Erik Brahe i konungens ärender till Danzig. Det gällde nu rustningarna för den kommande resan till Sverige, och dagbokens notiser vittna om författarens vidgade verksamhetsfält och i följd häraf högst väsentligt ökade förbindelser.⁴ Efter riksdagens avslutning skyndade han tillbaka till Warschau och medföljde sedermera konungen på hans resa till kusten. Om hans tillfälliga uppdrag under denna tid lämnar kalendariet åtskilliga meddelanden. Han fungerade sålunda dels såsom underhandlare med myndigheterna i Danzig, dels såsom mönsterherre,⁵ hvarjämte han delvis tycks ha tjänstgjort såsom lägerbefälhafvare.

För de upplysningar Erik Brahes dagbok ger rörande konung Sigismunds andra resa till Sverige kan jag hänvisa till mitt arbete »Sigismund och Sverige 1597—1598. 2. Andra resan till Sverige» (1918), där dessa upplysningar kommit till användning. Äfven till den närmast följande tidens historia lämnar kalendariet värdefulla bidrag. Vi se Erik Brahe omedelbart efter fördraget i Linköping begifva sig till Visingsborg, hvarifrån han med spänd uppmärksamhet följde händelsernas utveckling och ifrigt rådgjorde

² Se härom TUNBERG, a. a., I, s. 33, 39.

³ Jfr Handl. rör. Skandinaviens hist., 19, s. 231.

⁴ Erik Brahe riktade sina låneansökningar äfven åt andra håll, såsom städerna Riga och Danzig. Jfr TUNBERG, a. a., 2, s. 14, n. 3.

⁵ Bland de personer, med hvilka Erik Brahe under denna tid ofta sammanträffade, observerar man särskildt Erik XIV:s landsflyktige son, Gustaf Eriksson. Jfr ofvan s. 33, n. 2, samt TUNBERG, a. a., 2, s. 15, n. 3. — Under sin vistelse i Danzig tycks Erik Brahe stundom hafva haft oroliga drömmar. Sålunda antecknar han under den 19 mars (n. st.) 1598: »Iag drömde iagh tog 2 tänderr af min mund och ad iag hade een liten fugel!»

⁵ Se härom äfven Hist. handl. 23, s. 107, 135, 152, 166, 169. — Rörande den bekanta af ARNOLD JOHAN MESSENIUS meddelade anekdoten om Erik Brahes uppträdande på Marienburgs slott se TUNBERG, a. a., 2, s. 14, n. 3.

särskildt med sin ståndsbroder grefve Axel Lewenhaupt.¹ Med största häpnad och förargelse mottog han underrättelsen om Sigismunds afresa ur landet; i första hettan öfverskickade han till konungen ett bref med ampra förebråelser, hvilka väckte Sigismunds lifliga ovilja.² Han närmade sig nu också hertigen och inledde underhandlingar med honom rörande sina förläningsars återfående och vinnandet af en tryggad ställning inom riket.³ Såsom borgen för sina afsiktens ärlighet måste han å hertigens vägnar i januari 1599 åtaga sig en beskickning till Kalmar, hvars besättning skulle öfvertalas till kapitulation.⁴ Ehuru beskickningen misslyckades, uppnådde Brahe dock på herredagen i Jönköping i februari månaden slutliga försoningen med hertigen, i hvars händer han öfverlämnade en skriftlig trohetsförbindelse.

Efter ett hastigt besök i lägret utanför Kalmar återvände Erik Brahe till sitt kära Visingsborg. »Anneka», »Valsa», »M'amie», »Cor meum» m. fl. dyka åter upp i hans dagbok, och han synes återgå till sitt gamla, efter allt att döma ej alltför sträfsamma lif. Sin förpliktelse gent emot hertigen ämnade han emellertid tydligen att hålla, ty då han den 28 mars mottog ett bref från konungen, lät han genast tillstålla hertigen detsamma.⁵ Snart skulle han dock i detta afseende sättas på hårda prof. Då underrättelse kom om Johan Sparres afrittning efter Kalmar slotts intagande, antecknade Brahe upprörd i sitt kalendarium: »Jahan Sparre schendelige mördath», samt ett par dagar därefter: »Mala nova de morte indigna I. S.» Starka farhågor för framtiden ha säkerligen vunnit insteg i hans sinne, och i sina bekymmer har han som förut sökt råd och tröst hos Axel Lewenhaupt. Riksdagen i Stockholm i juli månad 1599 var ej ägnad att minska hans oro.⁶ Hans försök att ingripa till de fängslade rådsherrarnas förmån kröntes för visso

¹ Under den 17 november talar Erik Brahe äfven om en »conuentus nobilium» i Larf.

² Konungens svar af den 5 januari (n. st.) 1599 är delvis tryckt hos TUNBERG, a. a., 2, s. 181, n. 1.

³ Betecknande nog synes Brahe i sin första skrifvelse till hertigen äfven hafva framställt en begäran om »mjöhundar!» Se hertig Karls ironiska svar af den 24 oktober 1598. Reg., Riksarkivet.

⁴ Se hertigens bref af den 18 nov. 1598. Reg., Riksarkivet. Erik Brahe var naturligtvis föga nöjd med det utmanande uppdraget (Erik Brahe till hertigens sekreterare Mickel Olsson den 30 dec. 1598, Skrifvelser till hertig Karls sekr., Riksarkivet) och dröjde i det längsta att begifva sig i väg, hvilket tycks hafva väckt misstankar å olika håll. Se hertig Karl till Erik Brahe den 19 januari 1599 och till Magnus Brahe, Axel och Mauritz Lewenhaupt den 22 januari 1599. Reg., Riksarkivet.

⁵ Jfr äfven hertigens bref till Erik Brahe den 10 april 1599. Reg., Riksarkivet.

⁶ Hertigens kallelsebref är af den 18 maj 1599. Reg., Riksarkivet.

ej med framgång, och ett djupt misstroende mot hertigen talar ur dagbokens ord för den 11 juli: »Grefve Axel, mine bröder och jag på slätted et principem non fidimus.»

Skenet bevarades dock ännu en lång tid framåt. Erik Brahe deltog åter i riksrådets öfverläggningar och uppträdde vid olika tillfällen under riksdagen såsom hertigens förtroendeman.² Snart kunde han också glädja sig åt hertigens löfte om »förlänningh», ett löfte hvilket redan den 9 augusti infriades.² I den ständernas beskickning, hvilken i enlighet med riksdagsbeslutet i början af augusti afgick till de upproriska finnarna, var Erik Brahe den främste ledamoten.³ Efter återkomsten från Åland besökte han först Lindholmen och skyndade sedermera ned till Visingsborg. De följande månaderna erbjuda till synes intet anmärkningsvärdt;⁴ det är först under Linköpingsriksdagens upprörda dagar som det Braheska kalendariet åter tager forskarens intresse i anspråk.

Mars månad år 1600 börjar i Erik Brahes kalendarium med anteckningen: »Min bedröfuede syster hoos mig.» Den syster, som här åsyftas, är otvivelaktigt fru Ebba Sparre, gift med det fängslade riksrådet Erik Sparre. Under den 3 mars möter »miser Sparrius» själf, och härefter följa för de närmaste dagarna åtskilliga upplysningar om den stora rätttegångens förlopp. Det är här ej tillfälle att söka i detalj utnyttja den nya källan för vår kännedom om det ryktbara blodsdramat i Linköping; tyvärr saknas ännu för denna viktiga riksdag en fullt modern, vetenskapligt uttömmande undersökning, hvilken skulle tillåta oss att omedelbart insätta de Braheska notiserna i deras rätta sammanhang.⁵ Det är blott från en enda synpunkt som man ej kan underlåta att genast närmare granska Erik Brahes dagboksuttalanden, och det är från synpunkten af Brahes egen ställning till hvad som passerade.

Som bekant tillsattes vid riksdagen i Linköping en ständerdomstol, bestående af 155 personer. I denna domstol ingick äfven

² Om Brahes förhållande till den nu anlända polska beskickningen se Hist. handl. 23, s. 287, 289 m. fl.

² Erik Brahe återfick de indragna fem socknarna i Ale härad samt erhöll dessutom Gudhems härad och Odensjö socken. Reg., Riksarkivet.

³ Brahes instruktion af den 27 juli 1599 i Reg., Riksarkivet. Denna beskicknings historia är utförligt relaterad af ARNOLD JOHAN MESSENIUS (Nord. saml. 176, s. 301 ff., Uppsala univ.-bibliotek), hvilken meddelar vederbörande aktstycken in extenso. Messenius omtalar också ett försök från finnarnas sida att misskreditera Erik Brahe hos de svenska medsändebuden. Jfr KOSKINEN, Klubbekriget, s. 425 ff.

⁴ Jfr hertig Karls bref till Erik Brahe den 1 febr. 1600. Reg., Riksarkivet.

⁵ Den utförligaste framställningen återfinnes hos HALLENBERG, Riksdagen i Linköping år 1600 (1908).

Erik Brahe som medlem, och i kraft af börd och samhällsställning intog han bland domarne den första platsen. Ehuru ej spelande samma ledande roll som Axel Lewenhaupt, var han dock vid sidan af denne ordförande under rättegångsförhandlingarna, och de bevarade protokollen² gifva oss ingen anledning antaga, att ej hans principiella åskådning fullt motsvarade det tunga och ansvarsfulla värf han åtagit sig.

I sin stora försvarsskrift af år 1608 har emellertid Axel Lewenhaupt gjort gällande,³ att inom domstolen olika meningar framträdtt och att hertigen ingalunda utan vidare fått sin vilja igenom. Såsom anförare för oppositionen, hvilken sökte genomdrifva en mildare dom öfver de olyckliga fångarna, nämner Axel Lewenhaupt först och främst sin egen person, men därjämte äfven Erik Brahe. I och för sig måste naturligtvis Lewenhaupts uppgifter på denna punkt behandlas med den största kritik, då de tillkommit flera år senare och i starkt tendentiöst syfte. Dock vinna hans meddelanden i tilltro, då han i sin berättelse kan in extenso införa de båda olika förslag till dom, hvilka vid rannsakingens slut blefvo framlagda: å ena sidan »krigsbefehlets, fogters och lagläsares», å andra sidan det av »grefuerne och deras medel samt någre af adelen» uppsatta.³

Erik Brahes kalendarium kastar plötsligen ett ökadtt ljus öfver dessa dunkla tilldragelser. Å blad 137 påträffa vi följande intressanta aktstycke: »G. Erichs och g. Axels sentens och mening om den H. F. N. ihnlagde clagpunkt, der ifrå de icke welle häller kunne falle, och bedir stenderne sadantt rätt ofuerwege och betencke welle. A. 1600 die S. Gregorij.⁴ Effter de fattige mäns saak grundelige hänger på dett 9 capitell, som forklarar dett forregangne 8 capit. vdi Högmhals balken, sasom de der deras rette herre och lagcronte konung folgachtige wære, huilka ehure uäl sadant vthi olag måtte skett ware vthydes kunne, så ehr doch för dett falledt skiell, nämblige adt sadant vdi deris, ja och alles waar laglige konungs medfolie skeet ähr, liffs och blodts forbrytelse icke till adt dömme och affseije. Mhän der de elies konungen till olaglige forrehafuende styrtt och rätt hafue, ehr till adt söke vdi Konungs balken i dett 5 och 8 capi., der som athskylie, hure dem ägnar deris eed kongen och rykett adt holle, sammeledis vdi

² Handl. rör. Skandinaviens hist. 19, s. 193 ff.

³ Jfr HALLENBERG, a. a., s. 93 ff.

³ E 331, s. 123 ff., 132 ff., Uppsala univ.-bibl. Det förstnämnda förslaget återfinnes också i Palmsk. saml. 33, ibidem.

⁴ Den 12 mars.

kong Gustafs gårdsrätt och sedan till ett besluth besees deris egne forskrifninger.»

Axel Lewenhaupts uppgifter blifva här på en viktig punkt bekräftade. Erik Brahe och Lewenhaupt hafva tydliggen gått i spetsen för motståndet mot hertigen och sökt göra gällande mera försonliga synpunkter. Det ofvan meddelade dokumentet, hvilket själfvt anger sig såsom ett inlägg under domstolens förhandlingar från Brahes och Lewenhaupts sida, innehåller nämligen själfva grundtanken i det ofvan berörda förslag, om hvilket oppositionen tycks i hufvudsak hafva enat sig.² Det kan ej gärna lida något tvifvel om, att aktionen till förmån för de anklagade just igångsatts af de båda riksråden och att domsprojektet utarbetats på grundval af deras första utkast.

Det som framkallade Brahes och Lewenhaupts ingripande är tydligt nog. Den hertigvänliga fraktionens domsförslag med dess hårda och hänsynslösa uttalanden² väckte deras insikt om nödvändigheten att handla. Hvad Brahe beträffar, ger han sina känslor inför detta förslag luft i utropet: »Maledicta sententia contra miseris senatores!» Motsättningen till hertigen såsom den i verkligheten agerande, allt bestämmande kraften kommer också fram, då Brahe under den 14 mars angående hertigens val till konung anmärker: »Unanimo consensu ordinum Carolus in regem Sveciæ vocatus rusticorum et barbarorum more!»

Axel Lewenhaupt förklarar i sin senare apologi,³ att för honom och hans likasinnade vänner var »intet annat medel til at finna, se eller uptänckja än der wi ögonsynlig lifsfahran undwika wille, måste wi så mycket mögeligt wara kunde lämpa os effter förstens och den store hopens godtycko och således i vår sentens och mening föra orden och andraga saken på det skarpaste, de andras någorlunda likmätigt, alenast rätta beslutelsen, domen och executionen der hän sträckja, at det de arme, beklagade män måtte drägeligt wara och med bästa samwet inför Gud och ährligt folck bestå kunna och framdeles igenom Guds nåd och förefallande medel wara til at lindra och förändra.» Man torde väl ej misstaga sig, om man låter detta yttrande i hufvudsak karakterisera äfven Erik Brahes ståndpunkt.⁴ Det gällde för honom att framför allt vinna tid, undvika alla ytterlighetsåtgärder och så småningom länka in förhållandena i fredligare banor. Kanske för-

¹ Se HALLENBERG, a. a., s. 94 ff.

² Se HALLENBERG, a. a., s. 93 f.

³ E 331, s. 131 f., Uppsala univ.-bibl.

⁴ Jfr Axel Lewenhaupts berättelse, s. 174.

klarar detta hans uppträdande ännu så sent som den 16 mars, då enligt dagboken »hora 4 pomeridiana serenissimus Dux Carolus in regem electus et per me nomine ordinum congratulatus».

Hertigen skulle dock af intet förmås att frångå sitt en gång fattade beslut. Dödsdomen framtvingades, och äfven Erik Brahes sigill beseglade den ödesdigra handlingen.¹ Med hvilka känslor Brahe bevittnade sina vänners och fränders sorgliga ändalykt låter sig lätt tänkas. Med tunga steg har han säkerligen enligt den obarmhärtige furstens uttryckliga befallning den 19 mars aflagt ett sista besök hos de dödsdömda rådsherrarna, och förtviflan och sorg tala ur dagbokens ord för den 20 mars: »Riksens herrar ynkelige af dage tagne.»

Sannolikt har Erik Brahe haft en stark känsla af att hans dagar i Sverige voro räknade, då han den 21 mars 1600 återvände från Linköping till Visingsborg. I hans dagbok för de följande månaderna konstaterar man ifriga rådpläningar med Axel Lewenhaupt; i hvilken riktning dessa rådpläningar gått, låter sig lätt gissas. Det officiella förhållandet till hertigen blef också alltmör ömtåligt.² Hertigen uppfordrade Brahe gång efter annan att i och för öfverläggning infinna sig hos honom och visade äfven sin benägenhet att gifva ytterligare ekonomiskt vederlag. Brahe svarade emellertid undvikande, och hertigens ton blef snart misstänksam. Ännu var Brahe ej beredd att taga konsekvenserna af en öppen brytning, hvarför han på sommaren samma år omedelbart före hertigens afresa till Östersjöprovinserna inställde sig på ett adelsmöte i Stockholm.³ Han synes härunder haft diverse oangenäma ekonomiska mellanhafvanden med sina bröder,⁴ men rörande hans närmare förhållande till hertigen upplyses föga.⁵ Då han den 18 augusti lämnade Stockholm och begaf sig på hemresan söderut, var dock säkerligen hans beslut fattadt. Efter ett par veckors vistelse på Visingsborg bröt han den 12 september 1600 upp mot den danska gränsen och anlände slutligen den 21 december till Danzig.

* * *

¹ Se originalet bland Riksdagsacta 1600, Riksarkivet.

² Se hertig Karl till Erik Brahe den 27 mars, den 13 och 19 april, den 2 och 10 juni 1600. Reg., Riksarkivet.

³ Om detta adelsmöte se Riksdagsacta 1600 Riksarkivet.

⁴ Jfr hertigens ofvan citerade bref af den 23 mars 1600 samt Abraham Brahes bref till Erik Brahe den 30 sept. 1600 (Skokl. saml., misc. man., 8, Riksarkivet). Om Eriks ekonomiska trångmål se också hans bref af 28 sept. 1599 (GJÖRWELL, Nya Sv. Bibl., 2, s. 410 ff.

⁵ Jfr dock dagboksanteckningen under den 12 juli 1600: »Ego a principe bene lotus.»

Det sista årets dagboksnotiser äro från svensk synpunkt af mindre direkt intresse. Erik Brahe sökte naturligtvis i Polen återknyta förbindelsen såväl med konung Sigismund som med de svenska landsflyktiga herrarna.¹ Hans aktier inom de kungliga kretsarna torde dock nu hafva stått lägre än någonsin, då han gjort sig skyldig till direkt högförräderi genom understöd åt dödsfienden hertig Karl.² Hans egen syster, Johan Sparres efterlämnade maka, skall också hos konung Sigismund hafva framställt häftiga anklagelser mot honom såsom medskyldig i blodsdomen i Linköping.³ En resa till konungen i början af år 1601 synes Brahe därför hafva afbrutit redan i Thorn, och genom bref från Warschau bekräftades ryktet om hans iråkade onåd. Det väcker därför någon förvåning, då man finner Brahe i slutet af april månad lämna Danzig och genom Brandenburg begifva sig till den tyske kejsarens residensstad Prag. Det sannolikast förefaller nämligen vara, att han med denna resa fullgjorde något diplomatiskt uppdrag från konung Sigismund.⁴ Antagandet, att hans besök i Böhmen skulle afsett endast rent enskilda syften, motsäges äfven af hans uppträdande därstädes, i det han tydligen drifver ifriga och långvariga förhandlingar, flera gånger direkt med kejsaren själf.⁵ De upplysningar han i sin dagbok lämnar om sitt lefnadssätt antyda emellertid, att han i det främmande landet kände sig frigjord från alla förpliktande band och gaf sin njutningslystnad lösa tyglar. Bland hans stora umgänge under denna tid lägger man särskildt märke till Tycho Brahe, med hvilken han ofta sammanträffade; den 20 oktober var Erik Brahe »in prandio apud d. Tyconem Bra», några dagar senare stod han bland de sörjande vid den ryktbare danske frändens dödsbädd.⁶

Då dagboksanteckningarna i »Calendarium A» sluta, befinner sig Erik Brahe ännu kvar i Prag. Om hans senare öden upplyser »Calendarium B», hvars innehåll i det följande skall närmare granskas.

¹ Med sin olycksbroder Axel Lewenhaupt, hvilken på sommaren 1600 lämnat Sverige, sammanträffade Brahe redan under utresan i Wismar den 24 oktober 1600.

² Jfr konung Sigismunds afvisande skrivelse till Axel Lewenhaupt den 22 december 1600. Sigismunds Svenska Reg., Riksarkivet.

³ J. MESSENIUS, Scandia Illustrata, 8, s. 89.

⁴ Åtskilliga ärenden rörande Sverige och Polen voro just vid denna tidpunkt under öfverläggning vid kejsarhofvet. Se HIRN, a. a., s. 280 ff., HJÄRNE, a. a., s. 269, 277.

⁵ Man observerar särskildt Brahes nära förbindelser med ärkehertig Maximilians ombud i Prag, Ducker. Se HIRN, l. c.

⁶ Se äfven DREYER, Tycho Brahe, s. 327.

Adlersparre och Fersenska mordet.

Ur några bref till utgifvaren af de Schinkelska »Minnena».

Meddeladt af **Theodor Tufvesson.**

Som bekant har hos en och annan historisk författare framkommit antydningar, att 1809 års män — och främst bland dem Adlersparre — ej skulle varit främmande för Fersenska mordet den 20 juni 1810. En dylik insinuation läses t. ex. i femte delen af de Schinkelska »Minnena».¹ Med anledning af denna senare tillskref Adlersparres son, Carl August Adlersparre, den kände författaren till »1809 års revolution och dess män», utgifvaren af »Minnena», C. W. Bergman, ett bref (dateradt d. 28 jan. 1855) med anhållan, att det måtte »få sin plats bland skrivelser och noter, som upptaga slutet af hvarje del». Det kom emellertid — af orsaker, som jag inte känner — aldrig att publiceras, utan blef kvarliggande bland C. W. Bergmans papper. Vid ett genomgående af dessa har det af mig påträffats, och i tanke att det kan hafva sitt lilla intresse meddelar jag det här (med uteslutande af inledningen). Det bär till öfverskrift »Första brefvet»² och lyder som följer:

Närvarande bref kommer endast att vidröra ett misstag af något grof natur, hvilket, endera lätt förklarligt eller alldeles oförklarligt, in nästlat sig i det värderika arbetet. Uti 5:te delen af ifrågavarande »Minnen» har förf:n framkastat hänsyftningar, såsom skulle Adlersparre och hans parti haft sin hand med i Fersiska mordet. Några fullständiga eller rimliga bevis för beskyllningens trovärdighet hafva dock icke blifvit framlagda, hvarför densamma, tills att så sker, torde få räknas till samlingen af dessa »historiska kombinationer», med hvilka den s. k. memoirelitteraturen i vår tid så väl förstår att imponera på koteriintresset och allmänna opinionen för dagen.

Huru litet el. mycket den mörka insinuationen sammanhänger med verkliga förhållandet, åtminstone hvad Adlersparres inblandning i den sorgliga katastrofen angår, torde nedanstående upplysningar till fyllest intyga. Läsaren döme!

¹ Minnen ur Sveriges nyare historia, saml. af B. VON SCHINKEL, förf. och utg. af C. W. BERGMAN, D. 5 (1854), s. 213 ff.

² Det blef aldrig mer än detta »första bref».

Prins Carl August dog d. 28 Maj kl. 3 eftm. Underrättelsen här-
om behöfde minst 3 dagar för att anlända till Stockholm. När detta
skedde, eller natten till den 1 Juni, var Adlersparre i hufvudstaden.
Han hade nyss förut af konungen erhållit Landshöfdingsplatsen i
Skaraborgs Län. Den tredje Juni, således tvenne dagar efter sorgpostens
ankomst, reste han på permission genom Nerike till Christinehamn, der
hans hustru¹ låg betänkligt sjuk; och framkom dit morgonen d. 6:te, för
att sjelf insjukna i frossan. Den 20 Juni inträffade Fersens mord. I
Christinehamn erhöi Adlersparre notis om katastrofen. Först den 26
Juni afreste han till sitt anförtrodda Län, hvilket ytterligare bestyrkes
af dessa rader uti ett bref från honom till hans hustru, dateradt Mariestad
d. 27 Juni 1810: »Nu är jag helskinnad och frisk hitkommen; allt faller
sig bra. Landtstaten och Borgerskapet har jag sett, men ej Marieholm,²
emedan Hjerta³ rest bort på några dagar».

Nyheten om Fersens mord fick Adlersparre uti en skrivelse från
sin vän, kanslirådet af Bergstedt.⁴ Ett ytterligare bref från honom af
d. 11 Juli är alltför betecknande att här förbigås. Det lyder: — — —
»Ditt bref till Bm (Battram?)⁵ har, fan vete hur, kommit till Silfversparres⁶
kännedom, som blifvit alldeles rasande öfver dina utfall mot hans och
Adlercreutz' beteenden den 20 Juni. Han, S., har för flera sina vänner
beskrämt sig öfver dig, och bland andra för Adlercreutz, som dervid
gjort förfärliga grimacer. Jag bör dock trösta dig med att allt sansadt
och hederligt folk delar dina åsikter om vederbörandes slappa, ja oför-
klarliga uppförande ofvannämnda dag, ehuru ej många hafva ditt mod
att uttala dem. Är det sannt, som här hviskas, att du tillskrifvit konun-
gen och fordrat Silfversparres inställande för krigs rätt?»

Om Adlersparre, såsom Bergstedt antyder, tillskrifvit konungen ett
sådant bref, är numera svårt att afgöra. Några strofer ur en skrivelse
från Monarken till Adlersparre d. 7:de Juni, synas likväl bekräfta att så
varit händelsen. Carl XIII yttrar sig der sålunda: »— — — hvad som
emedlertid skett, har varit nog att beröfva mig allt lugn på gamla dagar.
Skulle jag härtill haft förebråelsen att låtit utgjuta landsmäns blod, så
hade det med mig varit slut. Sätt er, bästa Adlersparre, i min belägen-
het, och ni skall döma mig mera(?) blidt; ehuru jag visst icke vill
frångå att hade jag noggrannare följt edra välmenande råd med afse-
ende å val af personer, hade all denna nesa och förargelse aldrig träf-
fat mig.»

Så långt Albano-Adlersparre. Det som närmast föranledt det-
ta uttalande är måhända den not (6) å sid. 228 i Schinkel-Berg-
man V, där det apropå den »fria förtäring af mat och bränvin»,
som från obekant håll anordnades på krogar och näringsställen

¹ Lovisa Magdalena, f. Linroth, 1784—1866.

² Landshöfdingens residens, fordomdags Tunaholm.

³ Johan Adam Hjerta, 1749—1816, Adlersparres företrädare såsom lands-
höfding i Skaraborgs län, sedermera landshöfding i Älfsborgs län.

⁴ Erik Bergstedt, 1760—1829, kansliråd, sederm. statssekreterare.

⁵ Herman Battram, 1764—1823, Carl XIII:s handsekreterare, sederm. titul.
statssekreterare.

⁶ Isak Lars Silfversparre, 1753—1833, generallöjtnant.

morgonen den 20 juni, såsom »märkligt» omtalas, »att några dagar före den 20 Juni ankom till Stockholm en landsgevaldiger från Mariestad, der G. Adlersparre i egenskap af landshöfding sedan några dagar uppehöll sig, och dagen efter den blodiga katastrofen återreste han, visande hela vägen på gästgifvaregårdarna lappar af Fersens sönderslitna kappa». Där låg ju onekligen en ganska »mörk insinuation» i detta! Historien hade Bergman — som jag funnit — från Trolle-Wachtmeister,² som emellertid aldrig påstår, att gevaldigern kommit från Mariestad. Det heter helt enkelt — i dennes bref härom till Bergman (dat. Årup d. 19 nov. 1853)³ — »Landsgevaldigern från Adlersparres här.» I samband härmed berättar han för öfrigt ännu *en* historia, som Bergman dock ej synes ha begagnat. Han skriver:

»Kammarrådet Cassel,³ vid ifrågavarande tid Landssekreterare i Örebro, har berättat mig, at den dag, då posten efter den 20 juni väntades till nämnda stad, deltog han uti en middag hos Kommers-Rådet Bröm på dess landtställe utanför staden. Der i orten liksom öfverallt, anade man oroligheter vid likets införande, och posten väntades med spänd längtan. Den kom under det man var samlad omkring bränvinsbordet. Hvar och en tillrep sina bref och förskräcktes af innehållet. En af gästerna, Biskoppen i Linköping, sedan Erkebiskopen Rosenstein,⁴ en af 1809 års män och intim vän af Adlersparre, som man såg hade fått ett tiockt bref, hvilket längre sysselsatte honom än de andra, upsteg slutligen och lade på bränvinsbordet en handfull svarta lappar, frågande leende: »Roar det herrarna at se bitar af Fersens kappa?» — Alla förstummades, och värden, Bröm, tog stillatigande alla lapparna, hvarmed han skyndade ut i köket, det enda ställe i huset, der då eld fanns.»

Anekdoten är inte utan sitt intresse, och dess sanningsenlighet understrykes af Trolle-Wachtmeister i ett följande bref. Om uppgifterna angående »gevaldigern» säger han däremot här, att de »hvila på en så löslig grund, at jag icke hade bordt lämna dem, om de icke sammanträffat med händelsen vid Örebro — — —».

¹ Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister, 1782—1871 »en af rikets herrar».

² Utgifvandet af Trolle-Wachtmeisters synnerligen intressanta bref ll C. W. Bergman förberedes af mig.

³ L. E. Cassel, kammarråd, Trolle-Wachtmeisters ungdomsvän.

⁴ Carl Rosén von Rosenstein, 1766—1836.

Några bidrag till adl. ätten Örnebergs

(N:o 978 †) historia.

Af G. T. Karlberg.

Under mer än 100 år (eller från 1650-talet till år 1762) ägdes och beboddes säteriet Norserud i Jösse-Ny socken i Värmland af adl. ätten Örneberg. Där bodde sålunda efter hvarandra öfverstelöjtnanten Jöns Larsson Örneberg, majoren Carl Örneberg och löjtnanten Axel Örneberg. Om alla dessa och deras resp. familjer lämnas i Anreps ättartaflor, b. 4, sid. 719, mycket ofullständiga och äfven felaktiga uppgifter. Den förste Örneberg, som innehade Norserud i Jösse-Ny socken eller öfverstelöjtnanten Jöns Larsson Örneberg var död innan några kyrkoböcker i Jösse-Ny socken och i Arvika pastorat öfver hufvud taget började att skrivas, men om hans son Carl Örneberg lämnar Jösse-Ny sockens dödbok för år 1740 goda underrättelser: »Den 31 januari 1740 dödde Stadsmajoren Carl Örneberg på Norserud; han var född på hemmanet Lydentorp(?) i Småland år 1655 och son af Öfverstelöjtnanten Jöns Larsson Örneberg och Fru Magdalena,¹ begrofs d. 13 Mars s. å.»

Hans hustru Catharina Blanckenfjell hade afidit redan året förut eller 1739. »Den 18 November 1739 kl. mellan 12 och 1 på natten dödde Majorskan Fru Catharina Blanckenfjell på Norserud; hon var född i Westergötland samt dotter af Ryttmästaren Leonard Blanckenfjell och Anna Bratt; begrofs d. 13 Mars 1740;² vid pass 70 år gammal.»

Af dessa makars barn nämner Anrep endast Carl, Axel och Charlotta; men de hade åtminstone två barn dessutom, näml.

¹ Anrep kallar modern Dorothea. Anreps uppgifter om Carl Örneberg äro mycket knapphändiga. Han nämner hvarken hans födelse- eller dödsår. I dödboken kallas han Stadsmajoren, så äfven öfverallt i Ny sockens kyrkoböcker. Anrep kallar honom endast major.

² På samma gång sålunda som sin man; icke heller för henne nämner Anrep några årtal.

sönerna Jonas Johan, hvilken dog på Norserud 1692 ^{30/10}, och Johan, som var född 1695 ^{27/11} och dog 1696 ^{23/4}. Dottern Charlotta var född 1679, hvadan Anreps uppgift att föräldrarna skulle ha gift sig på 1680-talet synes knappast heller vara riktig.

Om dottern Charlotta lämnas i Anreps ättartaflor en mycket kort notis, nämligen »död ogift»; men äfven här föreligger ett misstag, ty Charlotta Örneberg var gift. Hon var född 1679 och dog åttio år gammal på Norserud år 1759 d. 19 september.¹ I dödboken kallas hon fru Charlotta Örneberg och i församlingsböckerna (nomenclatur civium) — ty hon var i många år kyrkoskrifven på Norserud — kallas hon också alltid fru; men hvad hennes man hette eller hvem han var, har icke kunnat utrönas. I enlighet med den tidens sed kallas hon öfverallt med sitt flicknamn »Fru Charlotta Örneberg», och i Arvika pastorats lysnings- och vigselböcker söker man förgäfvnes hennes namn; hon blef sålunda icke gift i Ny.

Sonen Axel Örneberg var född på Norserud 1686 och dog på samma gård d. 18 maj 1762 kl. 6 om morgonen af bröstsjuka. Enligt 1713 års vigselbok blef han d. 4 januari s. å. »copulerad» med »äre- och välborna» jungfrun Anna Greta Mofatt från Tröstebol.² Lysningen är äfven införd i Arvika landsförsamlings lysnings- och vigselbok, och kallas han där »fänriken vid Jösse kompani, ädel och manhaftig Axel Örneberg». Lysningen afkunnades 1:sta gången d. 16 dec. 1712. Anna Greta Mofatt var född 1689 och afled d. 2 febr. 1777; hon var dotter af löjtnanten Göran Mofatt och Ingiäl Beata Ros.³ Löjtnanten Axel Örneberg och hans hustru hade 3 barn, Carl, Britta Helena och Ingiäl Beata.⁴

Sonen Carl var född 1715, blef fänrik och dog på Norserud ogift endast 36 år och 19 dagar gammal d. 12 juni 1751. Enligt Anreps ättartaflor blefvo döttrarna Britta Helena och Ingiäl Beata gifta med bönder. Denna uppgift är dock endast delvis riktig. Den äldsta dottern Birgitta⁵ Helena blef gift med en fältväbel, den yngre Ingiäl Beata blef däremot gift med en bonddräng. »Den 9 Mars 1728 copulerades på Rud (i Ny socken) Sergeanten vid Carlstads kompani David Niclas von Perner och välborna

¹ Äfven för Charlotta Örneberg saknas hos Anrep både födelse- och dödsår.

² Beläget i Ny socken.

³ Hon dog 105 år gammal på Norserud 1750 ^{28/8}, född på Öna i Tveta socken 1645, dotter af Salom. Ros och h. h. Anna Beata Nieroth.

⁴ Anrep kallar henne endast Beata; i lysningsboken kallas hon emellertid Ingiäl Beata, i dödboken endast Beata.

⁵ I kyrkoböckerna kallas hon städse Birgitta; Anrep kallar henne däremot Britta.

jungfrun Birgitta Helena Örneberg». v. Perner gaf sin brud i morgongåfva 10 dukater. Han blef senare fältväbel.

Tjugofem år senare eller den 30 december 1753 gifte sig den yngre systemen med bonddrängen, sedan torparen Nils Asmundson från Arvika landsförsamling. Hon var född 1717 och dog som torpareänka på torpet Sandbäcken under V. Högvalta i Arvika landsförsamling d. ²³/₇ 1797. »Var till sin lefnad stilla och gudfruktig; — slutligen i mycket fattiga omständigheter.» Ättlingar efter båda dessa systrar finnas ännu i Älgå och Arvika, hvilka ättlingar samtliga tillhöra allmogeståndet.

Den adelige familie Palmström, nr 867.

Af E. A. Thomle.

De oplysninger som ANREPS Ättartaflor indeholder om den i overskriften nævnte familie, er meget ufuldstændige og på flere punkter helt feilagtige. Nedenstående stamtavle, som udfylder og korrigerer Ättartaflornes angivelser, turde derfor kunne påregne nogen interesse hos tidsskriftets læsere.

Tabel I.

Johan Matzon¹ Lange, iflg. Anrep f. ²⁹/₆ 1621, adl. ²⁶/₁₂ 1674 under navnet *Palmström*, død ²/₁ 1686 som assessor i admiralitetskollegiet. Gift 1. ⁸/₁₁ 1646² (hustruens navn ikke anført i kirkeboken); 2. med *Christina*.² Hun blev senere gift med oberstlöjtnant *Diedric von Eisen*.³

Barn:

1. *Johan*. Se tabel II.
1. *Renholt*, f. 1651 (döpt ²⁰/₁₀).² Videre skjæbne ukjendt.
1. *Elisabeth*, f. 1653 (döpt ²⁷/₉).² Iflg. Anrep gift med bankokommissarien *Eric Svenson Camén*.⁴
1. *Gustaf*. Se tabel III.
1. *Anna*, f. 1659 (döpt ⁴/₂).² Iflg. Anrep gift 1. med faktoren *Olaus Salanus*, 2. med kyrkoherden *Lars Hedlin*.
2. *Nils*, f. 1662 (döpt ²⁷/₆).² Iflg. Anrep f. 1662 ²²/₆, död ugift 1692 för ²⁷/₃.⁵
2. Et barn, f. 1663 (döpt ²⁹/₁₂).² Antagelig *Catharina*, som ²⁰/₈ 1689⁵ blev gift med secreteraren *Thomas Hiep*, og som døde ¹²/₈ 1698. Han døde samme år.⁶

¹ Kirkeböckerne for Jakobskyrkan i Stockholm.

² Ifölge endel i Riksarkivet i Stockholm opbevarede dokumenter efterlot assessor Johan Palmström sig enken Christina. Ifölge kirkeböckerne for S:t Nikolaikyrkan i Stockholm blev ²⁷/₁₀ 1661 Johan Lang og Christina Nilsdotter viede. Muligens det her dreier sig om ovennævnte Johan Langes andet giftermål.

³ Se en artikel av O. B. i Personhistorisk Tidskrift 1898—99, side 194, samt en i Förmyndarekammaren opbevaret bouppteckning efter datteren Maria-Magdalena.

⁴ Formodentlig den samme Commissarien hr Erich Camen, som ²⁹/₁ 1693 blev viet i S:t Nikolaikyrkan med Jungfrun Anna Magnusdotter. Elisabeth Palmström skulde da være död för nævnte år.

⁵ Velvillig meddelt av avdöde kaptein Otto Bergström.

⁶ Bouppteckning efter begge i Förmyndarekammaren, Stockholm.

2. *Maria* (kaldes *Maria Magdalena* i den efter hendes död foretagne bouppteckning), f. 1665 (döpt $^{24}/_3$).¹ Död i slutningen av mars 1694.² Gift $^{7}/_{11}$ 1692³ med bagareälderman *Anders Sohm*, död $^{20}/_1$ 1694.³

2. *Christina (Kierstin)*, f. 1666 (döpt $^{20}/_7$).¹ Gift med stads-
capit. *Söderman*.²

2. *Carl*, f. 1668 (döpt $^{28}/_3$).¹ Videre skjæbne ukjendt. Er for-
modentlig död för 1694, da han ikke nævnes i bouppteckningen efter
sösteren *Maria Magdalena*.

2. Et barn, f. 1671 (döpt $^{12}/_{20}$).¹ Antagelig *Helena*, som $^{29}/_7$
1696⁴ blev gift med bokhållaren *Daniel Thorsberg*.

Tabel II.

Johan, sön av Johan Lange, adl. Palmström, tabel I. Iflg. Anrep
födt $^{7}/_{12}$ 1648 (döpt $^{3}/_1$ 1649 iflg. kirkeboken for Jakobskyrkan), död
 $^{27}/_{12}$ 1705.⁵ Gift $^9/_1$ 1681⁵ med *Annika (Anna) Blanckenfjell*, död
 $^{30}/_{12}$ 1716.⁵

Barn:

Et barn, död 1682 (begr. $^{29}/_4$).⁵

Anna (ved dåben infört i kirkeboken som *Anna*, senere i kirke-
boken benævnt *Anna Maria*), f. 1683 (döpt $^{26}/_9$).⁵ gift $^{7}/_2$ 1701⁵ med
Bengt Liljestjelke.

Johan Renhold, f. 1684 (döpt $^9/_{12}$).⁵ löjtnant ved Värmlands re-
gemente,⁶ faldt $^{28}/_6$ 1709 i slaget ved Poltava.⁶

Lorenz, f. 1686. Videre skjæbne ukjendt.

Tabel III.

Gustaf, sön av Johan Lange, adl. Palmström, tabel I. Födt 1656
(döpt $^{27}/_2$).¹ Ritmester ved Västgöta tremänningsregemente till häst $^6/_9$,
1700; avsked $^{28}/_3$ 1703.⁷ Död $^6/_{12}$ 1710.⁸ Gift med *Margreta*
Blanckenfjell, död 1723 (begr. $^{25}/_{12}$).⁸

¹ Se not 1 föregående sida.

² Bouppteckning i Förmyndarekammaren efter Anders Sohm og hustru.

³ Klercker-Mattsons Samling i Kongl. biblioteket, Stockholm.

⁴ Se not 5 föregående sida.

⁵ Kirkeböckerne for Nedre Ullerud, Värmland.

⁶ C. O. NORDENSVAN, Värmlands regementes historia.

⁷ Namnlister över officerskårerna vid svenska s. k. männingsregementen till häst och ståndsdragoner under stora nordiska kriget av V. HAMILTON, C. H. KREÜGER och E. LEIJONHUVUD. Personhistorisk Tidskrift 1916.

⁸ Kirkeböckerne for Husaby socken, Västergötland.

Barn:

Anna Elisabeth,¹ gift 1. $^{28}/_{12}$ 1705² med löjtnant *Linnar Lindström*, 2. $^{13}/_{3}$ 1719² med kaptein *Petter Aling*³ f. $^{30}/_{1}$ 1678⁴, som tidigare hadde været gift med en *Udd*⁴.

Lars. Se tabel IV.

Tabel IV.

Lars, søn av Gustaf, tabel III. Kornett ved Västgöta kavall. 1703,⁵ avsked 1709.⁵ Död 1735 (begr. $^{22}/_{1}$).² Gift (iflg. Anrep $^{5}/_{6}$ 1707) med *Anna Catharina Lilje*, död 1731 (begr. $^{13}/_{3}$).²

Barn:

Mauritz. Kaldes furir i en i Riksarkivet opbevaret skrivelse, dattert Karlskrona $^{18}/_{3}$ 1731. Iflg. Anrep gift med en *Eketrä*. Nævnes som fadder i Husaby socken indtil 1734. Videre skjæbne ukjendt.

Anna Margreta, f. $^{9}/_{8}$ 1712.⁶ Iflg. Anrep gift med sergent *Carl Fredrik v. Horst*. Nævnes som fadder i Husaby socken indtil 1731.

Johan Renhold, f. $^{19}/_{2}$ 1714,⁶ död $^{16}/_{3}$ 1714.⁶

Johan, f. $^{22}/_{6}$ 1715.⁶ Nævnes som fadder i Husaby socken indtil 1734. Videre skjæbne ukjendt.

Lars, f. $^{10}/_{12}$ 1719.⁶ Videre skjæbne ukjendt.

Catharina, f. $^{7}/_{5}$ 1721.⁶ Videre skjæbne ukjendt.

En datter f. 1724 (döpt $^{22}/_{2}$).² Videre skjæbne ukjendt.

Charlotta, f. 1726 (döpt $^{17}/_{6}$).² Videre skjæbne ukjendt.

Det har ikke lykkedes nedskriveren herav at finde noget spor av heromhandlede familie efter 1735, og det har således heller ikke været mulig at finde nogen forbindelse mellem denne familie og senere forekommende personer av navnet Palmström. En rustmästare Johan Palmström, som står anført i Settergrens Samlingar till Adelns ättartaflor og — efter Lifgardets kirkebok — opgives som enkemand at være gift $^{19}/_{10}$.

¹ Ifølge et testamente av $^{31}/_{7}$ 1707, hvarav kopi findes i Göta Hofrätts arkiv, hadde Gustaf Palmström og Margreta Blanckenfjell kun barnene Anna Elisabeth og Lars.

² Se not 8 föregående sida.

³ Ved öfversten Bengt Ribbings regemente (altså Västgöta Tremännings-regte) ifølge et av Lars Palmström og Margreta Blanckenfjell underteget dokument av $^{25}/_{9}$ 1718. Kopi i Göta Hofrätts arkiv.

⁴ Settergrens geneal. samling i Riksarkivet. Der anført fra Sundholms geneal. samling på Skara Gymn.—bibliotek.

⁵ Velvillig meddelt fra Krigsarkivet, Stockholm.

⁶ Kirkeböckerne for Nedre Ullerud.

1786 med Christina Margreta Ostman, hörer ganske sikkert ikke til den adelige familie Palmström. Han er utvilsomt densamme Johan Palmström, som sammen med broderen Carl blev student i Uppsala 1767, og om hvem det i den av E. H. LIND m. fl. utgivne Värmlands nation i Uppsala anföres: E. o. i banken, gardist. Han var födt ^{24/}12 1746 i Salbo og var sön av inspektoren Carl Palmström, f. i Norrköping 1707, og Anna Harling, f. 1706 (husförhörböckerne for Nedre Ulle-
rud 1754).

Förteckning öfver guldsmeder m. fl. konsthandtverkare i Sverige under 1500- och 1600-talen.

Upprättad af C. A. Odelberg.

Kapten C. A. Odelberg använde under många årtionden en del af sin tid att driva omfattande arkivstudier för att belysa svensk konst- och konstindustrihistoria. Efter hans fränfalle öfverlämnades som gåfva till Nordiska Museet i början af år 1910 ett stort antal anteckningar af hans hand. En del af dessa ha väl redan kommit den svenska bildningen till godo, eftersom han frikostigt synes ha ställt sina arbetsresultat till 1870—80-talens konstforskares förfogande. Han hade som vana att som en öfversikt af sina resultat sammanställa listor öfver de yrkesutöfvare han påträffat i arkivens handlingar och i litteraturen. I förhoppning att nedanstående förteckning kan vara andra till samma nytta som för mig offentliggöres densamma. Originalen förvaras i Nordiska Museets arkiv och är jämte många andra anteckningar inlagt i ett brunt kuvert, som är försedt med påskriften »Anteckningar om Guldsmeder och konsthandtverkare under 1500- och 1600-talen»; det är märkt med »27» på en etikettlapp. Då urkunden ej är äldre, användes tidskriftens stafning, liksom för tydlighets skull en del själfklara förkortningar upplösts och utskrifvits. De årtal, som förekomma, ange, att handtverkaren af Odelberg anträffats i handlingar från ifrågasvarande år.

S. Ambrosiani.

Alfabetiskt register öfver Guldsmeder, kopparstickare, Iser- och Stensnidare m. fl. konstnärer under 1500-talet.

Aachen Peder von, Gs, 1589.	Backler Antonius, juv., 1561—62.
Adam, Gs, 1587.	Bertill, Gs, 1559—61.
Adrian, Gs, 1566.	Beyer Hans, Gs, 1558, † 1595(?).
Anders, Gs i Stockholm 1561.	Beyer Frans, Gs, 1567—72—85.
Andersson Hans, Gs, 1559.	(Boy William, 1579).
Andersson Nils, Gs, 1559.	Böök Hans, Gs, 1589—1601.
Anna, hustru vid nore port, Gs änka, 1584.	Cosemos, Gs, 1532.
Antonius juv., 1561 (se Backler).	Coiet (Koitz) Gillius d. ä., 1571—1600.
Arendt, stensnidare, 1553.	Chornelius, Gs, 1555 (se von Wetinn).

Derich Hoffuel, Gs, 1588—89 (se Hoffuel).
 Dobber Hans (Joh:), Gs, 1564—66
 (Dubois).
 Dertt Effwerth von der, Gs, 1573—81.

Edelningh (Edling) Hans, Gs, 1558—61.
 Ericsson Lasse, Gs, 1589.

Finneld Nils, Gs, 1559—61.
 Friedrich, Gs, 1551.
 Friis Hans, Gs, 1563.
 Föggell Poffuel, Gs, 1563.

Glaser Hans, juv., 1561.
 Grelson Erich, Gs, 1582 (Gregerhson).
 Göransson Erik, Gs, 1581—1611.

Hartman Lorentz d. ä., Gs, 1582.
 Hans Svenske, Gs, 1540—48, 58—61
 (= Hans Olsson i Varuhusräkensk.)
 Hans Tyske, Gs i Stockholm, 1556.
 Hans, Sölverdrifvare, 1565.
 Hassenwinkel Jost, Gs, 1593.
 Heue Pancracius (Gs) juv., 1560—61.
 (Hohennauer Michel, Isersnidare, 1581—
 84.)
 (Höger Peter, Glasmästare).
 Holtzwillen Hans, 1558—69.
 Heidensich Hans, Gs, 1558—61.
 Höijer Hans, myntmästare, 1574.
 Höijer Jost, Gs, 1550—89.
 Heinrich, Isersnidare, 1591.
 Hoffuell Dorich i Upsala, 1688—89.

Ingeualdsson Anders, Gs, 1589.

Jacobsson Lasse, Gs, 1589.
 Jacob, Gs, 1557.
 Jost, Gs, i Stockholm, 1550—89 (se
 Höijer).
 Jörann, Gs, 1527.
 Jöns, Gs, 1532.

Kerstill Märten, Gs i Gråmunkegränd
 änka?, 1567.
 Krook Antony, Gs på Norremalm, 1579—
 1604.
 Krok Petter de, Gs, 1582—87.
 Kempe Peter, Gs, 1589—1620.
 Kobbe Franciscus, Sölversmed, 1562.
 Kersten Märten, Gs:s efterlevverska i
 Gråmunkegränd, 1567.

Lasse, Gs, 1598 samma namn 1552—55?

Larsson Olof, sölfdrifvare, 1592.
 Lang Antonius, Gs, 1589.
 Linck Frans, 1581—89—1602.
 Lorentz, Gs, 1598 (se Hartman).

Margaretha, Hans Beyers efterlevverska.
 Martin, Gs, 1592.
 Märten, Gs i Gråmunkegränd 1567, hustru
 Kerstill.
 Måns, Gs, 1532.
 Moltte Adrian, Guldscheider, 1540.

Nicolas, Gs, 1592—1604.
 Nilsson Lasse, Gs, 1589.
 Niitzel Hieronmyus, kopparstickare, 1593.
 Nils, Gs, 1559.

Olsson Erich, Isersnidare, 1553.
 Olsson Erich, Gs, 1588—92.
 Olsson Hanns, Gs, 1540—81 (se Hans
 Gson).
 Olsson Tomas, Gs, 1589.
 Olde Christoffer, Gs, 1583.

Peter, Gs, 1579.
 Peter, Gs vid Jämtorget } de Krook
 1588—94.
 Philippus, Gs, 1544—61.

Quickelberg Lucas Lucasson.

Reemer (Reimer) Nicolaus, Gs, 1592—95.
 Reinhold, Gs, 1588.
 Reyse Christian, stenslippare, 1585 (Reitz).
 Ryger Jörann, juv., 1556.
 Rosenfelt Hans, Gs, 1558—82.
 Roland, Gs, 1555.
 Relmer Reimer Joachim, i Nyköping,
 1593.

Szöffrin Gs, 1558—61.
 Schoner Sebastian, myntmästare, 1588.
 Sigismund, Gs, 1589.

Takell Laurentz, Gs, 1589.
 Thomasson Hans, Gs, 1540—41.
 Tranch Martin, Kopparförgyllare, 1565.

Ulrich, Stämpelsnidare, 1541—50.

Weiden Petter von, Gs, 1558—61.
 Woiynn Cornelius von, Gs, 1551—61.
 Wulff, Isersnid, 1589 Wolff, Weiler.
 Wilhelm Heunick, 1588.

Guldsmeder m. fl. under 1600-talet.

Ackerman Daniel, gipsmakare, 1647—
 49).
 Achen Geliam, Gs, 1623.

Mäster Albrecht, Gs, 1634.
 Arfwedsson Peder, Gs, 1613—21.
 (Andersson Truls, kopparstickare 1684).

- Andersson Amour Anders, mäst., $\frac{23}{8}$ 84.
 Alm Lorenz, mäst., $\frac{2}{3}$ 82 † före $\frac{2}{3}$ 88.
- Basilienska Regina, Gs änka, 1624.
 Bartholina, juv. 1652—55, Corn. Gilsens änka.
 Beck Casper, Gs, 1642—44.
 Bengtsson Johan, Gs, 1686.
 Benträm Henrich, juv., 1648—54.
 Berndes Johan, Gs, 1633.
 Bischoff Salomon, juv., 1634—51.
 Black Georgen, Gs, 1602.
 Blum Johan, Gs, 1672—73.
 Bock Alexander de, juv., 1651—61.
 Boik Hans, Gs, 1599—1620.
 Boik Lars, Gs, 1610.
 Bomesson Erik, Gs, 1608.
 Broman Niclas, Gs, 1668 † 77, änka Ingri.
 Bruss Johan, Gs arbetare, 1675.
 Bökholtz Ewerdt, juv., 1648.
 Böök Michel, Gs, 1630 † 72.
 Bremen David von, kopparstickare, 1650.
 Blom Johan, svärdfejare, 1672.
 Bruncke Abraham von der, vaxpousserare, 1643.
 Breuer Johan Georg, Isersnid, medaljör, 1668.
 Brentano Johan, Stuccatör, 1668—70.
 Bielman Jacob, klockjutare, 1688.
- Carsten Israel, juv., 1620.
 Casiodorus Johan, Gsarbetare, 1620—30.
 Clerck Alexander, Gs, 1641—66.
 Clerck Hans, Gs, 1669—79, hustru Maria Lorentzen.
 Compostell Isebrandt Wilhelm, juv., 1671.
 Coyet Gilius d. y., Gs, 1615—21.
 Cavore Jean, Stuccatör. 1665.
 Cavore Carlo, stuccatör.
 Cariovanno Giovanni, stuccatör, 1670.
 Coussi Louis Fontenir, fransk Gs, † på Drottningholm 1690.
- Danckwart Herman, Gs, 1643—50.
 Dargeman Jörgen, Gsarb. och juv., 1644—72.
 Debock Alexander, juv., 1650.
 Dusterbach Anders, Gs, 1602 † 1611.
- Ecken Daniel von, Waxpousserare, Gs, 1621—22.
 Ehinger Bernhard, juv., 1647.
 Eggers Paul, Gs, † 1686.
 Engelschalk Ulrich, Gs, 1661—63.
 Erichsson Mats, Gs, 1606—11.
 Erichsson Peder, Gs, 1637.
 Etmüller Eustachius, Gs, 1655—68.
 Etzer Hans, kopparstickare, 1621.
- Falk Hieronymus (Jeremias), kopparstickare, 1650.
- Falk Arvid, Gs, 1670.
 Fecht Egidius von der, Gs, 1620—30.
 Fecht Jacob von der, Gs, 1618.
 Fecht Joachim von der, Gs, 1632.
 Folcker mäter Melcher, Gs, 1634.
 Fresne Pierre de, silfverarb., 1650—54.
 Fecht Tönnis von der, Gs, 1588—89.
- Gilson Gilius Cornelius, juv., 1651—52.
 Gribell Zacharias, Gs, 1635.
 Grill Anthonius, Gs myntmästare, 1663—90 † 1614.
 Groth Anthonius, myntmästare, 1599.
 Grundell Henrich, Gs, 1631—47.
 Grönvaldh Israel, Gs, 1623.
 Gummerson Hans, Gs, 1637.
- Hartman Wolfgang, kopparstickare, 1660.
 Hartman Lorentz, Gs, 1582—161 ?
 Hansdotter Geske, David Simonssons hustru, 1622.
 Hassenwinkel Nicolas, Gs, 1604.
 Henrich, Isersnidare.
 Henricksen Fredrick, Gs, 1635.
 Härleman Jacob, Gs, 1688.
 Höijer Jacob, Gs, 1608.
 Höpchner Nicolaus, Gs, 1690.
 Hecken Igidius von, Gs, 1617—20.
 Hjelm Olof, stensnidare, 1674—75.
- Jöransson Erich, Gs, 1610—11.
- Keitsker Thomas, juv., 1661.
 Kempel Peter, Gs, 1589—1620.
 Kennich Casper, Gs, 1628—30.
 Kläriche Jacob, Gs, 1613 † 1616.
 Knonger Anders, Gsarb., 1661—66.
 Kork Daniel, stensnidare, 1600—14.
 Kopman Herman, Gs, 1647—66.
 Kopman Hans, Gs, 1646.
 Kriebill Zacharias, Gs, 1621.
 Krull Reinhold, Gs, 1647.
 Küster Friedrich, Gs, 1689.
 Köhll David, Riks Verdin, 1605—08.
- Lambrecht Hans, juv., 1665.
 Langenberskan, J. Bischoffs svärmoder, 1649—50.
 Leinhardt Peter, Gs, 1617 † 20?
 Lillie Sebastian, från Hamburg, juv., 1620—29.
 Lillje Casper, Gs, 1634.
 Linck Frans, 1583; 1602.
 Lorentzen Maria, Hans Clercks änka, 1679.
- Matzonn Erich, Gs, 1608.
 Meyer Gerdt, Gs, 1630—31, styckgjutare, † 1657 eller 58.
 Mickel, Gs, 1647—51.

- Miller Ruprecht, Gs, 1606—24.
 Mores Jacob, juv., 1608.
 Mundt Hans, Gs, 1631.
 Mundt Peter, Stensnidare, 1630.
 Michelsson Peter, Isersnidare, 1647—54.
 Morell Jaques, bokbindare, vaxpousserare, modellör.
 Meijlbusch Anthon, Medaljör, 1674.
 Nilsson Måns, Gs, 1620.
 Nüssel Johan, Gs, 1683—90.
 Oluffsson Hans, Gs, 1610—11.
 Ostman Henrich, Gs, 1637—54.
 Parise Erich, Eisensnider, medaljmakare, 1649—61.
 Peter Guldsmed, 1637.
 Pedersson Johan, Gs, 1606—17.
 Pohl Michel, Gs, 1667.
 Prilletz Bartolomeus, Gs, 1614.
 Pulletz Bertil, Gs, 1611.
 Remer (Reimer) Johan, Gs, 1631.
 Richter David, Gs, 1652.
 Richter Johan, Gs, 1670.
 Richter Fredrick, Gs, 1685—90.
 Rooth Cristoph. Jurgen, Gs, 1663—72.
 Rousseau Steffan des, Gs, 1652.
 Russau Ludvig, Gsarbetare, 1667.
 Russau Fredrich, juv., 1670—73.
 Råthe Johan Isersnidare, 1650.
 Slitzberger Hieronymus, juv., 1608.
 Sander, Gs, 1648.
 Sihick Grego, ius. juv., 1668.
 Schippfer Gerdt, Gs, 1655—62.
 Schröder Veit Engelhardt, Gsarbetare, 1673.
 monsson David, Gs, 1622.
 vers, juv., 1654.
 Staub Henrich, Gs, 1677.
 Steinberg Johan, Gs, 1628—29.
 Straus Johan Fredrick, Gs, 1677.
 Straus Hans Johan, kopparstickare, målare, 1670—73.
 Süderbeck Franz von, stensnidare, kopparstickare, 1650—54.
 Tonnerson (Tommeson) Erich, Gs, 1606—11.
 Torkilsson Lars, kalksnidare, Gs, 1604—08.
 Toutin Valentin, Gsarbetare J.
 Trautman Johan, kopparstickare 1642—43.
 Uhlen Justinus Johan, Gs, 1688.
 Ulrich Hans, Gs, 1661—63.
 Warnbergh Hans, Gs, 1661—62.
 Weike Daniel, Gs, 1637.
 Weiler Wolf, Isersnidare.
 Weiler Mårten, kopparstickare i Stockholm, stensnidare, 1606—07.
 Weiler Hans d. y. Riks Verdin.
 Weiler Hans d. ä. † 61?
 Westman Lorentz, Gs, 1661—62.
 Wilhelm Henrick, kalksnidare, Gs, 1608.
 Witte Andreas (Arnold) de, juv., 1644—59.
 Wolff Henrich, Gs, 1647—51.
 Wolff Christoffer, Gs, 1673.
 Wijckman Paul, Gsarbetare, 1683—88.
 Zipffel Hans Henrich, juv., 1647—49.
 Velde Johan von, Kopparstickare. 1650—55.
 Vogel Sigismund, kopparstickare, 1647—50.

En porträttförväxling.

Meddeladt af **Hugo Schulman.**

I denna tidskrift ingick 1908 fältmarskalken, grefve Gustaf Adam Taubes porträtt, bilagdt till uppsatsen »Stockholms öfverståthållare» af N. v. D. Porträttet, en reproduktion efter ett kopparstick, var hämtadt ur Antellska samlingen i Helsingfors och är försedt med underskriften »*Taube. Königl. Schwedischer General-Lieutenant.*» Märkas bör, att endast tillnamnet är utsatt, ej något förnamn.

Samma porträtt ingick tidigare i H. Hofbergs »Svenskt biografiskt handlexikon», 2:ra uppl. 1906, äfvensom senare i familjeboken »Släkten Taube» af Ad. Taube. Möjligen har detsamma förekommit äfven i andra svenska publikationer; med ett ord, nämnda kopparstick tycks allmänt antagits föreställa Gustaf Adam Taube.

Emellertid finnes i Finland å Tervik gård bland egendomens samling af gamla familjeporätt en vacker oljetafla, föreställande samma G. A. Taube, hvilket porträtt ej äger den minsta likhet med nyssnämnda kopparstick. Det här bilagda porträttet är en reproduktion af taflan å Tervik. Man behöfver blott jämföra dem med hvarandra för att öfvertyga sig om, att de omöjligen kunna föreställa en och samma person. Påtagligen föreligger ett misstag beträffande endera af dem.

Att porträttet å Tervik är autentiskt, därom kan ej något tvifvel råda, ty taflan har från Gustaf Adam Taube gått i arf inom släkten från led till led allt intill nuvarande ägaren, herr Alexander Ehrnrooth, som på modernet härstammar i rätt nedstigande led från fältmarskalken. Taubes dotter Anna Charlotta var nämligen gift med generallöjtnanten Robert Muhl, ägare till Tervik, och sedan deras tid har porträttet förvarats å nämnda egendom. Följande ägare hafva varit: De sistnämndas dotter Anna Dorothea, gift med riksrådet friherre Otto Wilhelm De Geer, som ärfdes af sonen, grefve Robert Wilhelm De Geer, och denne åter af sin

FÄLTMARSKALKEN, GREFVE GUSTAF ADAM TAUBE,

f. 1673 ¹/₁₂, d. 1732 ²⁴/₁₀.

Efter oljemålning å Tervik i Finland.

Tillhör Herr Alexander K. Ehrnrooth.

Måladt 1727 af okänd konstnär.

son, grefve Robert Fredrik De Geer, hvars dotter, grefvinnan Wilhelmina Ottiliana Lovisa De Geer, ingick äktenskap med generallöjtnanten Gustaf Robert Ehrnrooth. Nuvarande ägaren är de sistnämndas son.

På dukens frånsida finnes antecknad: »Riksrådet och fältmarskalken samt öfverståhållaren grefve Adam Gustaf Taube 1727», angifvande året då porträttet blef måladt; konstnärens namn är ej utsatt, dock torde det finnas skäl till förmodan, att taflan är ett alster af G. E. Schröders pensel.

Det kunde förefalla märkvärdigt, att kopparsticket länge gått och gällt för grefve Gustaf Adam Taubes porträtt, men då man tager i betraktande, att tervikska porträttet för allmänheten hittills varit okänt, kan misstaget förklaras. Som synes, föreställer kopparsticket en man, iklädd den dräkt, som på hans tid var bruklig, och underskriften, om också ofullständig, motsäger dock ej heller ett dylikt antagande. Jag har personligen ej haft tillfälle att taga i skärskådande det originala exemplaret i Antellska samlingen, men doktor K. K. Meinander, som innehar omvårdnaden öfver nämnda porträttsamling i Finlands Nationalmuseum, har benäget meddelat mig, att å kopparsticket ej finnes någon signatur eller anteckning, hvarifrån detsamma förskrifver sig, och då det gällde att bestämma, hvem porträttet förställer, stannade han vid Gustaf Adam Taube såsom det mest troliga. Men att det blott var ett *antagande* af honom, framhöll han vid öfversändande af porträttet till N. v. D., författaren till ofvannämnda uppsats i Personhistorisk tidskrift, som dock obetingadt anslöt sig till nämnda antagande. Att han så gjorde, kan äfven förklaras genom att porträttet i tidigare utgifna publikationer ingått såsom föreställande fältmarskalken.

På frågan, hvem kopparsticket i så fall föreställer, har den kände genealogen, Professor Baron M. Taube, med hvilken jag nyligen sammanträffade, uttalat såsom sin åsikt, att det med all sannolikhet är ett porträtt af G. A. Taubes far, svenske generallöjtnanten och generalguvernören i Ingermanland, friherre Jakob Johan Taube af Kuddinge, f. 1624, † 1695. Till denna förmodan tyckes det mig att man kan ansluta sig, tv på ifrågavarande tidsperiod torde i Sverige ej funnits någon annan person af släkten Taube med generallöjtnants grad, än den sistnämnde. Hvad åter dräkten vidkommer, öfverensstämmer densamma lika väl med tidsbruket på faderns som på sonens lifstid.

Biskop Franzéns porträtt

1

den Wijkska porträttsamlingen.

Uti 4:de häftet af Personhistorisk tidskrift 1913 förekommer en förteckning öfver Olof och Caroline Wijks porträttsamling af Nils Sjöberg. I denna samling förekommer ett miniatyrporträtt, som uppgifves vara ett porträtt af biskop Franzén och signeradt »J. A. Gillberg 1807», och detta porträtt har äfven blifvit reproduceradt i tidskriften. Min förvåning var ganska stor, då jag i detta porträtt återfann en fullkomlig likhet med ett annat miniatyrporträtt, som är i min ägo af samma konstnär, men signeradt »Gillberg 1809», och enligt en uppgift inom min släkt föreställande min farfar, pastor primarius Hagberg. Det påstås hafva blifvit öfverlämnadt som gåfva af en student till min 1864 aflidne farbroder, professor C. A. Hagberg i Lund, med uppgift, att det skulle föreställa hans far, och å porträttets baksida finnes antecknad: D:r Hagberg.

Här meddelas för jämförelses skull en fotografi af det ifrågasvarande porträttet jämte en fotografi af ett annat miniatyrporträtt, som finnes inom släkten, föreställande min farfar. De både miniatyrporträtten visa ju sinsemellan en tydlig likhet med hvarandra, och det är ju otänkbart, att det inom min släkt skulle finnas två olika miniatyrporträtt, som båda gått under namn af att föreställa min farfar, under det att de i stället föreställa biskop Franzén. Det förefaller mig också otroligt, att det s. k. Franzénska porträttet i Wijkska samlingen och det i min ägo skulle föreställa olika personer, ty likheten dem emellan är alltför slående.

Theodor Hagberg.

Förstoradt miniatyrporträtt, sign. »Gillberg 1809»,
enligt uppgift föreställande pastor primarius
CARL PETER HAGBERG.
(Håret ljusare än hvad fotogr. utvisar).

Fotogr. af miniatyrmålning af okänd konstnär,
föreställande pastor primarius
C. P. HAGBERG.

Olof Palme.

I Svenska brigadens led vid Tammerfors den ödesdigra morgonen 3 april slöt OLOF PALME sitt korta men innehållsrika lif. Därmed bröts i förtid en forskarbana, som genom de frukter den redan burit gaf rätt att hoppas mycket för vår svenska historieskrifning. Om de starka motiv, som — midt under det ifriga studiet för hans blifvande doktorsspecimen, hvilket skulle behandla den tragiska upplösningen af Hertig Karls kamp med de svenska rådsherrarne — dref honom att ställa sig i de frivilligas led, är här ej platsen att orda. I talrika tidningsartiklar och småskrifter har han häfdat sin tro på »det samfällda och oförytterliga arf», som det historiska sambandet mellan Sverige och Finland för honom utgjorde, och därmed följande ansvar. Af denna sin åskådning gick han att taga konsekvensen. —

På fädernet en medlem af den gamla borgare- och prästsläkt, hvars tidigare öden han i sitt största arbete skildrat, genom sin moder, född friherinna von Born, en ättling af det svenska Finland, föddes Palme i Borgå den 21 sept. 1884. Ehuru sålunda vid sin död ännu ej 34 år gammal, hade han medhunnit insatser på vidt skilda områden, vittnande om det rastlösa, handlingskraftiga i hans väsen.

Student vid ovanligt unga år, kom han 1901 till Uppsala, där historien blef hans hufvudstudium. Vid sidan af studierna hade han tid att med ett brinnande intresse omfatta tidens sociala och politiska frågor. Hans grubbel öfver den sociala kampens problem afsatte en frukt i det »dramatiska försöket »Förnyelse», hans intresse för rösträttsfrågan ledde till ingående studier öfver den proportionella valmetoden, öfver hvars verkningar vid 1906 års landstingsmannaval han med offentligt understöd utförde en undersökning. Starkt besjälad af den växande nationella rörelse, som gick ge-

nom studentvärlden under decenniet före världskriget, stod han som en af de främste i medryckande och handlingskraftig entusiasm. —

Som historiker fångslades Palme af de dramatiska, djupt upprörda ögonblicken i vårt folks lif; de starka, gåtfulla personligheterna, de hemliga, underjordiska förloppen eggade i hög grad hans forskningslust. I sin tidigast publicerade historiska undersökning »Bidrag till frågan om Les anecdotes de Suède» (i Festskriften till Harald Hjärne 1908) sökte han lösa gåtan om den märkliga pamflettens ursprung. I anslutning till en först af Georg Schauman framkastad hypotes har han sökt leda i bevis Johan Paulin Olivekrans' författarskap. Genom en skarpsinnig analys af den märkliga skriftens tendens, sedd i samband med O:s öden och karaktär, gjorde han denna förmodan i hög grad sannolik. Ur sin licentiatavhandling, behandlande uppkomsten af ett franskt parti i kamp mot det af Bengt Oxenstierna inledda politiska systemet under 1680-talet, publicerade Palme ett brottstycke under titeln »Bazins beskickning till Sverige 1682.» (Hist. tidskr. 1910). Han hade under de föregående åren drifvit vidlyftiga studier ej blott i svenska, utan äfven främmande, särskildt franska och österrikiska arkiv. — Efter aflagd licentiatexamen (1910) beslöt han att koncentrera sina forskningar kring ett något tidigare skede af vår utrikespolitiska historia, det som domineras af Johan Gyllenstiernas blodfulla personlighet. Det stod honom klart, att man för att skingra dunklet kring dennes i mycket gåtfulla planer måste draga in ett stort material, och han sparade ingen möda att efterspana de spridda resterna af G:s korrespondens. Han hade därigenom kommit att syssla med arkivet å Esplunda, där åtskilligt af G:s papper hamnat, hvilket medförde, att han på ägarens uppdrag kom att ordna och förteckna detta arkiv. — Det återstod Palme att komplettera sina forskningar i de svenska arkiven med studier i utlandet. Världskrigets utbrott drog ett bredt streck öfver dessa planer och tvang honom att lägga studierna öfver Gyllenstierna åt sidan för att återupptagas i framtiden. — Från 1910 var Palme bofast i Sigtuna. Den fornåldriga stadens minnen såväl ofvan som under jord gäfvo honom snart nya, lockande forskningsuppgifter. Han ordnade stadens arkiv, utgaf en samling af dess privilegier och skildrade dess öden under nyare tiden i arbetet »Gamla svenska städer». För dess arkeologiska utforskande lyckades han göra en betydelsefull insats.

En yttre anledning, hans faders instundande 60-årsdag, gaf honom och en yngre broder uppslaget att författa en skildring

af fädernesläktens öden. Denna skildring kom att blifva hans betydligaste verk. Med den breda planläggning och den vetenskapliga fördjupning Palme vid denna uppgift ålade sig blef det en naturlig följd, att han nära nog ensam blef dess författare, ehuru titelbladet bär bådas namn. Då arbetet ej varit tillgängligt i bokhandeln, ej heller här tidigare varit föremål för omnämnande, torde det vara befogadt att inför denna tidskrifts publik ägna det en något närmare redogörelse. En släkthistorisk uppgift kan fattas på flera sätt. Den mera amatörmässige släkthistorikern skall väl i allmänhet åtnöja sig med att så långt möjligt reda ut släktens förgreningar och släktförbindelser och sammanbringa mer eller mindre rika biografiska data om släktmedlemmarne, hvilket i bästa fall kan resultera i en rad kortfattade biografier. För Palme stod det klart, att en skildring efter större mått af en enkel borgare- och prästsläkt, sådan det här gällde, blefve berättigad »endast i den mån, som dessa borgare och präster kunna träda fram som typer för stånd och tid, endast när deras öden förmå visa, hur lifvet och dess gärning gestaltades för dem, som lefde under samma villkor.» Om redan en uppgift af den förstnämnda arten kräfver en uthållig möda vid efterspanandet af vidt spridda notiser, är det klart, hur arkivforskningens omfång växer, när man vill skildra hela den miljö, i hvilken förfäderna lefvat sitt lif. Det torde vara första gången i vårt land någon gripit sig an ett dylikt värf med den modernt tränade forskarens kritiska omsikt och anspråk på materialets fulla genomarbetning. En blick på förteckningen öfver begagnade arkiv (44 större och mindre i in- och utlandet) och genomgångna urkundsserier ger en föreställning om de kraf förf. ställde på sig. Det kan under sådana förhållanden ej förvåna, att arbetet kräfde två och ett halft år utöfver den förutsatta tiden, snarare tvingas man att beundra den ovanliga arbetsenergi, hvarom dess genomförande bär vittne. Palmes uthålliga intresse och goda spårsinne kommo här till sin fulla rätt. Sommaren 1917 förelåg verket i tvänne ståtliga volymer, utmärkta af en smakfull, noga genomtänkt typografisk och illustrativ utstyrsel. Det förra bandet ger på 572 sidor den egentliga släktskildringen, framförd till 1815, det senare inrymmer bilagor, släktaflor, källförteckning och noter jämte noggranna register. I en inledning till källförteckningen liksom på andra ställen har förf. fått anledning att diskutera de metodologiska frågor, som uppstålla sig för en forskning af här föreliggande slag. Han har ingående berört olika källors värde, dels för fastställandet af personhistoriska fakta och genealogiska data, dels för vinnandet

af det underlag, hvarå en åskådlig skildring af skånska borgares och prästers lefnadsförhållanden kan byggas.

Denna källkritiska öfversikt torde för hvarje forskare i de skånska landskapens förhållanden vara af största värde, men den kan också rekommenderas till begrundande af hvarje personhistorisk forskare. Äfven de anvisningar förf. ger till fastställande af i urkunderna mötande personers identitet och släktskap på grund af äldre tiders regler för namngifning, antagande af bomärken m. m. äro af värde. — I de bifogade släktaflorna ges bidrag till talrika skånska släkters genealogi. —

Skildringen af de äldsta släktmedlemmarnes lif och gärning inom 1600-talets Ystad ger en åskådlig föreställning om tidens handelsförhållanden och kommunala lif och belyser de konflikter, som för borgerskapet blefvo en följd af landets öfvergång under svensk spira. Med den tredje generationen går släkten öfver i det prästerliga ståndet och ställer sig decideradt på svenskhetens sida. I den följande framställningen ger förf. en levande bild af de skånska prästernas verksamhet och ekonomiska ställning jämte inblickar i den religiösa utvecklingen under den svenska tidens första 150 år — en kulturbild af högt värde, som visar, hur förvånande djupt förf. lyckats intränga i den skånska bygdens säregna förhållanden.

Arbetet, om hvars rika och fängslande innehåll här några korta antydningar gifvits, bär vittnesbörd om den mognad, till hvilken Olof Palme nått som historisk forskare och skildrare. Han hörde till dem, för hvilka i särskild grad det mänskliga är det högsta i historien, och han kunde gjort till sina Geijers ord: »allt, äfven det minsta drag i bilden af ett mänskligt tillstånd är mig naturligen viktigt, och jag skyr ingen möda att uppspana det.» En energifyllt handlingsmänniska i sin forskning som i sin öfriga gärning, hade han också möjlighet att nå de mål han satte sig före. Därför är det en bitter saknad att veta, att pennan för alltid fallit ur hans hand.

Arvid Hj. Ugglå.

Recensioner.

Georg Adlersparre och tronfrågan 1809. Akademisk avhandling av Birger Sjövall. XXII + 405 s. Lund, Gleerupska univ.-bokh., 1917.

Ett nytt bidrag till historien om 1809 års omhvälfning i Sverige har af B. Sjövall, lämnats genom ofvannämnda afhandling, som den 24 sept. i fjol ventilerades vid Lunds universitet. Den utgör en utvidgning och fortsättning af samma författares i Hist. tidskr., årg. 1907, publicerade uppsats »Den Adlersparreska revolutionen». Hufvuduppgiften i det nya arbetet har varit att utreda Georg Adlersparres ingripande i tronfrågan efter Gustaf IV Adolfs störtande. Härvid har förf. i särskildt hög grad riktat uppmärksamheten på de hittills i mångt och mycket dunkla underhandlingarna mellan den svenske revolutionschefen och den danske öfverbefälhafvaren i Norge, prins Christian August af Augustenburg.

Med berömvärd energi har förf. genomforskat våra större offentliga arkiv och hopbragt ett ansenligt material af otryckta källor, som beröra hans ämne. Af mycket stort intresse för kändedomen om Adlersparres personlighet hafva varit breffven från denne till hans fästmö, fröken Lovisa Magdalena Linroth (i Jämtlands bibl.) och till hofkanslern Gustaf af Wetterstedt (nu i Riksarkivet; förut i Utrikesdep:s arkiv). Om Christian Augusts tankar och framtidsplaner får man goda upplysningar genom de utdrag, förf. lämnar ur prinsens förtroliga bref till brodern Friedrich Christian.² En rätt beaktansvärd källa, som ej kommit till användning, utgöres af en serie bref från hösten 1809, som skrefvos af generalintendenten J. H. Billberg till G. F. Wirsén (Riksark.). I samband härmed kan nämnas, att å Krigsarkivet finnes ett stort antal bref från Georg Adlersparre till Billberg, de flesta från senare hälften af 1808, ett fåtal från 1809. Naturligtvis har förf:s arbete i hög grad underlättats genom de svenska och danska källsamlingar, som i senare tid utkommit från trycket, framför allt »Meddelelser fra Krigsarkiverne» (utg. af C. Th. Sørensen) och »För hundra år sen» (utg. af S. Clason). Beträffande förf:s sätt att begagna källorna kan man ej undgå att lägga märke till, att han vid belägg, citat, öfversättningar o. d. tillåtit sig friheter, som modern vetenskaplig metod ej kan tolerera, men å andra sidan förtjänar han i det stora hela honnör för det omdöme och den urskillning, han visat vid sina analyser och i sina slutsatser. En stor förtjänst är äfven den lediga stil, som utmärker framställningen. Emellanåt stötes man

² Generalstabens krigshistoriska afdelning har låtit verkställa afskrifter af dessa bref i arkivet å slottet Primkenau.

dock af uttryck, som äro mera journalistiska än vetenskapliga. Så t. ex., när det framhålles (sid. 163), »att det var en nödvändighet att aflägsna den på slutet *patologisk*¹ vordne kungen». De flesta läsare torde näp- peligen i detta sammanhang fatta ordet »patologisk» i annan bemärkelse än »rubbad till förståndet» e. d. och måste följaktligen tro, att förf. an- ser Gustaf IV Adolf ha varit mer eller mindre sinnessjuk under sin sista regeringstid. Gentemot en dylik uppfattning måste med bestämdhet häfdas, att den ej hvilar på någon säker grund och följaktligen ej utan vidare får framställas i ett vetenskapligt arbete. Det är mycket belysande för denna fråga, att »det patologiska momentet» icke förekommer bland skälen för afsättningen, hvarken i Mannerheims tal den 10 maj eller i riksakten. Om Gustaf IV Adolfs psykiska tillstånd 1809 kan man bilda sig en uppfattning genom att läsa »Hemlig journal förd under f. d. ko- nung Gustaf IV Adolfs fångenskap på Gripsholm».² Hans väktare, hvilka ingalunda voro hans vänner, hafva uppenbarligen icke iakttagit några »patologiska» symptom hos den afsatte monarken.

Den första uppgiften af större intresse, som förf. sökt lösa, är frågan om Adlersparres ställning till tronföljdsfrågan vid ankomsten till hufvud- staden den 22 mars 1809. Uttryckligen häfdas, att Adlersparre, då han lämnade norska gränsen, ej hade några planer att göra Christian August till konung eller tronföljare i Sverige. Lika bestämdt fastslås, att han vid ankomsten till Stockholm hyste »den fasta föresatsen» att genom- drifva Augustenburgarens val till tronföljare. Af dessa båda slutsatser kan åtminstone den senare ej anses tillräckligt grundad. Den hvilar uteslutande på Tibblepromemorians (21 mars) hypotetiska »Om thron- följaren blir af fransk eller dansk fabrik, så blir dessa magters inflytande föga sårande för svenska lynnet, så länge hertigen eller den nya arfko- nungen regerar». Att Adlersparre senare verkade för den augustenburgska kandidaturen bevisar nämligen ingenting rörande hans uppfattning vid ett tidigare tillfälle. Af allt att döma var revolutionschefens program i fråga om tronföljden långt ifrån så fixerad, som förf. antager. Här- för talar framför allt att han endast en vecka efter ankomsten till Stock- holm utan reservation går med på att bedja Napoleon att utse Sveriges tronföljare. Dessutom hade ju föreningen med Norge, såsom förf. själf framhåller, ännu icke blifvit »det centrala i hans idékrets», och man har därför intet skäl att betvifla, att icke Adlersparre, lika väl som kolle- gerna i regeringen, vid denna tid betraktade tronföljdsfrågan från syn- punkten, huru man skulle återfå Finland. På forskningens nuvarande ståndpunkt kan man icke tala om några bestämda planer på Augusten- burgaren hos Adlersparre, förrän det afböjande svaret från den franske kejsaren ingått, d. v. s. efter den 6 maj.

Ehuru författaren, såsom vi sett, erkänner, att Adlersparre vid ifrå- gavarande tidpunkt ingalunda hyste bestämda planer på föreningen med Norge, låter han honom ändock vid ankomsten till hufvudstaden vara anhängare af det »engelska system», som var en nödvändig förutsättning för en frivillig övergång af normmännen. Ej heller i denna punkt kan

¹ Kurs. af mig.

² S. CLASON, Den kunglige fången på Gripsholm (1911).

förf. stödja sin åsikt med några egentliga bevis. Han har däremot längre fram i afhandlingen (sid. 94) anført ett bref från Adlersparre till K. H. Posse, skrifvet i Örebro, under marschen mot hufvudstaden, hvars språk knappast kan sägas vara »engelskt». Det heter nämligen däri: »Göteborg bör tagas: det är allt. Der är omätelig engelsk ägendom, subsidier etc». Vidare bör ihågkommas, att hvarken Karlstadsproklamationen eller Tibblepromemorian innehåller något, som kan tagas till bevis för engelska sympatier hos Adlersparre redan vid denna tid. Att han längre fram, sedan planerna på Norge fixerats, arbetade för kraftig uppslutning vid Englands sida, är en annan historia.

Åtskilligt, utom det anförda, synes visa, att förf. *i början* af sin framställning kunnat göra analysen djupare. Äfven om källmaterialet på denna punkt ej är så rikligt flödande, torde det dock ej vara omöjligt att komma till ett mera bestämdt resultat genom att klarlägga, hvad man verkligen vet och icke vet. Att förf. för öfrigt ej saknar förmåga, när det gäller att kritiskt analysera källorna, iakttager man mångenstädes i det följande (t. ex. den förträffliga utredning, som presteras rörande C. H. Anckarswärds beskickning till Kongsvinger och B. v. Platens Kristianiabesök).

Det intressantaste partiet i föreliggande afhandling är obestriddigen den mycket detaljerade skildringen af prins Christian Augusts politik efter utbrottet af revolutionen i Sverige. Under ständig och i regel framgångsrik polemik mot Yngvar Nielsen häfdar förf., att prinsen ingalunda handlat förrädiskt mot sin konung, utan att han i sitt uppträdande alltid ledts af den stora idén om en »innerlig förening af de nordiska rikena under en spira och en likformig konstitution.»⁷ Spiran öfver det förenade Norden skulle föras af konung Fredrik VI af Danmark, hvilken alltså skulle förmås att öfverföra och skänka de nordiska folken en gemensam »moderat konstitution, genom hvilken krediten ökas, finanserna få en solid basis och regentens händer till landets lycka och säkerhet ej blifva bundna». — Att Christian August med stor ifver arbetat för denna idéns genomförande, hvari han såg den enda räddningen emot »barbarerna» i öster, är oomtvistligt. Men har man också rätt att i honom se fadern till den märkliga planen? Det hade varit önskvärdt, att förf. något närmare undersökt detta intressanta problem och ej nöjt sig med att endast afvisa teorien om greve Wedel-Jarlsberg som planens upphofsman. Och ej heller på denna punkt är frågan ordentligt utredd, ty den omständigheten, att Wedel något senare började visa intresse för halföskandinavismen, bevisar ingenting i fråga om hans roll vid tillkomsten af prinsens storskandinaviska program, hvilket han dock till en tid skänkte den lifligaste anslutning. En annan person, som af allt att döma varit mycket intresserad af ifrågavarande projekt, är Christian Augusts broder Friedrich Christian, och det är icke uteslutet, att det kan härröra från honom.

Man kan svårligen undgå att dela den sympati, hvarmed förf. skildrar Christian Augusts ideella skandinavism. Däremot kan man ej i allo följa honom, då han granskar Georg Adlersparres göranden och

⁷ Christian August till Friedrich Christian, d. 6 april 1809. SJÖVALL, a. a. s. 100 ff.

låtanden. När denne i sin Karlstadsproklamation talar om af fienden »gifna löften» att hålla sig stilla, medan revolutionen genomfördes, kallar förf. detta »en från Christian Augusts synpunkt oförsynt antecipation af ett väntadt resultat.»¹ Detta är väl dock ett något för starkt uttryck, då man (se sid. 86 f.) vet, att prinsen själf under sommaren 1808 föreslagit det svenska öfverbefälet ett vapenstillstånd i förening med »åtgärder, som kunde åstadkomma en ändring i Sveriges politiska system.»² Vidare tager förf. alltför starkt parti gentemot Adlersparre vid framställningen af konflikten mellan denne och Adlercreutz, när det gällde att utse ledarna för Västerbottensexpeditionen. Förf. har här godtagit Hammarskjölds omdömen,³ hvilka dock utgå endast från den ena partens utsagor. Hvem som bär skulden till det olyckliga valet af öfverbefälhafvare till lands, är ännu ej utredt, och det är därför ej på sin plats att skänka sina sympatier åt någondera sidan. Förf. har äfven bedömt det Adlersparreska partiet väl strängt för dess tillvägagångssätt, när man för ständerna skulle motivera kronprins Gustafs uteslutande från tronföljden. (sid. 143). Enligt hans framställning skulle man vid den förberedande sammankomsten den 7 maj låtit förklara, att kejsar Napoleon »förbehölle sig, att hvarken Gustaf Adolf eller hans son någonsin skulle komma i fråga att bestiga den svenska tronen», hvilket förbehåll han antager vara »ett rent påhitt». Förhållandet med nämnda förbehåll är dock ej så klart, som förf. synes föreställa sig. I bref till konung Fredrik VI af den 17 och 24 maj 1809³ refererar prins Christian August tvenne rapporter från den svenska beskickningen till Napoleon, enligt hvilka kejsarens uttalanden varit ganska bestämda *mot* kronprinsen. I den ena skulle följande ord ha tillagts honom: »Tag hertigen till kung och välj en tronföljare, som är *en man*⁴ och en sådan, som passar för en kraftig nation». Huru hofkanslern Gustaf Lagerbjelkes ord den 7 maj föllo, är ej bekant, och det låter sig mycket väl tänkas, att Trolle-Wachtmeister i sin dagbok gifvit dem en bestämdare mening, än de verkligen haft.

De detaljmärkningar, man kan göra emot teckningen af Georg Adlersparres uppträdande under år 1809, hindra emellertid ej, att man kan skänka sitt bifall åt den totaluppfattning af honom, som förf. framlägger (sid. 404). Man måste obetingadt gifva honom rätt däri, att »Adlersparre ej blef någon statsman». Stort var hans nederlag i konstitutionsfrågan, och planerna på Norge, illa förberedda och ännu sämre utförda, slutade med fullständig blamage. Hvad som brast hos honom var hvarken begåfning eller insikter, men väl energi, planmässighet och psykologisk blick samt framförallt förmågan att hängifva sig åt och offra sig för en stor idé. »Han saknade statsmannens känsla af plikten att helt offra sig för sitt land, han saknade viljan att underordna sina personliga intressen under statsmannalifvets kraf.»

A. GRADE.

¹ Påpekadt under ventilationsakten af riksarkivarien Sam Clason. Jfr Sjövall, a. a., s. 7.

² A. HAMMARSKJÖLD, Generalen greve Gustaf Wachtmeister, hans släkt och hans fälttåg (1910).

³ Meddelelser fra Krigsarkiverne, IV, s. 253 o. 258.

⁴ Kurs. af mig.

Rämen och Tegnérminnet. Ur den Myhrman-Tegnérska släktkrönikan af EWERT WRANGEL. Stockholm, Wahlström och Widstrand. 1917.

Det arbete, hvars titel här angifvits, avslutar den följd af minnen och bilder ur Esaias Tegnér's lifshistoria, hvarmed prof. Wrangel riktat vår litteratur. Jämte de trenne förarbetena — om man så får kalla dem — »Brinkman och Tegnér», »Den blåögda» och »Martina von Schwerin» utgöra de tre volymerna Tegnérminnen, hvaraf förra julens bok är den sista, ett utomordentligt värdefullt komplement till den store skaldens biografi, ett *bidrag* därtill, icke en genomförd lefnadsteckning, något förf. i sin »efterskrift» uttryckligen betonar ha varit arbetets afsikt. Det tillgängliga stoffet har fått bestämma verkets planläggning och utformning; där sådant beträffande vissa moment trötat har afsiktligt tomrum lämnats i berättelsens struktur. Dessa skenbara brister i sammanhanget höra emellertid till den på brefdokument byggda släkthistoriens art, och när materialet behandlas af en konsterefarens hand, hvilket här i hög grad är fallet, rubbar denna godtycklighet intet af helhetsintrycket.

Det är ett sällsynt rikt, till största delen hitills outforskadt material af släktpapper från det Myhrmanska familjearkivet å Rämen, som stått till förf:s föfogande. Med hjälp häraf har mångt nytt drag af skaldens högingressanta och komplicerade väsen blifvit belyst, mången obeaktad sida af hans lif kommit i dagen, många viktiga fakta lagts till de redan kända.

Cykels första del behandlade, som känt, Tegnér's barndoms- och ungdomstid, hans förfäder, föräldrar, syskon och andra nära anförwandter, gossens och ynglingens första uppfostrare och gynnare, hans barn-domshem och fädernebygd, ett helt galleri af anslående, af gamla tiders enkla och hedervärda dygder och seder präglade taflor.

I andra delen, »Tegnér's kärlekssaga», se vi de förbindelser knyts, som för lifvet skulle fästa honom vid Rämen, så väl med kärlekens band, då det var här han vann sin lifsledsagarinna, som med vänskapens, tillgifvenhetens och de outplånliga naturintryckens.

Den sista delen, »Rämen och Tegnérminnet», tar upp tråden, som förenade honom med det värmländska familjegodset, och spinner den vidare genom skaldens hela lefnad för att låta den slitas först vid hans död. Segt och i sin trofasta hållbarhet trotsande alla lifvets och tidens påfrestningar var det sammanhållande bandet inom den stora Myhrmanska familjekretsen. Efter den på en gång praktiskt dugande och fint och klassiskt bildade Christoffer Myhrman, Tegnér's svärfader, principal och gynnare, uppbyros traditionerna af dennes söner, en lång rad af Myhrmän, ett duktigt, kärnfriskt släkte af brukskarlar och ämbetsmän, mellan hvilka och den berömde svågern ett det bästa broderliga förhållande städse var rådande, ett vänskapligt utbyte af tjänster och gentjänster, hvarom det mellan dem växlade breffen bära vittne.

Särskildt gällde detta i fråga om svågern Olof Myhrman, advokatfiskalen-brukspatronen, släktens ekonomiska stöd, hvilken icke blott materiellt lämnade Tegnér mången värdefull handräckning utan äfven var hans hjälprede och rådgifvare vid utgifningen af hans skrifter. En

sådan praktisk och oegennyttig mellanhand var utan tvifvel för diktaren af största värde. Med sin notoriska underskattnig och sitt ringaktande af sina egna poetiska arbeten var han nog ej den rätte att bevaka sina intressen, hur viktig än den finansiella sidan af saken var för honom. Halft motvilligt och efter en del påtryckningar från svågerns sida måste han således gång efter annan bekväma sig till att skicka ut i världen sin diktningens alster. Den klena afsättning, vissa af dessa, så särskildt hans först utgifna tal, rönte, tager han med en viss humoristisk resignation, ehuru han ej kan afhålla sig från att i bref till sin litteräre homme d'affaires beklaga sig öfver människornas dåliga smak, hvilka »af mig aldrig vilja köpa annat än rimmad prosa, men jag kan dock ej undgå den anmärkningen, att i min tanke ett och annat af de förkastade talen innehåller icke blott mer förstånd, utan äfven på köpet mer poesi än hela Frithiof».

Om Tegnér's »rimmade prosa», dess tillkomst och samband med Råmen handla som naturligt är många af bokens kapitel, däribland ett af de intressantaste, »Skogsvandringen» och »Svea», en otvifvelaktigt fullt trovärdig framställning af denna i en del olika versioner förekommande »expedition», här återgifven efter ett ögonvittnes berättelse, svågern Gustaf Myhrmans.

Af en genomgripande betydelse, bärande för hela lifvet, blef alltså, som prof. Wrangel yttrar innan han nedlägger pennan, för Tegnér förbindelsen med Råmen. Här slog hans lyrik först ut i blom, till Råmen knyta sig några af hans ålderdoms vackraste poetiska meditationer, och »för hans mandoms första storverk, Svea, bildar Råmen, dess storslagna natur och dess bebyggares egenart, inspirationskällan och underströmmen».

L. D—N.

Porträttsamlingen å Ericsbergs fideikommiss. Beskrivande förteckning utarbetad av SIXTEN STRÖMBOM. Stockholm, P. A. Norstedt och söner, 1917.

Af landets många och ofta omfattande privata porträttsamlingar är det hittills rätt få, som gjorts till föremål för på vetenskaplig grund baseerade, utförligt beskrifvande förteckningar. I några fall har så skett först då samlingarna stått inför sin förskingring — så auktionskatalogerna öfver Eichhorns och Rehbinders kollektioner — den sista ett mag-nifikt arbete af Georg Göthe. Genom förmedling af Personhistoriska samfundet och i dess publikation hafva dock några samlingar på detta sätt bearbetats af Nils Sjöberg, hvilken under sin korta lefnad hann med att inlägga så stora förtjänster om svensk porträtfforskning. Läger man härtill Carl Trolle Bondes i samarbete med Eichhorn upprättade beskrifning öfver den vackra Vibyholmssamlingen, så torde det mesta af svenska publikationer af denna art vara nämndt. Ett afsevärdt tillskott har denna magra kataloglitteratur fått med den illustrerade förteckning

öfver till Ericsbergs fideikommiss hörande porträtt, som i solennt skick utkom förleden jul. Verket har till författare Svenska porträttarkivets entusiastiske initiativtagare och energiske sekreterare, amanuensen d:r Sixten Strömbom. Det har också tillkommit närmast som en frukt af arkivets första arbetsår. Genom fortsatt publiceringsverksamhet af denna institution ha vi möjligen att i en icke alltför aflägsen framtid motse förteckningar öfver andra af arkivet genomgångna privata samlingar, om också den form för offentliggörande, som här valts, antagligen icke får anses som den definitiva för hela materialet. Katalogen framträder utan ursprungsbeteckning från Svenska porträttarkivet å titelbladet, och dess karaktär af fristående publikation är sålunda på intet vis kringskuren.

Ericsbergssamlingen består till sin hufvuddel icke af Bondeporträtt och har sålunda icke den enhetlighet ur släktsynpunkt, som samlingarna å större svenska adelsslott bruka ha. Det är egentligen endast 1700- och 1800-talsleden af friherrliga grenen, som finnas representerade och dessa knappast heller i fullt representativt urval. Af samlingens 125 nummer är det blott c:a 40, som afbilda medlemmar af Bondeätten och i släkten ingifta. På ett ur personhistorisk synpunkt mycket lyckligt sätt kompletterar denna porträttföljd emellertid den stora Vibyholmssamlingen, där dessa led icke finnas företrädda men där alla öfriga generationer af den mäktiga och lysande ätten från 1500-talet till närvarande tid rundt väggarna hålla ett illustert släktemöte. En särskildt intressant suite erbjuda de bilder, som knyta sig vid Carl Göran Bonde, excellensen som stod tre konungar nära och som så ofta möter i memoarlitteraturen från 1700-talets slut och 1800-talets början. Honom kunna vi följa från ungdomsåren, då Ulrika Pasch målar honom, till ålderdomen, då han sitter för Egron Lundgren, i en följd af icke mindre än 7 vid olika tidpunkter daterade porträtt. — Större enhetlighet får samlingen, om man betraktar den som illustration till Ericsbergs historia. Så godt som alla svenska porträtt (utom kungliga) uppvisa medlemmar af släkter, för hvilka Ericsberg varit ett stamgods. Ågarelängden är obrutet företrädd från slottets byggherre Eric Gyllenstjerna (d. 1657) och dess ombyggare Christoffer Gyllenstjerna (d. 1705) öfver de rika Hildebrandarna och fram genom de Bondegenerationer, som innehaft slottet. Om man någonsin skall tala om att porträtt passa i sin miljö, så gäller detta sålunda för hufvudparten af dessa konterfej. Till dessa sluta sig så några kungliga porträtt som en påminnelse om utbytet af trogna tjänster och nådiga vedermälen. — Slutligen består kollektionen äfven af en rad bilder af i ett dylikt galleri ej alltför vanlig art. Utländska potentater, franska markiser och genrefigurer af tvifvelaktig porträttkaraktär skymta bland de svenska fysionomierna, då vi bläddra i katalogen. Dessa utländska bilder ha tillhört en för sin tid rätt betydande tafvelsamling, som på 1700-talet ute på kontinenten sammanbragtes af en resande svensk, Pehr Bring (nobil. Lagerbring). Samlingen öfvergick sedan genom köp till innehafvaren af Ericsberg David Henric Hildebrand och har oskingrad bevarats i slottet. Lämpligheten af att i en systematisk porträttkatalog inrymma genrebilder sådana som en del af dessa kan möjligen diskuteras. Att plats bereds dem i detta arbete får väl tillskrifvas en i anmälares tycke rätt förklarlig känsla af pietet mot gammal tradition.

Konsthistoriskt sedt torde just en del nummer af den Bringska samlingen vara af rätt stort intresse — så långt man kan döma af afbildningarna. Det med en Dürersignatur försedda porträttet af en ung man är väl i hvarje fall ett tyskt 1500-talsarbete af god kvalité, om man också är starkt benägen att ge d:r Strömbom rätt, då han drar signaturens autenticitet i tvifvelsmål. Nederländerna möter upp med en gammal Rembrandtskopia och ett genreartadt porträtt »Arkitekten», tillskrifvet Ferdinand Bol. Af franskt 1600-talsmåleri förekomma ett par till synes rätt representativa bilder, föreställande Fenélon och Mazarin. Katalogen upptager äfven en miniatyr af Isabey, tyvärr icke reproducerad. — Bland släktporträtten synes det konstnärligt värdefulla vara tämligen jämnt fördeladt öfver olika epoker. Jacques Denys' porträtt af Nils Gyllenstjerna torde vara det intressantaste 1600-talsarbetet, monumentalt upplagdt och säkert i karaktärstiken. Salomon Duartes bild af en okänd dam och Peter Isaachsens porträtt af Anna Katharina kunna dock möjligen rivalisera om företrädet med det. Ehrenstrahl är rikligt men svagt föredrätt. Den klumpiga bilden af Conrad Gyllenstjerna är väl ändå bara ett atelierarbete. Visste man icke hur en fotografi, trots att den är bra, dock kan bedraga, skulle man däremot vara benägen att tillskrifva mästaren det okända dampporträttet från omkr. 1675 (Kat. nr. 82). Modelleringen förefaller starkt Ehrenstrahlsk. 1700-talet inledes på ett ståtligt sätt af en följd Krafftporträtt, af hvilka man kanske helst dröjer vid det magnifika kommerserådet Hildebrand med den energiska fysionomien under den hvirflande peruken. Så följer rokokon med några typiska Scheffel och ett par Lundbergspasteller. Novantiken få Pascharne, bror och syster, representera, medan 1800-talets utveckling markeras af namnen Breda, Sandberg, Troili och von Rosen. Den sistnämndes bild af Carl Jedvard Bonde är nog stark att ensam göra ett galleri rikt.

Författarens renommé som porträttforskare borgar ju för publikationens vederhäftighet. Med stor lärdom och skarp kritisk blick har han gått till ett värf, som icke minst genom närvaron af traditionella attributioner ofta nog måste ha ställt sig ganska kompliceradt. Den som något sysslat med gamla porträtt vet hur lätt problemen kunna torna upp sig. Konstnärsbestämningarna förefalla att vara gjorda efter moget öfvervägande och beskrifningarna af dräktdetaljerna med en noggrannhet och precision, som är mönstergill. Grupperingen har skett efter konsthistorisk princip, hvilket med hänsyn till den personhistoriskt sedt mycket brokiga samlingen torde vara väl motiveradt. Hvarje »skola» tages för sig och inom denna ordnas numren alfabetiskt efter mästarnamn. Några kortfattade konstnärsnotiser föregå hvarje beskrifning, och efter den följa hänvisningar till identiska verk och, om så behöfts, en öfver attributionen resonerande text.

Anmälarén skall till sist tillåta sig att göra några påpekanden till katalogen. Af den med »Marco Rabboni» signerade Botgörande Magdalena-bilden finns en gammal kopia i Salsta slottskapell. Duken, som utställdes å utställningen för kyrklig konst i Upsala 1918, uppgafs i katalogen öfver denna vara utförd af okänd nederländsk konstnär från 1600-talets midt. Katalogförf., som står nedskrifvaren af dessa raden mycket nära, ansåg sig kunna göra denna skolbestämning på grund af

det starkt Rembrandtartade i figurens dräkt. För Carl XIV Johansporträttet af Gilliard hade det möjligen icke kunnat vara ur vägen att omnämna, att det återgår på Gerards kända bild, som för öfrigt spelat en mycket stor roll för de tidigare porträtten af konungen. Det okända dampporträttet n:r 91 finnes i replik å Nynäs (frih. J. Gripenstedt), hvarför antagandet att det föreställer någon Gyllenstjerna ligger rätt nära till hands. Medlemmar af denna släkt ha byggt Nynäs och förekomma där rikligt i porträtt.

Katalogen illustreras af en mångfald porträtt, som i fråga om negativ och ljustryck stå öfver allt beröm och lända officinen — Cederqvists Grafiska A. B. — till all heder. Det förefaller dock anmälaaren, som om en viss godtycklighet stundtals gjort sig gällande i bildvalet. Af Ehrenstrahls arbeten kunde väl n:ris 48, 49 och 53 tämligen saklöst ha blifvit utan bilder; intet af dem är ju något vidare lysande konstverk, Carl X Gustaf och Hedvig Eleonora dessutom af så kända typer, att de icke kunna tänkas nämnvärdt berika regentikonografin, som ju alltid är af intresse. I stället hade man önskat reproduktioner af exempelvis Bossis miniatyr af Carl Göran Bonde, Jordaens »Mannen med räfskinnsmössan» — som ju af förf. betecknas som ett egenhändigt arbete af mästaren! — samt Lelys stora duk. En liten olägenhet är också, att katalognumren icke återfinnas å planscherna.

Det vackra arbetet, som på det lifligaste anbefalles åt alla konst- och kulturhistoriskt intresserade, är tillägnadt Ericssbergs nuvarande slottsherre, friherre Carl-Gotthard Bonde.

C. M. S—k.

Smärre meddelanden.

— Tyngdpunkten i rektor S. Almquist's intresseväckande arbete »Om Gunnar Wennerberg, hans tid och hans gärning. Blad ur svensk kulturhistoria» (Sthlm, Lars Hökerbergs förlag 1917. 287 s. Pris 4,75) ligger afgjort i den på idéer och synpunkter rika om än starkt subjektiva diskussionen af 1850—1870-talets djupgående brytningar i svensk skolpolitik och svenskt undervisningsväsende. Och äfven i många andra af de stora kulturfrågor, som voro aktuella under författarens ungdom och mannaålder, har denne funnit anledning att uttala sina än träffande, än till motsägelse eggande, alltid personligt utpräglade meningar. En personhistoriskt intresserad läsare kan naturligtvis ej vänta att här finna faktiska upplysningar om Wennerberg, som komplettera hans »Minnen»; i stället fångslas man af den med djup sympati tecknade och af starka *direkta* intryck präglade bild af dennes personlighet, som framväxer, då man följer författaren genom de stundom litet vildvuxna kommentarerna till hans lifsverk. Hvad man också kommer ihåg är den rad porträtt af lärare och skolpolitiker, som författaren mera i förbigående skänker, gifna som de äro med de personliga hågkomsternas charm och den utpräglade personlighetens aldrig likgiltiga ställningstagande. Det är representanter för den gamla, ännu i full lifskraft stående »latinskolan», sådana som den ofta förbiskymtande rektor Annerstedt och framför allt den gamle latinläraren Wendbladh, hvars oförtröttade nit i konjugerandets och den automatiska färdighetens tecken får sitt, säkerligen i fråga om sina grundläggande förtjänster lika väl som i fråga om sin begränsning, rättvisa bedömande, medan man lefvande ser framför sig, hur den gamle snusomhvärfde magistern håller »fart och lif» i lektionen med alla de sedan århundraden traditionella medel, som hans eget temperament gaf nytt lif. Där möta vidare A. N. Sundberg och F. F. Carlson, i mycket antipoderna till de sträfvanden, som författaren omfattade, och den senare åtminstone äfven till sin personliga läggning alltför främmande för honom för att ej mötas af en bestämd antipati. Först och främst har det emellertid naturligtvis legat författaren om hjärtat att hugfästa minnet af dem, som delat hans reformsträfvanden i skolfrågorna, i undervisningsarbetets blygsammare uppgifter eller på politikens och den ledande förvaltningens mera framskjutna poster; med särskild sympati och särskild personlig betoning har han bland dessa tecknat bröderna Carl och Sixten von Friesen.

B. B—s.

— I Maandblad van het Genealogisch-heraldisch Genootschap, »De Nederlandsche Leeuw», n:o 2 för februari 1918, förekommer en uppsats om »*Het Hollandsch—Duitsch—Zweedsch geslacht Braun (van der Dussen)*» af Jhr. Mr. W. A. Beelaerts van Blokland. Vid bläddrande i Klingspors vapenbok fästes författarens uppmärksamhet på likheten mellan svenska adliga ätten n:o 1091 Brauns vapen och vapnet på ett

epitafium öfver Jacob van der Dussen (Nr 1614) i Oude Kerk i Delft. En undersökning hos adelns höga råd i Nederländerna af ätten van der Dussens familjepapper, som vid ättens utslocknande 1909 dit öfverlämnades, gaf vid handen, att en medlem af ätten Jan Bruyn (Hans Braun) i första hälften af 16:de århundradet flyttade från Delft till Frankfurt a/M. Denne Hans var g. 1:0 m. Adriana och hade i detta äktenskap barnen Jacob, döpt 1539 ²⁴/₁₁, Margareta, döpt 1541 ²³/₃, Agnes, döpt 1543 ²⁸/₃, Jacob, döpt 1545 ²⁴/₂ och Margareta, döpt 1546 ²²/₇. År 1548 ⁹/₄ trädde han i gifte med Anna, Johan Möllers dotter från Mainz, med hvilken han hade dottern Catharina, döpt 1564 ²⁷/₁₂. »Hans Bruins von Delff in Holand» aflade borgared i Frankfurt a/M. 1537 ⁸/₅. Författaren anser sannolikt, att Hans' son Jacob, döpt 1545, var fader till den Johan Braun, som 1611 kom till Göteborg från Frankfurt a/M. Att samband äfven finnes med en particiersläkt Braun i Hamburg är tydligt. Dess stamfader Johann Braun kom nämligen som handelsgesäll från Göteborg 1639 till Hamburg. Vapnet öfverensstämmer ganska nära med det svenska och finnes afbildadt i »Hamburgische Wappen und Genealogien», utg. 1890 af Ed. Lorenz Meyer och Oscar L. Tesdorpf. Den hos Anrep och Klingspor förekommande uppgiften om ättens tyska adelskap torde därför få sättas i tvifvelsmål.

G. I.

— Trots krig och annan tidens vederböda blomstrar den genealogiska forskningen såsom aldrig tillförne i Finland. Af fru Jully Ramsays förtjänstfulla arbete »Frälsesläkter» i Finland intill stora ofreden» utkom fjärde häftet under år 1917. Slutordet är dateradt nov. 1916. Man måste lyckönska författarinnan till att på den korta tiden af 7 år kunnat bringa sitt storartade verk till fullbordan, i synnerhet som svårigheterna de sista åren varit särdeles stora.

Fil. magister Atle Wilskman har med det i augusti 1916 utkomna tredje häftet af sin »Släktbok» slutfört första bandet af arbetet. Dess förtäflighet hade vi tillfälle att påpeka vid omnämmandet af första häftet och kunna nu endast konstatera, att de då uttalade förhoppningarna rikligen gått i uppfyllelse. Tredje häftet avslutas med en källförteckning, som för den som önskar taga del af i Finland utgifven biografisk-genealogisk litteratur bör vara en synnerligen god hjälpreda. Ett fullständigt personregister lämnas äfven i detta häfte för första bandet. I jan. 1918 har andra bandets första häfte utkommit, innehållande bl. a. släkterna Ahrenberg, Antell, Gulin, Hasselblatt (Fontell), Lybeck, Sevónius, Sevón, Synnerberg, Tammelander och Wilhelms, alla släkter, hvaraf medlemmar varit eller äro bosatta i Sverige. Äfven detta häfte är en värdig efterföljare till de föregående.

G. I.

Till svar på Herr Richard Nyströms inlägg i frågan angående ägarne af Rottneros får jag nämna, att han på sätt och vis kan ha rätt i sitt påstående. De nämnda båda ägarne besittningstid var nämligen så kort, att den aldrig hann att bli officiellt fastslagen, men en i förhållan-

dena fullt initierad person har meddelat, att Värmlandsbanken vid Wall-Edsvallas fallisement nödgades öfvertaga godsens och brukets, som den sedan jämte hemskogen sålde till Edvard Montgomery, under det att de öfriga vidsträckta skogskomplexen gingo till annan köpare. William Olson hade emellertid lyckats få hela affären »på hand» på en eller två veckor, hvarigenom han lär ha kunnat betinga sig en icke oafsevärd handpenning vid afståendet af sin rätt.

Det kan medges, att det kanske varit onödigt att medtaga dessa flyktiga, icke officiella medlemmar i den fasta ägarelängden. Men om så skett, hade törhända någon med inrikeshistoriens detaljer närmare förtrogen framträdtt med anmärkning mot uppgifternas ofullständighet, och då hade *det* inte varit bra!

Arold Noreen.

Notiser.

Svenska Porträttarkivet.

På Personhistoriska samfundets årsmöte 1915 diskuterades i avslutning till d:r Sixten Strömboms anförande om ett svenskt porträttarkiv möjligheterna till att realisera de planer, som föredragshållaren framkastat. Det skisserade företaget gällde en allmän inventarisering och fotografering af svenska porträtt, i afsikt att det en gång sammanbragta materialet skulle knytas till en central statsinstitution, förslagsvis Nationalmuseum, Nordiska muséet eller Kgl. biblioteket, och sålunda utgöra ett svenskt nationellt porträttgalleri, i smått visserligen, men mera representativt än något annat lands. Den vidtomfattande arbetsplanen, som d:r Strömbom i vår saknad af alla tillförlitliga beräkningsgrunder föreslog att till en början söka sätta i verket för en tid af tre försöksår, vann samfundets intresse, men starka tvifvel yppade sig angående möjligheterna att under pågående krigstid från enskilda håll skaffa medel till dess realiserande. Så mycket mera glädjande kom i våras underrättelsen om att Svenska Porträttarkivet tack vare från enskild frikostighet stammande medel kunnat konstitueras och att dess första treårsperiod är ekonomisk tryggad.

Porträttarkivets ledning omhänderhafves af en nämnd, bestående af följande personer:

ordförande: H. K. H. Kronprinsen,
v. ordf. F. öfverintendenten Fil. d:r Ludvig Looström,
sekreterare: Amanuensen Fil. d:r Sixten Strömbom,
kassaförvaltare: Grosshandlare Hjalmar Wijk.

Öfriga ledamöter äro: Öfverintendenten Richard Bergh, Friherre Carl G. Bonde, Intendenten Friherre Rudolf Cederström, Direktör Thorsten Laurin, Bibliotekarien Grefve C. M. Stenbock.

På konstituerande nämndsammanträde utsågos till revisorer: Fil. d:r Gustaf Ekman och Bankdirektör Herman Mannheimer. Dessutom tillsattes ett arbetsutskott, som närmast skall leda företagens praktiska drift. I detta sitta Hrr Friherre Cederström, D:r Looström, Grefve Stenbock och D:r Strömbom.

Sommarens arbeten komma att förläggas till Jönåkers och Oppunda härader i Södermanland. Förberedelser till dessa pågå sedan april månad.

Svenska porträttarkivet kommer att i möjligaste utsträckning samarbeta med liknande företag, såsom det af professor Sigurd Curman och docenten Johnny Roosval ledda verket »Sveriges kyrkor, konsthistoriskt inventarium».

Dessutom bör tilläggas, att på behörigt håll förslag väckts om att en porträttinventarisering för västra Sverige enl. Sv. porträttarkivets grundlinjer skulle ingå som led i de förarbeten, som planeras för Göteborgs stora jubileumsutställning 1921. Med kännedom om Göteborgarnas frikostiga intresse för kulturella företag få vi hoppas, att det härom väckta förslaget kommer att utföras i en omfattning, som möjliggör grundandet af det första och kanske rikaste provinsiella porträttarkivet.

Frågor.

1. Kan upplysning skaffas om ett porträtt af öfverstelöjtnanten *Carl Persson Natt och Dag* (Anrep Tab. 28)? Mannen i fråga, som var ägare af Säby m. fl. gårdar i Östergötland, afled 1695. Hans änka Beata Sparre, som sålde mannens egendomar, flyttade 1697 till sin faders gård Ulfåsa och medförde därvid, enligt ett ännu bevaradt inventarium, bl. a. »herr Carl Perssons conterfej». Beata Sparre dog 1708. Hennes enda dotter Ebba Catharina Natt och Dag blef sedermera gift med Erik Germund Cederhjelm, en son till den bekante landshöfdingen och presidenten Germund Cederhjelm, som genom köp blef ägare af Säby och flera af Carl Perssons gårdar. Finnes möjligen bland samlingar, som härstamma från Ulfåsa eller Säby eller från släkter, som med dessa gårdar haft samband, något okänt porträtt, som kan tänkas vara Carl Perssons? Upplysningar emotes tacksamt af

Holger Rosman.

Doktor.

Valhallavägen 17, Stockholm.

2. Kan upplysning skaffas om bref, skrifna af excellensen *Germund Ludvig Cederhjelm* till Säby (Anrep tab. 4), som afled 1841? Cederhjelm, som bl. a. var guvernör för kronprins Oskar, hade förbindelser med flera af tidens ledande män. Hans omfattande manuskriptsamling kom som gåfva till Uppsala universitetsbibliotek, och hans ryktbara bibliotek såldes flera år efter hans död på offentlig auktion. Bland handlingarna i Uppsala bibliotek finnas emellertid ytterst få bref, som tillhört honom själf, utan har han af allt att döma förintat sin egen brefsamling. Då arkivmaterialet om hans person är ytterst begränsadt, vore det af intresse att få upplysning om bref eller anteckningar, som af honom skrivits till andra. För den händelse sådana förvaras i privata samlingar, vore undertecknad synnerligen tacksam för meddelande.

Holger Rosman.

Doktor.

Valhallavägen 17, Stockholm.

Med hvem var *Sophia Catharina Törner*, f. 1746, gift?

Enligt Anrep, Svenska Släktboken I: 67 var hon enda barnet till hofsekreteraren *Samuel Wilhelm Törner*, f. 1719, † 1765, och dennes första hustru *Hedvig Nordenhjelm*, † 1756.

Govert Indebetou.

Stockholm.

Hvar finnes nu den miniatyr af okänd mästare, framställande boktryckaren *Ignatius Meurer*, f. i Thüringen, verksam i Stockholm 1612—72, hvilket sistnämnda år han dog? Miniaturen är upptagen i Bukowskis kat. 1890—91. Christopher Eichhorns efterlämnade samlingar. 3. Miniaturer. Sid. 59. N:o 321.

Arthur Sjögren.

Porträtt sökas af nedanstående, hvilka varit chefer för Västgöta regemente.

Landshöfdingen i Jönköpings län *Knut Soop*, f. 1597.

Öfversten först för Västgöta kavalleri, sedan för Adelsfanan *Johan Uggla*, d. 1684.

Presidenten Grefve *Carl Frölich*, f. 1680, d. 1754.

Generallöjtnanten Friherre *Carl Gustaf Kruse af Kajbala*, d. 1732.

Generallöjtnanten Friherre *Didrik Johan von Löwenstern*, f. 1666, d. 1740.

Generallöjtnanten *Johan Fredrik Didron*, f. 1686, d. 1747.

Generalen och Landshöfdingen i Göteborgs- och Bohuslän, Friherre *Johan Fredrik von Kaulbars*, f. 1689, d. 1762.

Generallöjtnanten Grefve *Carl Julius Berndt von Bohlen*, f. 1738, d. 1813.

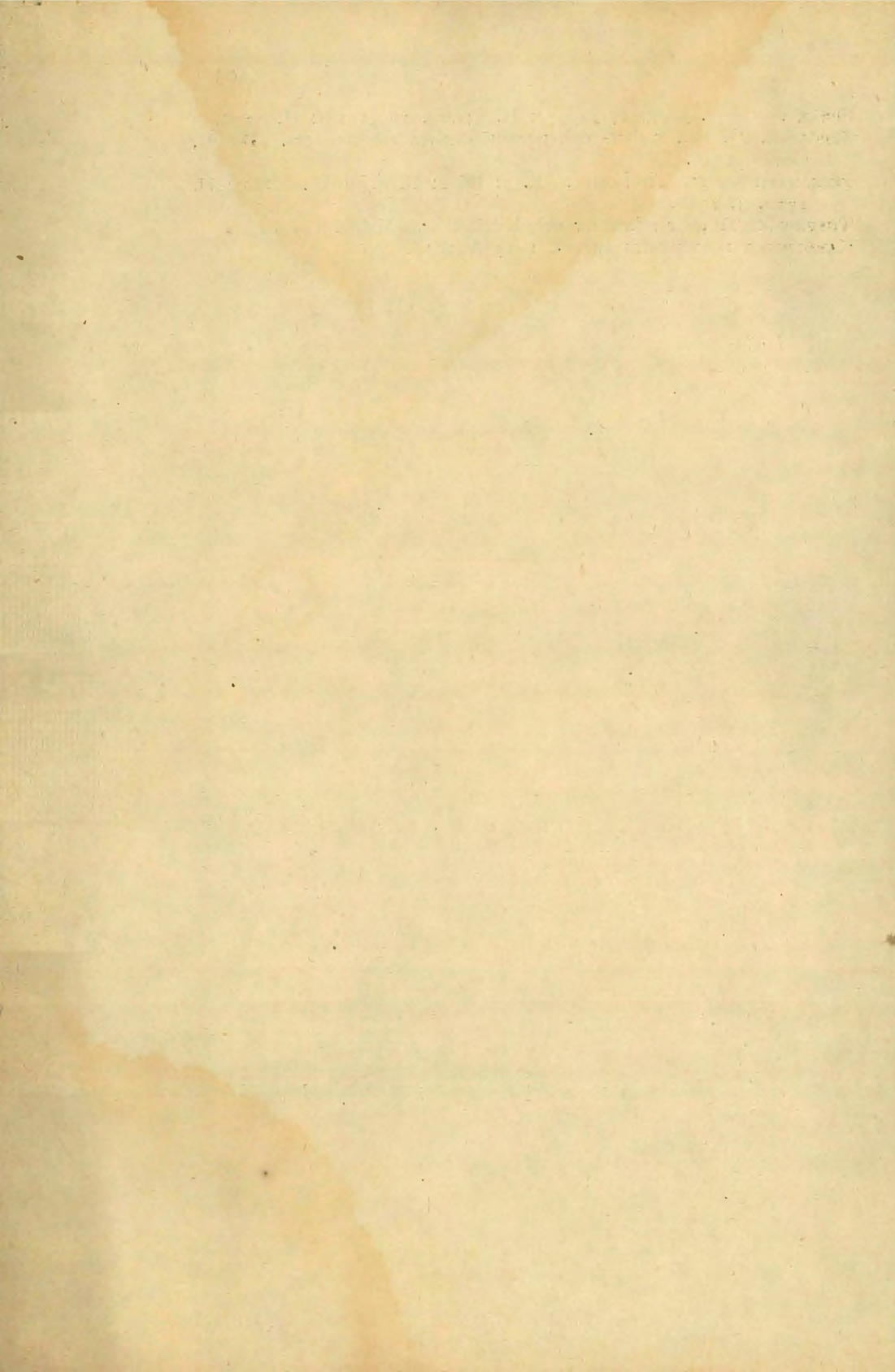
F. af Sandeberg.

Löjtnant.
Vänernborg.

Insända böcker.

- AHLSTRÖM, A., Matrikel öfver Göteborgs handelsinstituts elever. I. 1826—1885. Göteborg 1918.
- AHNLUND, N., Storhetstidens gryning. Gestalter och händelser. Stockholm 1918.
- FREDRIKA BREMERS BREV. Samlade och utgivna av Klara Johansson och Ellen Kleman. Del III. 1846—1857. Stockholm 1917.
- CEDERSTRÖM, G., Nya funderingar. Stockholm 1917.
- DAHL, M., f. GRANZOW, Af Johan Ernst Rietz' Dagböger. København 1916. (Særtryk af »Danske Studier» 1916).
- FLEETWOOD, H., Handbok i svensk heraldik. Stockholm 1917.
- GYLLENSVÄRD, V., Handlingar rörande rätten att bära namnet Gyllensvärd. 2. Rättegångshandlingar. Stockholm 1917.
- KARL JOHANS FÖRBUNDETS HANDLINGAR för åren 1915—1918. Uppsala 1918.
- SVERIGES KYRKOR. Konsthistoriskt inventarium. Utg. av S. Curman och J. Roosval. Uppland. Bd 1: H. 1. Danderyds skeppslag. Mellersta delen, bearb. av S. Brandel. 1918. Bd 2: H. 1. Häverö och Väddö skeppslag, bearb. av K. Asplund och M. Olsson. 1918.
- LEIJONHUFVUD, S., Omkring Carl Gustaf Tessin. Del I. Stockholm 1917.
- LÅNGSTRÖM, E. & STERN, G., Göteborgs studenter. I. Göteborgs högre elementarläroverks och Göteborgs högre latinläroverks studenter 1865—1917. Göteborg 1917.
- MARSTRAND, V., Slægthistoriske Bidrag. II. København 1915. (Særtryk af Personalthist. Tidsskr. 1917).
- Meddelanden från Dalarnes fornminnesförening. V. Falun 1918. (E. BILLENGREN: Borganäs. — H. GEIJER: Sägner om prästdråpet i Rättvik).
- Meddelanden från Svenska riksarkivet. Ny följd. I: 42—44. Stockholm 1918. — Ny följd. II: 6. JOH. AX. ALMQUIST, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630 med särskild hänsyn till den kamerala indelningen. Del I & III: 1. Stockholm 1917.
- NILSSON, N. P., Stamtavla över Bendt Sönnessons i Mörarp släkt. Lund 1916.
- NYCANDER, O., Släkten Norræus-Hanson-Hasselgren. Genealogiska och biografiska anteckningar. Stockholm 1917.
- RUDBECK, J., Bibliotheca Rudbeckiana. Beskrivande förteckning över tryckta arbeten, vilka författats eller utgivits av medlemmar av släkten Rudbeckius-Rudbeck samt handla om dem eller deras skrifter. En släkthistoria i elva led från 1600—1900-talen. Stockholm 1918.

- SPRÅK OCH STIL. Årg. 17 (1917): H. 5; årg. 18 (1918): H. 1—3.
- STROKIRK, O. FR., Kultur- och personhistoriska anteckningar. Del II.
Örebro 1918.
- PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT. R. 7: Bd 2: H. 4. 1917. Bd 3: H.
1—2, 4, 1918.
- TUFVESSON, TH., Ur sekretärer och kistelädikor. Malmö 1918.
- KAROLINSKA FÖRBUNDETS ÅRSBOK 1917 & 1918.

Följande af samfundets skrifter utlämnas åt *ledamöter i samfundet*, efter rekvisition hos skattmästaren, adr. Riksarkivet, Stockholm 2, till nedannämnda pris nämligen:

- Svenska auografsällskapets tidskrift, Del I, n:r 1, 3, 7—12 årg.**
 1879—1888, (h. 2 o. 4—6 saknas), per n:r . . . . . kr. 1.
- Svenska auografsällskapets tidskrift, Del II, n:is 1—12 årg. 1889—**
 1896, 340 sid.), lämnas fullständig till nedsatt pris af allenast . . . . . kr. 6.
- Lösa häften för I kr. för varje häfte; dubbelhäftet n:is 11—12 för 2 kr.
- Ex. tryckt på *bättre papper* (därav några få fullständiga årg. äro tillgängliga)
- jämte *Register* till delarne I och II, även på *bättre papper* . . . . . kr. 15.
- Personregister** till delarne I och II (44 sid.) . . . . . kr. 2.
- Personhistorisk tidskrift:**
 årg. I (1898—1899) h. I, 3 o. 4 à kr. 1.25 (h. 2 slutsåldt).
 > II (1900) h. 1—3 à kr. 1.25 (h. 4 slutsåldt).
 > III (1901) h. 4 kr. 1:25 (h. 1—3 slutsålda).
 > IV (1902) — årg. XIX (1917) à kr. 5 per årg.

Handlingar, utg. genom samfundet:

- I. S:t Nikolais kyrkas i Stockholm vigselbok, 1. 1604—1650 och 2. 1651—1700 (182 sid.) utg. af F. U. Wrangel . . . . . kr. 3:—
- II. En adlig och furstlig hofpredikant under 1600-talets senare hälft, P. G. Öjer; utg. af Karl af Schmidt (82 sid.) . . . . . kr. 1:50
- III. Släkten Aminoff (slutsåld).
- IV. Klosterfolket i Vadstena: af C. Silfverstolpe (168 sid.) . . . . . kr. 3:—
 D:o d:o tryckt å *bättre papper* (i få ex.) . . . . . kr. 5:—
- V. Svenska porträtt i samlingarna vid Uppsala universitet, förteckn. af N. Sjöberg (6+87 sid.) med 31 porträtt; ingår i Personhist. tidskr. årg. III h. 3 o. årg. IV h. 1—4.
- VI. Svenskarne under dannebrogen 1848—50, med tillägg (102+24 sid.), af B. Schöldström, med 97 porträtt. Erhålles gm C. E. Fritzes bokhandel, Stockholm.
- VII. Svensk genealogisk litteratur, förtecknad af J. A. Almquist (80 sid.) . . . . . kr. 2:—
- VIII. Porträttsamlingarna å Edsberg och Hedensberg (23 sid. och 14 porträtt + 56 sid. och 3 porträtt; ingår i årg. VI h. 3—4 och årg. VII h. 4.

Ny serie:

1. Köpings stads tjänstemän 1605—1905. af G. Elgenstierna (106 sid.); ingår i årg. VIII h. 3—4.
2. Kalmar regementes chefer 1623—1907. af F. Rudelius (160 sid. + 23 porträtt); ingår i årg. IX h. 3—4.
- Dödslistor från och med år 1899 till och med år 1903 à . . . . . kr. 1.
3. Register till Personh. Samfundets porträttsamlingar årg. I—III (1906—08; ingår i årg. XI h. 2—4 och XII h. 1—2 äfven separat . . . . . kr. 2.
4. Personhistoriska anteckningar rörande Kristianstads magistrat och andra stadens tjänstemän under åren 1700—1800. Af Karl Enghoff. . . . . kr. 2.
5. V. Millqvist, Svenska Riksdagens Borgarstånd 1719—1866. Personhistoriska anteckningar . . . . . kr. 3.
6. Erik XIV:s almanacksanteckningar, hans dagböcker, ritningar och musiknoter i urval, utgifna af C. M. Stenbock; ingår i årg. XIV h. 2—3.
7. Olof och Caroline Wijks porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg; ingår i årg. XV h. 4.
8. Grefve Reinhold von Rosens porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg; ingår i årg. XVI h. 1—2.
9. Namnlistor öfver officerskårerna vid svenska s. k. männingsregementen till häst och ståndsdragoner under stora nordiska kriget av V. Hamilton, C. H. Kreüger och E. Leijonhufvud; ingår i årg. XVIII h. 1—2.
10. Namnlistor öfver officerskårerna vid svenska s. k. männingsregementen till fot under stora nordiska kriget av G. Leijonhufvud . . . . . kr. 7:50.

STOCKHOLM 1919. KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER. 180116